

Die verband tussen weerbaarheidsfaktore en lewenstevredenheid by adolessente: 'n Kruiskulturele studie

deur

Heinrich van Wyk

Verhandeling voorgelê ter vervulling van die vereistes vir die graad

Magister Societatis Scientiae (Sielkunde)

in die

Fakulteit Geesteswetenskappe

(Departement Sielkunde)

aan die

Universiteit van die Vrystaat

(Bloemfontein)

Studieleier: Dr. P. Naidoo

Mede-studieleier: Dr. H.S. van den Berg

Januarie 2011

Verklaring

Ek, Heinrich van Wyk, verklaar hiermee dat die verhandeling deur my ingehandig vir die graad Magister Societatis Scientiae (Sielkunde) in die Fakulteit Geesteswetenskappe my eie onafhanklike werk is, en nie voorheen deur my by 'n ander Universiteit of fakulteit ingedien is nie. Verder staan ek kopiereg van die verhandeling af ten gunste van die Universiteit van die Vrystaat.

H. van Wyk

Datum

Dankbetuiging

My opregte dank aan die volgende persone, sonder wie hierdie projek nie moontlik sou wees nie:

- Aan die Hemelse Vader wat aan my die talente en geleenthede verskaf om te kan floreer.
- My studieleier, dr. P. Naidoo, vir haar leiding, kennis, ondersteuning en vertroue in die studie.
- My mede studieleier, dr. H. S. van den Berg, wat my toegelaat het om aan haar studieprojek deel te neem en insig.
- Mev. McDonald vir die taalversorging.
- Jacques vir die verwerking van die data.
- Die Departement van Onderwys, skoolhoofde en ouers van die deelnemers vir hul toestemming om die studie af te neem.
- Aan al die respondente wat hul ervaring en persoonlike informasie gedeel het ten einde die projek suksesvol te voltooi.
- Aan my verloofde, Bianca, vir al die ondersteuning, belangstelling, aanmoediging en geduld tydens die studie.
- My ma, Renéé, en ouma Elise, asook al die ander familie en vriende vir al hulle begrip en motivering om die studie te voltooi.

Ek is tot alles in staat deur Hom wat my krag gee.

- Fil. 4:13

Inhoudsopgawe

Verklaring	
Dankbetuiging	
Opsomming	i
Summary	ii

Hoofstuk 1

Inleiding

1. 1. Probleemstelling	1
1. 2. Navorsingdoelwitte en Vrae	4
1. 2. 1. Algemene en spesifieke doelwitte van die studie	4
1. 2. 2. Navorsingsvrae	4
1. 3. Metodologie	5
1. 3. 1. Navorsingsontwerp	5
1. 3. 2. Etiese oorwegings	5
1. 4. Definiëring van Konsepte	6
1. 5. Uitleg van die Verhandeling	7

Hoofstuk 2

Lewenstevredenheid en weerbaarheid tydens adolessensie

2. 1. Positiewe Sielkunde	10
2. 1. 1. Drie pilare van positiewe sielkunde	11
2. 1. 1. 1. Positiewe ervarings	11
2. 1. 1. 2. Positiewe eienskappe	13
2. 1. 1. 3. Positiewe institusionele sisteme	14

2. 1. 2. Welstand en positiewe sielkunde	15
2. 1. 3. Slotsom	16
2. 2. Lewenstevredenheid	16
2. 2. 1. Omskrywing van lewenstevredenheid	17
2. 2. 2. Aard van lewenstevredenheid	17
2. 2. 3. Domeine van lewenstevredenheid	19
2. 2. 3. 1. Self	20
2. 2. 3. 2. Gesin	22
2. 2. 3. 3. Vriende	23
2. 2. 3. 4. Skool	24
2. 2. 3. 5. Lewensomstandighede	26
2. 2. 4. Lewenstevredenheid vanuit 'n ekologiese perspektief	28
2. 2. 4. 1. Mikrosisteem	28
2. 2. 4. 2. Mesosisteem	29
2. 2. 4. 3. Eksosisteem	29
2. 2. 4. 4. Makrosisteem	30
2. 2. 5. Slotsom	30
2. 3. Weerbaarheid	31
2. 3. 1. Omskrywing van weerbaarheid	31
2. 3. 2. Aard van weerbaarheid	32
2. 3. 3. Risiko- en beskermingsfaktore	35
2. 3. 3. 1. Risikofaktore	35
2. 3. 3. 2. Beskermingsfaktore	36
2. 3. 4. Domeine van weerbaarheid	37
2. 3. 4. 1. Gevoel van bemeestering	37
2. 3. 4. 2. Gevoel van verwantskap	38
2. 3. 4. 3. Emosionele reaktiwiteit	40
2. 3. 5. Slotsom	41

2. 4. Tydperk van Adolessensie	41
2. 4. 1. Ontwikkeling tydens adolessensie	41
2. 4. 1. 1. Fisiologiese ontwikkeling	43
2. 4. 1. 2. Kognitiewe ontwikkeling	44
2. 4. 1. 3. Psigososiale ontwikkeling	45
2. 4. 1. 3. 1. Identiteit	46
2. 4. 1. 3. 2. Gesinsverhoudings	47
2. 4. 1. 3. 3. Sosiale verhoudings	48
2. 4. 2. Adolessensie en welstand	49
2. 4. 3. Adolessente se weerbaarheid	50
2. 4. 4. Faktore wat adolessente se welstand en weerbaarheid kan beïnvloed	51
2. 4. 5. Slotsom	52
2. 5. Etniese Kwessies in Lewenstevredenheid en Weerbaarheid	53
2. 5. 1. Post-apartheid Suid-Afrika: Lewenstevredenheid en weerbaarheid	54
2. 5. 1. 1. Optimisme oor die toekoms	55
2. 5. 1. 2. Lewenstevredenheid	57
2. 5. 1. 3. Weerbaarheid	60
2. 5. 2. Slotsom	62
2. 6. Samevatting	63

Hoofstuk 3

Metode

3. 1. Navorsingsontwerp	65
3. 2. Doelwitte van die Studie	66
3. 3. Demografie van Respondente	67
3. 4. Insameling van Data	68
3. 5. Meetinstrumente	69
3. 5. 1. Weerbaarheid	69
3. 5. 2. Lewenstevredenheid	71
3. 5. 3. Cronbach alfa koëffisiënte	72
3. 6. Statistiese Analisering	73
3. 7. Samevatting	74

Hoofstuk 4

Resultate

4. 1. Beskrywende Statistieke	75
4. 1. 1. Beskrywende statistieke vir die groep as geheel	76
4. 1. 2. Beskrywende statistieke vir verskillende etniese groepe	78
4. 2. ANOVA Prosedures vir Weerbaarheid en Lewenstevredenheid	81
4. 2. 1. ANOVA vir weerbaarheid: 'n Gevoel van bemeestering van verskillende etniese groepe in terme van geslag	81

4. 2. 2. ANOVA vir 'weerbaarheid: 'n Gevoel van verwantskap van verskillende etniese groepe in terme van geslag	85
4. 2. 3. ANOVA vir weerbaarheid: Emosionele reaktiwiteit van verskillende etniese groepe in terme van geslag	89
4. 2. 4. ANOVA vir lewenstevredenheid van verskillende etniese groepe in terme van geslag	92
4. 3. Hiërargiese Regressie-Analise van Weerbaarheid en Lewenstevredenheid onder Verskillende Etniese Groepe	94

Hoofstuk 5

Bespreking

5. 1. Samevatting van Literatuur	100
5. 2. Samevatting van Resultate	102
5. 2. 1. Vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid	103
5. 2. 1. 1. Adollesente, as 'n groep, se vlakke van lewenstevredenheid en weerbaarheid	103
5. 2. 1. 2. Vergelyking van adollesente se vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid	104
5. 2. 2. Impak van geslag en etnisiteit op adollesente se weerbaarheid en lewenstevredenheid	104
5. 2. 2. 1. Impak van geslag en etnisiteit op adollesente se vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid	105
5. 2. 2. 2. Weerbaarheid as 'n voorspeller van adollesente se lewenstevredenheid	105
5. 3. Beperkinge en Aanbevelings	108
5. 3. 1. Beperkinge van huidige studie	108
5. 3. 2. Aanbevelings	109

5. 3. 2. 1. Aanbevelings vir verdere navorsing	109
5. 3. 2. 2. Aanbevelings vir die praktyk	110
Verwysings	112

Lys van tabelle

Hoofstuk 2

Tabel 1 - Eienskappe van individue met hoë en lae vlakke van stresweerbaarheid	34
Tabel 2 - Verskille tussen individualistiese en kollektivistiese kulture wat tot verskille in lewenstevredenheid bydra	58

Hoofstuk 3

Tabel 3 - Demografiese eienskappe van die steekproef	67
Tabel 4 - Riglyne vir die interpretering van tellings op die Stresweerbaarheidskaal	71
Tabel 5 - Riglyne vir die interpretering van tellings op die Lewenstevredenheidskaal	72
Tabel 6 - Cronbach alfa koëffisiënte vir die meetinstrumente	73

Hoofstuk 4

Tabel 7 - Gemiddeldes en standaardafwykings van die groep as 'n geheel	76
Tabel 8 – Gemiddeldes en standaardafwykings van verskillende etniese groepe	78
Tabel 9 – Gemiddelde tellings in gevoel van bemeestering in verskillende etniese groepe in terme van geslag	82
Tabel 10 – ANOVA met betrekking tot geslag en etnisiteit in terme van 'n gevoel van bemeestering	84

Tabel 11 - Gemiddelde tellings in gevoel van verwantskap in verskillende etniese groepe in terme van geslag	86
Tabel 12 - ANOVA met betrekking tot geslag en etnisiteit in terme van 'n gevoel van verwantskap	87
Tabel 13 – Gemiddelde tellings in emosionele reaktiwiteit in verskillende etniese groepe in terme van geslag	89
Tabel 14 – ANOVA met betrekking tot geslag en etnisiteit in terme van emosionele reaktiwiteit	91
Tabel 15 – Gemiddelde tellings in lewenstevredenheid van verskillende etniese groepe in terme van geslag	92
Tabel 16 – ANOVA met betrekking tot geslag en etnisiteit in lewenstevredenheid	94
Tabel 17 – Hiërargiese regressie vir die swart groep	95
Tabel 18 – Hiërargiese regressie vir die wit groep	96
Tabel 19 - Hiërargiese regressie vir die bruin groep	97

Aanhangsels

Aanhangsel A – Toestemmingsbrief aan skoolhoofde	139
Aanhangsel B – Toestemmingsbrief aan ouers	141
Aanhangsel C – Toestemmingsbrief aan deelnemers	143
Aanhangsel D – Biografiese vraelys (Afrikaans)	145

Opsomming

Bykomend tot die alledaagse uitdagings wat adolessente in die gesig staar, bied die Suid-Afrikaanse konteks verdere uitdagings aan adolessente. Dit is veral Suid-Afrika se etniese diversiteit en die geskiedenis van apartheid wat 'n prominente rol speel. Bogenoemde uitdagings beïnvloed adolessente se vermoë om te cope en sodoende hul welstand in terme van lewenstevredenheid. Die huidige studie ondersoek die verband tussen adolessente se weerbaarheid en lewenstevredenheid in terme van verskillende etniese groepe. Altesaam 495 adolessente uit 10 skole in die Vrystaat het die studie voltooi. Weerbaarheid is gemeet deur die *Resiliency Scales for Children and Adolescents* (Prince-Embury, 2006). Die *Satisfaction with Life Scale* (Diener, Emmons, Larsen, & Griffin, 1985) is gebruik om vlakke van lewenstevredenheid te meet. Slegs swart, wit en bruin respondente is oorweeg vir die huidige studie aangesien die Asiër groep te klein was vir verdere analisering. Resultate toon matige vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid in swart, wit en bruin adolessente. Geen statistiese beduidende verband is gevind tussen geslag en lewenstevredenheid, 'n gevoel van bemeestering, 'n gevoel van verwantskap of emosionele reaktiwiteit nie. Etnisiteit het 'n statisties beduidende verband getoon met 'n gevoel van bemeestering asook met 'n gevoel van verwantskap. Vir wit en bruin adolessente blyk 'n gevoel van bemeestering 'n beduidende voorspeller van lewenstevredenheid te wees, terwyl 'n gevoel van verwantskap en emosionele reaktiwiteit swart adolessente se lewenstevredenheid kan voorspel. Ten spyte van beperkinge soos taalvoorkeur en die oorverteening van swart adolessente, kan die resultate gebruik word om verdere navorsing aan te moedig en intervensieprogramme te ontwikkel.

Sleutelterme: Positiewe sielkunde, weerbaarheid, risikofaktore, beskermingsfaktore, lewenstevredenheid, adolessensie, etnisiteit.

Summary

The South African context poses additional challenges to the everyday challenges facing adolescents. South Africa's ethnic diversity and the impact of apartheid influence the adolescent's ability to cope in stressful situations. This ability, in turn, influences well-being in terms of life satisfaction. The present study investigates the relationship between adolescents' resilience and life satisfaction across cultures. The sample consisted of 495 adolescents from 10 different schools in the Free State. The *Resiliency Scales for Children and Adolescents* (Prince-Embury, 2006) and the *Satisfaction with Life Scale* (Diener, Emmons, Larsen, & Griffin, 1985) were used to measure resilience and life satisfaction respectively. Only responses by Black, White and Coloured respondents were utilised, as samples from the Asian group were too small for analysis. Results show above average resilience and life satisfaction for adolescents in Black, White and Coloured groups. Gender showed no significant relationship with life satisfaction, a sense of mastery, a sense of relatedness or with emotional reactivity. Ethnicity is significantly related to a sense of mastery and a sense of relatedness. For the White and Coloured group, results show that a sense of mastery is the only significant predictor of life satisfaction. For Black adolescents a sense of relatedness and emotional reactivity were found to be significant predictors of life satisfaction. Even with shortcomings such as language barriers and the overrepresentation of Black adolescents, the results from the present study can be used to encourage further research and the development of intervention programmes.

Key words: Positive psychology, resilience, risk factors, protective factors, life satisfaction, adolescence, ethnicity

Hoofstuk 1

Inleiding

In hierdie inleidende hoofstuk word die rasionaal vir die huidige studie bespreek in terme van die probleemstelling. Die navorsingsmetode wat tydens die studie toegepas is, sal ook kortliks bespreek word. Verder word die hoofkonsepte van die huidige studie gedefinieer, soos dit van toepassing op die studie is. Hoofstuk een word afgesluit met 'n uitleg van die res van die verhandeling.

1. 1. Probleemstelling

Adolessente oor die wêreld heen beleef 'n reeks fisiologiese en psigologiese uitdagings wat 'n impak op hul ontwikkeling kan hê (Antaramian, Huebner, & Valios, 2008; Norris & Richter, 2005; Sigelman & Rider, 2009). Bykomend tot hierdie uitdagings plaas verskeie ander psigososiale faktore verdere druk op adolessente. Van hierdie faktore sluit in sosiale druk om volwasse rolle aan te neem, 'n groter behoefte aan liefdesverhoudings, aanvaarding deur die portuurgroep, verandering in die strukture van die gesin, akademiese druk, sekuriteit vir werkseleenthede en ekonomiese onsekerheid (Coleman & Hagell, 2007; Oda, 2007; Sigelman & Rider, 2009). Daar is dus 'n mate van waarheid in Erik Erikson (1968) se siening dat adolessensie 'n stormagtige tydperk is.

Die Suid-Afrikaanse konteks verskaf unieke en bykomende stressors aan adolessente. Daar word daagliks berig oor die hoë misdaad-, werkloosheid- en MIV/VIGS syfers. Só byvoorbeeld is Suid-Afrika huidig besig om te herstel na die onlangse resessie wat gelei het tot ekonomiese onstabiliteit (Van Niekerk, 2009). Die etniese diversiteit en integrasie van verskillende etniese groepe in Suid-Afrika bied verdere uitdagings aan adolessente. Hierdie stressors dra by tot die reeds hoë-risiko gedrag wat kenmerkend van adolessente oor die wêreld heen is (Ahern, Ark, & Byers, 2008; Visser, 2007). Die

kumulatiewe effek van hierdie faktore kan 'n moontlike negatiewe impak op 'n adolessent se welstand hê.

Lewenstevredenheid en geluk vorm die twee komponente van welstand. Alhoewel albei deel van 'n individu se welstand uitmaak (Diener, Emmons, Larsen, & Griffin, 1985), fokus lewenstevredenheid en geluk op verskillende aspekte. Geluk word op die balans tussen positiewe en negatiewe emosies gebaseer, terwyl lewenstevredenheid die algemene beoordeling van lewenskwaliteit in verskeie lewensdomeine, volgens die individu se standarde, is (Ronen & Seeman, 2007; Schimmack, Radhakrishnan, Oishi, Dzokoto, & Ahadi, 2002). Daar kan dus gesê word dat geluk die affektiewe- en lewenstevredenheid die kognitiewe komponent van welstand is. Die kognitiewe komponent sal die fokus van die huidige studie wees.

Lewenstevredenheid is 'n multidimensionele konstruk. Adolessente plaas veral klem op faktore soos betrokke ouers, 'n positiewe ouer-kindverhouding, 'n gesin waar albei ouers teenwoordig is, 'n gevoel van gemeenskap, 'n gevoel van selfeffektiwiteit en sosiale ondersteuning (Antaramian et al., 2008; Cicognani, Albanesi, & Zani, 2008). Goldbeck, Schmitz, Besier, Hersbach en Henrich (2007) het bevind dat adolessente seuns konstant hoër lewenstevredenheid as meisies toon ongeag hul ouderdomsgroep. 'n Suid-Afrikaanse studie deur Basson (2008) het, soos 'n Amerikaanse studie deur Gilman, Huebner en Laughlin (2000), gevind dat wit adolessente effens hoër lewenstevredenheid as swart adolessente toon. Ten spyte van hierdie etniese- en geslagsverskille toon adolessente bo-gemiddelde lewenstevredenheid (Antaramian et al., 2008; Basson, 2008; Gilman & Heubner, 2003; Visser & Routledge, 2007). Die bevinding dat adolessente, ten spyte van die uitdagings waaraan hulle blootgestel word, bo-gemiddelde vlakke van lewenstevredenheid rapporteer, toon daarop dat sekere meganismes in plek moet wees wat hulle teen hierdie uitdagings beskerm. Masten (2001) sien weerbaarheid as een van hierdie meganismes.

Coleman en Hagell (2007) se bevinding dat adolessente oor die algemeen matige weerbaarheid openbaar, bevestig die teenwoordigheid van hierdie belangrike meganisme. Masten (2001) definieer weerbaarheid as: “die vermoë om goeie

uitkomstes te bereik ten spyte van 'n ernstige bedreiging vir 'n individu se aanpassing of ontwikkeling” (p. 228).

Weerbaarheid is ook multidimensioneel van aard. Dit wil sê dat alhoewel weerbaarheid, volgens Bonanno (2008), 'n algemene verskynsel is, is daar individuele verskille in die faktore wat tot weerbaarheid bydra. Ungar et al. (2007) het weerbaarheid onder adolessente in 14 lande bestudeer, insluitend Suid-Afrika, en gevind dat daar sewe stressors is wat op etniese-spesifieke wyses hanteer word. Hierdie sewe stressors sluit in die toegang tot materiële bronne, verhoudings, identiteit, kohesie, mag en beheer, sosiale geregtigheid en etniese samewerking (Ungar et al., 2007).

Op grond van bogenoemde inligting kan die aanname gemaak word dat daar 'n verband bestaan tussen weerbaarheid en lewenstevredenheid. Hierdie aanname word bevestig deur Cohn, Fredrickson, Brown, Mikels en Conway (2009). Hulle het bevind dat positiewe emosies lewenstevredenheid verhoog deur middel van weerbaarheid. Alhoewel die literatuur ryk is aan die impak van geslag en etnisiteit op weerbaarheid (Dass-Brailsford, 2005; Resnick, 2000; Ungar, 2008; Ungar et al., 2007) en lewenstevredenheid (Diener & Ryan, 2009; Galbie & Davids, 2009; Möller, 2001; Schimmack et al., 2002), bestaan daar 'n leemte in die verband tussen weerbaarheid en lewenstevredenheid by adolessente van verskillende etniese groepe binne die Suid-Afrikaanse konteks.

Deur adolessente in Suid-Afrika se weerbaarheid te bevorder, kan 'n moontlike toekoms geskep word waar verdraagsaamheid tussen individue bewerkstellig kan word. Verder kan 'n nasie gebou word waar leiers van verskillende etniese groepe kan saamwerk om die uitdagings wat die Suid-Afrikaanse konteks bied, soos rassespanning, te oorkom. In die volgende afdeling word die oorkoepelende, sowel as die spesifieke, doelwitte en navorsingsvrae van die huidige studie uitgelig.

1. 2. Navorsingdoelwitte en Vrae

1. 2. 1. Algemene en spesifieke doelwitte van die studie

Die oorkoepelende doelwit van die huidige studie is om die verband tussen adolessente se weerbaarheid en hul lewenstevredenheid empiries te ondersoek. Verder word hierdie twee veranderlikes volgens etnisiteit bestudeer.

Meer spesifiek poog hierdie studie om die vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid van adolessente as 'n groep, sowel as interme van etnisiteit, te bepaal. Hierdie studie poog verder om die impak wat geslag en etnisiteit op adolessente se weerbaarheid en lewenstevredenheid het, te bepaal. Spesifieke doelwitte van hierdie studie sluit in:

1. Om die vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid onder adolessente in die Vrystaat, as 'n groep, te bepaal.
2. Om te bepaal of daar 'n verband bestaan tussen adolessente se vlakke van weerbaarheid en hul vlakke van lewenstevredenheid.
3. Om die impak wat geslag en etnisiteit op adolessente se weerbaarheid en lewenstevredenheid het, te bepaal.
4. Om te bepaal of weerbaarheid onder adolessente, van verskillende etniese groepe, gebruik kan word om hul lewenstevredenheid te bepaal.
5. Om die moontlike geslag en etniese verskille ten opsigte van weerbaarheid en lewenstevredenheid te verduidelik.

1. 2. 2. Navorsingsvrae

Op grond van bogenoemde doelwitte is die volgende navorsingsvrae geformuleer:

- Hoe weerbaar en tevrede is adolessente in die Vrystaat met hul lewe?
- Is daar 'n verband tussen adolessente se vlakke van weerbaarheid en hul vlakke van lewenstevredenheid?
- Speel geslag en etnisiteit 'n rol in adolessente se weerbaarheid en lewenstevredenheid?

- Tot watter mate kan weerbaarheid gebruik word om adolessente van verskillende etniese groepe se lewenstevredenheid te bepaal?
- Hoe kan moontlike verskille in hierdie geslags- en etniese groepe verduidelik word?

1. 3. Metodologie

1. 3. 1. Navorsingsontwerp

Ten einde die groep adolessente se gemiddelde vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid te bepaal is 'n kwantitatiewe, nie-eksperimentele korrelasionele navorsingsontwerp gebruik. Verder is 'n kriteriumgroep navorsingsontwerp gebruik om verskille in weerbaarheid en lewenstevredenheid te meet in terme van geslag en etnisiteit.

Daar is van twee psigometriese meetinstrumente gebruik gemaak om die toepaslike data in te samel. Ten einde adolessente se vlak van weerbaarheid te bepaal, is Prince-Embury (2006) se Stresweerbaarheidsskaal vir Kinders en Adolessente (*Resiliency Scale for Children and Adolescents*) gebruik. Diener et al. (1985) se Lewenstevredenheidsskaal (*Satisfaction with Life Scale*) is gebruik om adolessente se vlak van lewenstevredenheid te bepaal. Ten einde die verband tussen weerbaarheid en lewenstevredenheid te bepaal is 'n meervoudige regressie-ontleding gebruik. 'n Variansie ontleding is toegepas om die impak van etnisiteit op adolessente se weerbaarheid en lewenstevredenheid te bepaal. Verder is 'n hiërargiese regressie-analise gebruik om te bepaal of weerbaarheid gebruik kan word om adolessente, van verskillende etniese groepe, se lewenstevredenheid te voorspel.

1. 3. 2. Etiese oorwegings

Toestemming om die studie te doen is vanaf die Departement van Onderwys van die Vrystaat, skoolhoofde van die spesifieke skole, ouers van die adolessente wat aan die studie deelgeneem het en die deelnemers self verkry. Voor die afneem van die studie is deelnemers oor die aard van die studie ingelig, asook hul reg om te enige tyd hul

deelname te staak. Deelnemers is verseker dat alle inligting wat gegee word vertroulik en anoniem hanteer sal word (Salkind, 2008). Sielkundiges van die Departement Sielkunde aan die Universiteit van die Vrystaat was teenwoordig met die afneem van meetinstrumente om sodoende enige moontlike vrae wat na vore kon kom te hanteer. Nadat die meetinstrumente voltooi is, is pamflette met inligting oor risikofaktore en plekke waar verdere hulp aangevra kan word, aan deelnemers verskaf. Verder is enkele leerlinge na ondersteuningsdienste verwys nadat hulle laat blyk het dat hulle hulp benodig.

1. 4. Definiëring van Konsepte

In hierdie afdeling sal die hoofkonsepte gedefinieer word soos dit van toepassing op die huidige studie is. Hierdie hoofkonsepte sluit in: positiewe sielkunde, lewenstevredenheid, weerbaarheid, risikofaktore, beskermingsfaktore, adolessensie en etnisiteit.

Positiewe Sielkunde – Positiewe sielkunde is die wetenskaplike studie van wat reg verloop in die lewe, vanaf geboorte tot dat die individu sterf (Peterson, 2006). Aspekte wat die lewe die moeite werd maak speel dus 'n belangrike rol in positiewe sielkunde.

Lewenstevredenheid – Lewenstevredenheid, volgens Diener (2006), is die subjektiewe evaluering van 'n individu se algehele kwaliteit van lewe. Hierdie evaluering word gebaseer op die individu se voorkeur oor verskeie domeine heen (Antaramian et al., 2008; Goldbeck et al., 2007). Ronen en Seeman (2007) beweer dat 'n vergelyking plaasvind tussen die individu se doelwitte en verwagtinge en sy kapasiteit om hierdie doelwitte te bereik.

Weerbaarheid – Masten (2001) definieer weerbaarheid as: “die vermoë om goeie uitkomstes te bereik ten spyte van 'n ernstige bedreiging vir aanpassing of ontwikkeling” (p. 228).

Risikofaktore – Waller, Okamoto, Miles en Hurdle (2003) beskou risikofaktore as enige steuring wat 'n individu op die individuele-, gesins- of gemeenskapsvlak ervaar en wat tot latere psigososiale probleme kan lei.

Beskermingsfaktore – 'n Beskermingsfaktor is enige faktor op die individuele-, gesins- of gemeenskapsvlak wat as 'n buffer dien teen die negatiewe effek van risikofaktore (Masten, 2001; Morales, 2008; Rutter, 1985).

Adolessensie – Adolessensie is daardie tydperk tussen die ouderdomme van 12 en 20 jaar waartydens individue relatief onafhanklik van hul ouers word en volwasse rolle begin aanneem. Fisiologiese, kognitiewe en emosionele veranderinge onderskei hierdie tydperk van meeste ander stadiums in 'n individu se lewe (Bukatko & Deahler, 2004; Sigelman & Rider, 2009).

Etnisiteit – Etnisiteit verwys na 'n kulturele identiteit wat deur politiek daar gestel is (Cohen, 1993). Die huidige studie fokus op etniese groepe soos reeds tydens die era van apartheid daar gestel is.

1. 5. Uitleg van die Verhandeling

Die res van die verhandeling word in vier hoofstukke verdeel. Vervolgens sal 'n oorsig van die oorblywende hoofstukke gebied word.

Die tweede hoofstuk fokus op die literatuur wat as agtergrond en basis dien vir die huidige studie. In hierdie hoofstuk word die belangrike konsepte van positiewe sielkunde, lewenstevredenheid, weerbaarheid, adolessensie en etnisiteit in diepte bespreek.

Hoofstuk drie handel oor die metodologie wat tydens die huidige studie gebruik is. In hierdie hoofstuk word spesifiek op die navorsingsontwerp, die doelwitte van die studie en die demografiese eienskappe van die respondente gefokus. Verder word daar op die metodes gefokus wat gebruik is om data in te insamel, asook die meetinstrumente en die tegnieke wat gebruik is om die data te ontleed.

Die resultate van die studie word in hoofstuk vier aangebied. Hierdie hoofstuk word deur hoofstuk vyf opgevolg waarin die resultate bespreek word. In hoofstuk vyf word ook 'n samevatting van die literatuur en die resultate bespreek. Verder sal beperkinge en aanbevelings ten opsigte van die huidige studie voorgestel word ter afsluiting van die verhandeling

Hoofstuk 2

Lewenstevredenheid en weerbaarheid tydens adolessensie.

Hierdie hoofstuk bestaan uit ses afdelings. Die benadering van positiewe sielkunde word in die eerste afdeling bespreek, aangesien hierdie benadering die basis vorm waarop die studie gebaseer word. In die tweede afdeling word daar gepoog om lewenstevredenheid as 'n multidimensionele konstruk te omskryf in terme van globale, asook domein-spesifieke tevredenheid. Vyf spesifieke domeine van lewenstevredenheid sal uitgelig word. Verder sal lewenstevredenheid aan die hand van Bronfenbrenner (1979) se ekologiese model bespreek word. Die derde afdeling fokus op die uitdagings om weerbaarheid te omskryf. Daarna word die aard van weerbaarheid in terme van bestaande wanperspesies, die kontinuum van weerbaarheid en tipiese eienskappe bespreek. Daarna sal gefokus word op risiko- en beskermingsfaktore wat weerbaarheid kan beïnvloed, gevolg deur drie domeine van weerbaarheid (Prince-Embury, 2006). Onder die afdeling van adolessensie (afdeling vier) word fisiologiese-, kognitiewe- en psigososiale veranderinge, asook die impak van hierdie verandering op adolessente se weerbaarheid en lewenstevredenheid bespreek. In die voorlaaste afdeling (afdeling vyf) word etnisiteit in terme van adolessente se lewenstevredenheid en weerbaarheid ondersoek. Hoofstuk twee word afgesluit deur 'n algehele samevatting oor die literatuur in die sesde afdeling.

Individue vorm deel van verskeie sosiale kontekste onder andere die werk, skool, huis en ontspanning. Gebeure binne hierdie kontekste kan positief of negatief ervaar word (Oishi, Diener, Choi, Kim-Prieto, & Choi, 2007). Volgens Van Hoof en Raaijmakers (2002) verskil individue in terme van hoe hulle op hierdie gebeure sal reageer, en hang dit af van die vaardighede en beskikbaarheid van bronne wat tot hul beskikking is. McCartney en Phillips (2006) is van mening dat die wyse waarop individue hierdie

gebeure hanteer, 'n impak op die huidige en toekomstige aanpasbaarheid van die individu sal hê. 'n Uitdaging waaraan alle individue blootgestel word is die ontwikkelingseise wat tydens adolessensie hanteer moet word. Die tydperk van adolessensie word gekenmerk deur 'n betekenisvolle toename in stressors (Sigelman & Rider, 2009; Thomas, 2005).

Adolessensie is die fase in 'n individu se lewe waar talle fisiologiese, kognitiewe, emosionele en sosiale veranderinge plaasvind (Bukatko & Deahler, 2004). Sigelman en Rider (2009) beweer dat hierdie veranderinge adolessente se identiteit kan beïnvloed. Volgens Erikson (1968) is die ontwikkeling van 'n identiteit 'n belangrike taak tydens adolessensie. Verskeie faktore op die individuele-, gesins- en gemeenskapsvlak kan adolessente se welstand en weerbaarheid beïnvloed. Masten (2001) is van mening dat 'n land se welstand van die jeug se welstand afhang, aangesien hulle die toekomstige leiers is. Hilpert (2008) het getoon dat welstand bevorder kan word deur middel van intervensies wat fokus op 'n positiewe sielkunde benadering.

2. 1. Positiewe Sielkunde

Alhoewel positiewe sielkunde binne die raamwerk van hoofstroom sielkunde val verskil hierdie twee velde se benadering tot die lewe. Gable en Haidt (2005) onderskei hoofstroom sielkunde en positiewe sielkunde as volg: "Psychology is about teaching people how to get from a negative eight to a zero, while positive psychology teaches people how to get from a zero to a positive eight" (p.103).

Gable en Haidt (2005) maak melding daarvan dat positiewe sielkunde nie stresvolle gebeure ontsien of ignoreer nie, maar dat hierdie benadering wel negatiewe en stresvolle gebeure soos wanfunksionerende gesinne, dood en trauma erken. Diegene wat positiewe sielkunde as raamwerk gebruik, fokus egter op die positiewe aspekte van negatiewe gebeure, byvoorbeeld hoe 'n individu steeds effektief kan groei en ontwikkel tydens of na 'n negatiewe ervaring (Peterson, 2006). Dass-Brailsford (2005) beskou hierdie positiewe benadering as die basis waarop weerbaarheid gebou word.

Positiewe sielkunde kan dus omskryf word as die wetenskaplike studie van dit wat reg en goed in die lewe is (Peterson, 2006). Die fokus van positiewe sielkunde val dus op daardie eienskappe wat 'n individu, gesin of gemeenskap in staat stel om optimaal te funksioneer en te floreer (Csikszentmihalyi & Csikszentmihalyi, 2006). Positiewe sielkunde word gebou op drie pilare.

2. 1. 1. Drie pilare van positiewe sielkunde

Positiewe ervarings, positiewe eienskappe en positiewe institusionele sisteme vorm die drie bene waarop die beginsel van positiewe sielkunde gebou word (Hilpert, 2008; Suldo & Huebner, 2004). Peterson (2006) is van mening dat indien een of meer van hierdie bene ontbreek, 'n individu se kans op 'n goeie en bevredigende lewe drasties ingeperk, maar nie vernietig, word nie. Ronen en Seeman (2007) het byvoorbeeld gevind dat adolessente wat in oorlog geteisterde streke woon, steeds gemiddelde vlakke van lewenstevredenheid rapporteer.

2. 1. 1. 1. Positiewe ervarings

Positiewe ervarings fokus op aspekte van plesier, geluk, positiewe emosies, gemoed en vloei. Peterson (2006) beweer dat plesier 'n groep positiewe psigologiese toestande op 'n fisiologiese en/of psigologiese vlak behels. Nakamura en Csikszentmihalyi (2002) beskou psigologiese plesier as 'n belangrike komponent om psigologiese vaardighede te ontwikkel wat op 'n latere stadium as 'n buffer teen uitdagings ingespan kan word. Die wyse waarop hierdie vaardighede gebou word kan in Kahneman, Diener en Schwarz (1999) se *peak-end* teorie gevind word. Hierdie teorie bevind dat wanneer ons aan vorige genotvolle situasies dink, ons geheue deur die intensiteit van die huidige ervaring, asook hoe dit eindig, beïnvloed word. Die ervaring van genotvolle gebeure verhoog die ervaring van geluk (Cohn et al., 2009).

Peterson (2006) is van mening dat geluk in die beginsels van hedonisme en eudemonisme gesetel is. Hedonisme stel voor dat mense poog om hul gevoelens van

plesier so hoog as moontlik te hou, terwyl ongemak so laag as moontlik gehou word (Csikszentmihalyi & Csikszentmihalyi, 2006). Kahneman et al. (1999) het bevind dat die strewe na geluk veral in die Westerse bevolkings hoog geag word. Volgens die hedonistiese benadering is die doel van gelukkig wees om optimale potensiaal te bereik deur die identifisering en versterking van positiewe eienskappe, en dan daarvolgens te leef (Csikszentmihalyi & Csikszentmihalyi, 2006; Jørgensen & Nafstad, 2004). Minstens een van hierdie roetes tot geluk word benodig vir 'n individu om lewenstevredenheid te toon (Peterson, 2006). Cohn et al. (2009) het 'n sterk korrelasie gevind tussen studente se lewenstevredenheid en die hoeveelheid positiewe emosies wat hulle beleef.

Die grootste bydrae van positiewe emosies, volgens Fredrickson (2004), is dat emosies 'n gevoel van veiligheid skep waar positiewe reaksies tot emosies versterk en verbreed kan word. Negatiewe emosies daarteenoor verlaag kognitiewe vaardighede soos geheue en die prosessering van informasie. Peterson (2006) is van mening dat positiewe emosies belangriker is vir die toekoms as vir die hier en die nou. Positiewe emosies dra daartoe by dat 'n individu deelneem aan meer positiewe aktiwiteite. Hierdie aktiwiteite dra by tot 'n meer uitgebreide gedrags- en kognitiewe repertoire wat die effek van negatiewe emosies kan teenwerk (Fredrickson, 2006). Peterson (2006) beskou gemoed as 'n aanvullende barometer tot emosies van algemene welstand, waar 'n positiewe gemoed met meer entoesiasme, energie en opgewektheid geassosieer word en 'n negatiewe gemoed met pessimisme en lae energie.

'n Ander konsep wat deur Nakamura en Csikszentmihalyi (2002) voorgestel word is die beginsel van vloeï. Vloeï word ervaar wanneer 'n individu tot sy volle kapasiteit werk, ongeag in watter lewensdomein. Peterson (2006) sien vloeï as die passing tussen die individu se vaardighede en die uitdagings wat die omgewing bied. Hoe beter die passing tussen die individu se vaardighede en die omgewing se uitdagings is, hoe hoër sal die vloeï wees en bydra tot 'n positiewe ervaring (Hilpert, 2008). So byvoorbeeld sal jong adolessente wat hoër vloeï beleef langtermyn voordelige uitkomstes bereik in teenstelling met daardie adolessente wat minder vloeï beleef (Peterson, 2006).

Oishi et al. (2007) het in hul studie onder 139 adolessente die kumulatiewe effek van positiewe ervarings uitgelig. Hulle het 'n sterk positiewe korrelasie gevind tussen herhaaldelike positiewe ervarings en globale lewenstevredenheid. Die goeie lewe strek egter verder as bloot net emosies en daarom moet positiewe kennisies ook in ag geneem word (Peterson, 2006).

2. 1. 1. 2. Positiewe eienskappe

Positiewe sielkunde word verder gebaseer op aspekte van positiewe denke, sterk persoonlikheidstrekke, belangstellings, talente, vermoë, prestasies en waardes (Peterson, 2006). Hierdie aspekte is hoofsaaklik kognitief van aard.

Twee belangrike konsepte wat 'n rol in positiewe denke speel sluit in optimisme en hoop. Optimisme kan omskryf word as die verwagting dat positiewe gebeure in die lewe ervaar sal word en positiewe uitkomstes in slegte situasies uitgelig word (Scheier & Carver, 1985). Hoop, volgens Snyder (2004), is die somtotaal van 'n individu se vermoë om gewenste doelwitte te bereik, ongeag struikelblokke. Basson (2008) het bevind dat individue wat hoë vlakke van optimisme en hoop openbaar, ook beter cope in stresvolle situasies en gelukkiger is as diegene wat pessimisties is en lae vlakke van hoop openbaar.

Sterk persoonlikheidstrekke speel 'n belangrike rol in positiewe eienskappe (Peterson & Park, 2004). Dahlsgaard, Peterson en Seligman (2002) het bevind dat daar ses globale kategorieë van positiewe eienskappe in alle etniese groepe bestaan, naamlik: wysheid, dapperheid, menslikheid, geregtigheid, gemagtigheid en voortreflikheid. Peterson (2006) toon in sy studie die verhouding tussen persoonlikheidstrekke en positiewe eienskappe. Só byvoorbeeld het hy getoon dat die positiewe eienskap van menslikheid deur sterk persoonlikheidstrekke van vriendelikheid, liefde en sosiale intelligensie bepaal word. 'n Onlangse studie deur Peterson, Ruch, Beermann, Park en Seligman (2007) bevestig die belangrikheid van sterk persoonlikheidstrekke in lewenstevredenheid. Foxcroft en Roodt (2005) beweer dat persoonlikheidstrekke van 'n individu ook 'n rol speel in daardie individu se belangstellings.

Belangstelling, talent, vermoë en prestasie kan as 'n eenheid beskou word. Elke individu toon een of ander belangstelling hetsy in sport, werk, akademie of ontspanningsaktiwiteite. Vir 'n individu om optimaal te kan presteer in 'n gegewe aktiwiteit word 'n sekere mate van talent of vermoë, tesame met volharding benodig (Murray, 2003; Winseman, Clifton, & Liesveld, 2003). Peterson (2006) is van mening dat 'n individu, oor die nodige vermoë beskik wanneer hy beter doen as die objektiewe standaard vir 'n gegewe aksie, soos byvoorbeeld swem. Objektiewe standaarde word deelteliks bepaal deur die individu se waardes (Ferrante, 2003).

Die goeie lewe word ook bepaal deur die artikulasie en nastrewing van daardie doelwitte wat as die moeite werd gesien word, met ander woorde, waardes. Ferrante (2003) omskryf waardes as die algemeen gedeelde gedrag en beginsels van dit wat goed, reg, toepaslik, die moeite werd en belangrik is vir 'n gegewe individu of groep individue. Bronfenbrenner (1979) se ekologiese teorie lê klem daarop dat mense nie in isolasie leef nie, maar deel vorm van 'n verskeidenheid van kontekste wat hul lewe kan beïnvloed.

2. 1. 1. 3. Positiewe institusionele sisteme

Positiewe institusionele sisteme fokus hoofsaaklik op instellings soos die gesin, skool, gemeenskap en godsdienstige instellings (Peterson, 2006). Institusionele instellings word elders in die hoofstuk meer in diepte bespreek. Vervolgens sal slegs die hoofeienskappe van positiewe instellings uitgewys word soos in die werk van Park en Peterson (2003) en Peterson (2006) bespreek word:

- Die institusionele-vlak eienskappe moet aaneenlopend wees met dié van die individuele lede.
- Institusionele-vlak eienskappe moet die morele doelwitte van die spesifieke organisasie se lede bevredig.
- Institusionele-vlak eienskappe moet die gedrag van die lede op so manier beïnvloed dat mense dit kan erken.

- Institusionele-vlak eienskappe wat nagestreef word moet 'n mate van identifisering en trots vir die lede bied.

Vanuit bogenoemde bespreking blyk dit dat positiewe sielkunde 'n belangrike rol speel in die bevordering van welstand. Studies deur Cohn et al. (2009), Peterson (2006), Peterson et al. (2007), asook Ronen en Seeman (2007) bevestig die belangrike bydrae wat positiewe ervarings, positiewe eienskappe en positiewe institusionele sisteme op welstand het. Só byvoorbeeld het Hilpert (2008) getoon dat intervensies, wat fokus op die bevordering van emosies, bydra tot hoër vlakke van welstand.

2. 1. 2. Welstand en positiewe sielkunde

Welstand kan gesien word as die subjektiewe evaluering en verklaring wat die individu oor die kwaliteit van sy lewe maak (Diener, 2006). Hierdie evaluering word, volgens Keyes (2006), op die hersiening, opweging en opsomming van die kwaliteit van ervaring, prestasies, verhoudings en ander kultureel-verwante maniere van funksionering gebaseer.

Masten (2001), Robbins en Kliwer (2000), asook Schimmack et al. (2002) onderskei tussen twee komponente van welstand, naamlik 'n kognitiewe en affektiewe komponent. Lewenstevredenheid fokus op die kognitiewe evaluering van die lewenskwaliteit, terwyl die affektiewe komponent op die hedoniese balans, met ander woorde die balans tussen positiewe en negatiewe emosies, fokus.

Positiewe emosies kan fokus op die verlede (satisfaksie en trots), die hede (plesier en bevrediging) of die toekoms (hoop en optimisme) (Seligman, 2000). Aangesien lewenstevredenheid 'n kognitiewe beoordeling van die verlede is, plaas Seligman (2000), lewenstevredenheid in dieselfde kategorie van emosies wat op die verlede fokus. Die verband tussen lewenstevredenheid en emosies is deur verskeie bronne bevestig (Park & Peterson, 2003; Kuppens, Realo & Diener, 2008; McCullough, Huebner & Laughlin, 2000; Peterson, 2006). Alhoewel lewenstevredenheid en emosies

'n empiriese verband het, beskou Lent (2004), asook Ronen en Seeman (2007) hierdie twee komponente verskillend van mekaar en dus afsonderlik.

2. 1. 3. Slotsom

Peterson (2006) loof die vordering wat gemaak is om 'n meer holistiese benadering tot sielkunde te volg, waar nie net op simptome van psigopatologie gefokus word nie, maar ook op daardie faktore wat gesonde individue openbaar. Die fokus van positiewe sielkunde is dus om die welstand van die individu of groepe individue te bevorder deur te fokus op positiewe ervarings, positiewe eienskappe en positiewe institusionele sisteme (Hilpert, 2008; Suldo & Huebner, 2004). Twee hoofroetes kan gevolg word ten einde welstand te bestudeer, naamlik 'n affektiewe (balans tussen positiewe en negatiewe affek), sowel as 'n kognitiewe roete (lewenstevredenheid). Die huidige studie fokus op die kognitiewe komponent van welstand in terme van globale lewenstevredenheid.

2. 2. Lewenstevredenheid

Lewenstevredenheid is 'n belangrike psigologiese konstruk omrede mense se tevredenheid, volgens Fugl-Meyer, Melin en Fugl-Meyer (2002), sal bepaal of die groter gemeenskap floreer of nie. Verder het Lazarus (1991) bewys dat lewenstevredenheid as 'n buffer optree teen die ontwikkeling van stres en swak coping meganismes. Die verbetering van individue se tevredenheid met hul lewe lê die grondslag vir bevordering van welstand van gemeenskappe en lande (Valois, Zullig, Huebner, Kammermann, & Drane, 2002). Navorsing deur Gilman en Heubner (2003) het getoon dat die handhawing van positiewe welstand nie net normatief is nie, maar ook noodsaaklik is vir aanpassing.

2. 2. 1. Omskrywing van lewenstevredenheid

Fugl-Meyer et al. (2002) beweer dat lewenstevredenheid as 'n mate van normale funksionering, die mate van tevredenheid is wat 'n persoon uit sy lewe kan put en/of as 'n spesifieke vlak van ontwikkeling kan benader, byvoorbeeld kognitief, emosioneel of fisiologies. Möller (2006) beskryf lewenstevredenheid op 'n wyer vlak in terme van hoe goed 'n land se inwoners leef. Higgs (2007) daarteenoor verskaf 'n individualistiese beskrywing waar lewenstevredenheid as 'n funksie van die bronne en eksterne faktore gesien word. Ongeag van die benadering wat gevolg word, kan lewenstevredenheid beskou word as die subjektiewe evaluering van 'n mens se algehele kwaliteit van die lewe (Goldbeck et al., 2007). Lewenskwaliteit sal afhang van die individu se kapasiteit om subjektiewe doelwitte en verwagtinge binne spesifieke lewensdomeine te stel en te bereik (Antaramian et al., 2008; Ronen & Seeman, 2007).

Antaramian et al. (2008) is van mening dat lewenstevredenheid 'n goeie voorspeller van aanpasbare ontwikkeling is. Ten einde hierdie funksionaliteit beter te verstaan is dit nodig dat die aard van lewenstevredenheid ontleed word.

2. 2. 2. Aard van lewenstevredenheid

Mense evalueer oor die algemeen hul lewe as positief (Antaramian et al., 2008; Cicognani et al., 2008; Gilman & Huebner, 2003). Selfs adolessente in Israel wat aanhoudend deur oorlog geteister word rapporteer matige vlakke van lewenstevredenheid (Ronen & Seeman, 2007). Dit is dus duidelik dat daar sekere meganismes in hierdie adolessente se lewe teenwoordig is wat hulle beskerm teen sulke negatiewe toestande. Soortgelyke beskermingsmekanismes kan Suid-Afrikaanse adolessente moontlik help om uitdagings uniek aan Suid-Afrika te oorbrug. Laasgenoemde aanname word ondersteun deur die feit dat meeste adolessente in Suid-Afrika matige lewenstevredenheid toon (Basson, 2008; Koen, 2008).

Lewenstevredenheid moet egter nie met geluk verwar word nie. Lewenstevredenheid is 'n stabiele kognitiewe evaluering wat 'n persoon oor die lewe maak, terwyl geluk 'n

emosionele evaluering is. Gevolglik sal geluk meer fluktueer as lewenstevredenheid (Galbie & Davids, 2009; Van Staaden, 2003). So byvoorbeeld het Möller (2001) getoon dat Suid-Afrikaners meer gelukkig as tevrede met hul lewe is. Geluk en lewenstevredenheid verskil ook in hul verhouding met beter lewensuitkomstes. Geluk word as 'n voorspeller en voorganger van beter lewensuitkomstes, soos finansiële sukses, ondersteunende verhoudings, geestesgesondheid en coping gesien. Daarteenoor word lewenstevredenheid as die resultaat van hierdie uitkomstes beskou (Cohn et al., 2009).

Verder moet lewenstevredenheid nie as 'n statiese, vaste of absolute konstruk beskou word nie, maar eerder as 'n multidimensionele konstruk wat voortdurend verander soos wat mense en hul lewensomstandighede verander (Basson, 2008; Gilman & Huebner, 2003; Valois et al., 2002). Fugl-Meyer et al. (2002) is van mening dat individue hul eie standarde konstrueer om gebeure in hul lewe mee te vergelyk. Volgens Diener en Seligman (2002) word hierdie evaluering op die bevrediging van psigologiese en fisieke behoeftes gebaseer. Beide hierdie behoeftes kan oor tyd en onder verskillende omstandighede verander (Ferrante, 2003). Gevolglik kan ons lewenstevredenheid as 'n dinamiese konstruk beskou waar dít wat vir een persoon belangrik is, nie noodwendig vir 'n ander ook belangrik is nie.

Martin et al. (2008) waarsku egter dat lewenstevredenheid nie bloot net die byproduk van verskille in mense se ervarings en persoonlikhede is nie. Lewenstevredenheid is ook 'n belangrike aanwyser van goeie individuele-, gesins- en gemeenskaplike uitkomstes. Volwassenes wat hoë lewenstevredenheid toon, toon ook beter persoonlike-, beroeps- en fisieke funksionering (Lyubormirsky, King & Diener, 2005). Suldo en Huebner (2004) is verder van mening dat lewenstevredenheid as 'n buffer teen negatiewe uitkomstes soos probleemgedrag en psigopatologie kan dien.

Lewenstevredenheid kan op een van twee maniere, volgens Diener en Ryan (2009), benader word. Aan die eenkant is die globale benadering en aan die ander kant die multidimensionele benadering. Die globale benadering beskou lewenstevredenheid as 'n holistiese konstruk. Murphy en McDevitt-Murphy (2005) omskryf globale lewenstevredenheid as die evaluering van 'n individu se lewe op grond van subjektiewe

kriteria en die waargenome situasies. In teenstelling met globale lewenstevredenheid, fokus multidimensionele lewenstevredenheid op spesifieke domeine van tevredenheid waar fisiologiese, emosionele en sosiale welstand geïntegreer word (Goldbeck et al., 2007).

Galbie en Davids (2009) onderskei tussen drie breë domeine van lewenstevredenheid, naamlik 'n materiële domein (vervulling van basiese behoeftes soos water, inkomste en sanitasie), 'n verhoudingsdomein (gevoelens en sienwyse wat van een generasie na die volgende generasie oorgedra word) en 'n simboliese domein (simboliese tevredenheid soos byvoorbeeld Suid-Afrika as 'n reënboog nasie waar almal 'n plek onder die son het). Die meeste literatuur ten opsigte van lewenstevredenheid fokus egter op die volgende vyf domeine: die individu self, die gesin, vriende, die skool en lewensomstandighede, (Basson, 2008; Gilman & Heubner, 2003; Gilman et al., 2007; Goldbeck et al., 2007; Kwan, 2008; Makiwane & Kwizera, 2008; Valois et al., 2002; Valois, Zullig, Huebner, & Drane, 2009; Vera et al., 2008).

2. 2. 3. Domeine van lewenstevredenheid

Lewenstevredenheid kan objektief of subjektief benader word. Die objektiewe roete fokus op eksterne faktore soos inkomste, die kwaliteit van die huis, vriendennetwerke en toegang tot gesondheidsdienste. Die subjektiewe roete daarteenoor fokus op die interne beoordeling van 'n individu se lewenstevredenheid oor die algemeen of in spesifieke domeine (Valois et al., 2002). Möller (2001) het in 'n Suid-Afrikaanse studie bewys dat hierdie twee roetes met mekaar verband hou.

Die vraag wat ontstaan is of globale lewenstevredenheid tevredenheid in verskeie domeine bepaal, of dra tevredenheid in verskeie domein by tot globale lewenstevredenheid? Die onder-na-bo en bo-na-onder model verduidelik hierdie twee moontlikhede (Fugl-Meyer et al., 2002; Galbie & Davids, 2009). Volgens die onder-na-bo model bepaal tevredenheid in verskillende lewensdomeine 'n individu se globale lewenstevredenheid sal. Daarteenoor bepaal die bo-na-onder model dat globale lewenstevredenheid tevredenheid in verskillende lewensdomeine bepaal. Vervolgens

word vyf domeine van lewenstevredenheid bespreek. Hierdie vyf domeine sluit in: die self, die gesin, vriende, die skool en lewensomstandighede.

2. 2. 3. 1. Self

Die meerderheid studies wat op die self fokus, gebruik adolessente se tevredenheid met hul fisieke voorkoms as kriteria vir tevredenheid (Barker & Bornstein, 2009; Delgard, Gieler, Holm, Bjertness, & Hauser, 2008; Goldbeck et al., 2007). Die belangrikheid van voorkoms is deur die studie van Delgard et al. (2008) bewys. Hierdie studie het aangetoon dat adolessente wat erge aknee beleef (kenmerkend van adolessensie) beide laer tevredenheid met hulself, asook meer simptome van depressie toon. Die teenwoordigheid van aknee, groeiversnellings, die ontwikkeling van sekondêre geslagseienskappe en seksuele volwassenheid tydens adolessensie, kan toegeskryf word aan die veranderinge in hormoonvlakke tydens puberteit (Koen, 2008; Norris & Richter, 2005; Oswalt, 2008).

Die tydsberekening van puberteit speel 'n belangrike rol. Adolessente meisies beskou puberteit in 'n meer negatiewe lig as seuns, veral wanneer puberteit op 'n vroeë ouderdom begin (Sigelman & Rider, 2009). Studies deur Casey, Getz en Galvan (2008) en Koen (2008) het bevind dat adolessente seuns vroeë puberteit in 'n meer positiewe lig beskou aangesien die fisiologiese veranderinge verwelkom word. Die verskil tussen seuns en meisies se evaluering van puberteit word bevestig deur Barker en Bornstein (2009), asook Gilman en Huebner (2003) se bevinding dat meisies minder tevrede met hul voorkoms as seuns is. Bukatko en Deahler (2004), asook Sigelman en Rider (2009), skryf hierdie verskille toe aan die feit dat meisies wat later rypheid bereik meer aantreklik beskou word, terwyl vroeë rypheid soms tot sosiale isolasie en ander sosiale probleme, soos ongewenste swangerskappe, kan lei. Tevredenheid met die self word verder beïnvloed deur emosionele- en kognitiewe ontwikkeling (Davern, Cummins & Stokes, 2007; Larson & Brown, 2007; Palmer, Donaldson, & Stough, 2001; Steinberg, 2005).

Emosies tydens adolessensie word gekenmerk deur daaglikse fluktuering tussen positiewe en negatiewe emosies (Bukatko & Deahler, 2004). Hierdie fluktuerende emosies bied, volgens Larson en Brown (2007), 'n uitdaging aan adolessente in die ontwikkeling van hul identiteit. Vir 'n gesonde identiteit moet adolessente leer om te onderskei tussen wanneer en hoe emosies funksioneel is en wanneer dit negatiewe gevolge kan hê. 'n Moontlike meganisme wat hiermee kan help is emosionele intelligensie. Só byvoorbeeld het Palmer et al. (2001) gevind dat hoe hoër die vlakke van emosionele intelligensie is, hoe hoër is die vlakke van lewensbevrediging. Mayer, Salovey en Caruso (2000) beskou emosionele intelligensie as die persepsie en regulering van emosies, asook die vermoë om emosies te kan uitdruik deur middel van kognitiewe vaardighede.

Kognisies in lewensbevrediging word, volgens Davern et al. (2007), gegrond binne-in die raamwerke van veelvoudige diskrepansie teorieë in terme van kognitiewe dissonansie, relatiewe ontneming en die vergelyking met ander. Hulle beskryf lewensbevrediging as: “die waargenome diskrepansie tussen dit wat die individu soek of voel hy verdien en dit wat hy huidiglik besit, asook dit wat hy in die verlede gehad het en dit wat hy verwag om in die toekoms te hê ” (p. 437). 'n Onlangse studie deur Sin en Lyubomirsky (2009) het die impak wat positiewe sielkunde intervensies op welstand het bestudeer en gevind dat kognitiewe strategieë, soos die herlewering van positiewe ervarings, 'n positiewe bydrae lewer tot lewensbevrediging .

Alhoewel alle adolessente deur dieselfde fisiologiese, emosionele en kognitiewe veranderinge gaan vind dit, volgens Koen (2008), nie vir almal teen dieselfde tempo plaas nie. Verder waarsku Sigelman en Rider (2009) dat daar ook variasie bestaan in die ervaring van probleme tydens adolessensie. Die self ontwikkel egter nie in isolasie nie, maar in verskeie kontekste. Een van die belangrikste kontekste, regdeur die individu se lewe, is die gesin (Seifert & Hoffnung, 2000).

2. 2. 3. 2. Gesin

Vir die eerste paar jaar na geboorte speel die gesin 'n belangrike sosialiseringsrol in die adolessent se lewe (Bukatko & Deahler, 2004; Shaffer & Kipp, 2007; Sigelman & Rider, 2009). Ongeag Goldbeck et al. (2007) se bevinding dat tevredenheid met die gesin tydens adolessensie afneem, beskou Basson (2008) die gesin as 'n faktor wat 'n lewenslange impak op adolessente se welstand het. Die gesin bied aan adolessente die nodige materiële, sosiale en persoonlike bronne om hul doelwitte te bereik en sodoende hul lewenstevredenheid te verhoog (Zullig, Valois, Huebner, & Drane, 2005). Dit is, volgens Ash en Huebner (2000), veral die ouers wat as rolmodelle dien, waar kinders geleer word hoe om in sekere situasies op te tree. Lewenstevredenheid onder adolessente hou verband met gesinsveranderlikes soos die gesinstruktuur, konflik in die gesin, ouerskapstyl en ondersteuning (Ash & Huebner, 2000; Basson, 2008; Levin & Currie, 2010; Zullig et al., 2005).

Volgens Proctor, Linley en Maltby (2008), asook Makola (2007) sal die struktuur van die gesin die beskikbaarheid van hulpbronne, sosialisering en die ouer-kindverhoudings beïnvloed. Adolessente van intakte gesinne wat deur uitdagings en stimulasie gekarakteriseer word, toon hoër lewenstevredenheid as adolessente wat in enkelouer gesinne grootword (Hetherington, 2003). Levin en Currie (2010) het bevind dat adolessente wat in 'n gemaklike huislike omgewing woon se welstand verbeter en gevolglik bring hulle meer tyd by die huis deur. Hulle het verder bevind dat die teenwoordigheid van uitgebreide gesinslede as 'n belangrike aspek van welstand beskou word. Uitgebreide gesinslede dra by tot 'n gevoel van persoonlike betekenis in die gesin (Basson, 2008).

Volgens MNSci en Astedt-Kurki (2004) is enige vorm van argumente tussen gesinslede ontmoedigend vir adolessente, alhoewel konflik as 'n normale deel van die gesinsdinamika gesien word. Hulle het verder bevind dat adolessente meer tevredenheid toon wanneer gesinslede vriendelik teenoor mekaar optree. Daarteenoor het Valois et al. (2002) bevind dat adolessente wat in 'n seksueel gewelddadige huis grootword geneig is om hul gedrag te internaliseer. Basson (2008), asook Levin en Currie (2010), is van mening dat problematiese interaksie met ouers en sibbe tot

verdere probleemgedrag kan lei. Die tipe interaksie wat adolessente met hul ouers het word deelteliks beïnvloed deur die tipe ouerskapstyl van die ouers (Sigelman & Rider, 2009).

'n Gesagshebbende styl blyk die mees voordelige te wees vir hoë lewenstevredenheid. Hierdie tipe ouerskapstyl moedig onafhanklikheid aan binne 'n gedissiplineerde raamwerk. Betroubare en oop kommunikasie bied aan adolessente die nodige geleenthede om hul positiewe en negatiewe emosies op 'n veilige en ondersteunende wyse uit te druk (Basson, 2008; MNSci & Astedt-Kurki, 2004).

Suldo en Huebner (2004) het bevind dat ouers se ondersteuning die sterkste voorspeller van lewenstevredenheid vir adolessente is. Volgens Ronen en Seeman (2007) kan hierdie ondersteuning 'n direkte en indirekte impak hê. Direk bied ondersteuning adolessente 'n gevoel van waarde, selfeffektiwiteit en positiewe selfevaluering. Indirek is ondersteuning 'n buffer teen die impak van negatiewe gebeure. Vera et al. (2008) het onder Amerikaanse adolessente bevind dat ondersteuning van ouers selfs belangriker as die ondersteuning van die portuur is. Nietemin is ondersteuning vanaf die portuur belangrik vir gesonde ontwikkeling van die adolessent. MNSci en Astedt-Kurki (2004) is van mening dat daar 'n goeie balans moet wees tussen ondersteuning binne en ondersteuning buite die gesin, soos adolessente se portuurgroep.

2. 2. 3. 3. *Vriende*

Vriendskappe wat tydens adolessensie gesmee word bied unieke bydraes tot die ontwikkeling van adolessente se selfbeeld en identiteit (Gini, 2007; Proctor et al., 2009). Die portuurgroep bied volgens Chen, French en Schneider (2006), asook Vandell, Nenide en Van Winkle (2006) 'n laboratorium aan adolessente om met verskeie rolle te eksperimenteer om sodoende 'n onafhanklike outonومiese identiteit te ontwikkel. Marshall (2004) beweer dat daar twee aspekte tot tevredenheid met vriende is. Eerstens moet adolessente voel dat die verhouding waaraan hulle behoort aan hul behoeftes voldoen en tweedens dat die adolessent self belangrik vir die ander persoon in

die verhouding is. Santrock (2005) skryf hierdie beginsels toe aan adolessente se behoefte om te behoort en om aanvaar te word deur die portuurgroep.

Volgens Bukatko en Deahler (2004), Chen et al. (2006), asook Sigelman en Rider (2009) werk die portuurgroep 'n gevoel van eensaamheid en die negatiewe effekte van stresvolle gebeure en probleemgedrag teen. Dit is veral waar ouers afwesig is dat die portuurgroep hierdie rol aanneem. Ungar et al. (2007) het bevind dat straatkinders in Brasilië na bendes draai vir die nodige ondersteuning en gevoel van behoort wanneer ouers afwesig is. Verder bied portuurgroepe 'n geleentheid vir interaksie tussen adolessente van dieselfde geslag, die teenoorgestelde geslag, asook adolessente van soortgelyke ouderdomme (Levine & Currie, 2010). Adolessente leer dus deur middel van sosialisering wat van hulle, wanneer, verwag word byvoorbeeld die ontwikkeling van gesonde romantiese verhoudings (Sigelman & Rider, 2009).

Die portuurgroep is egter nie net voordelig van aard nie (Martin et al., 2008; Sigelman & Rider, 2009). Gini (2007) is van mening dat alhoewel sommige adolessente sosiaal goed aangepas is met baie vriende, daar ook adolessente is wat minder goed aangepas is en sosiale isolasie en afknouery moet deurmaak. Ten spyte hiervan toon studies dat tevredenheid met vriende gereeld voorkom as die domein waarmee adolessente die hoogste tevredenheid toon (Antaramian et al., 2008; Gilman et al., 2007). Die skool waaraan 'n individu behoort bepaal grootliks die tipe portuur waaraan die adolessent blootgestel word. Só byvoorbeeld is Seekings et al. (2008) van mening dat apartheid in Suid-Afrika tot dominante swart- en wit skole gelei het. Gevolglik word verskillende etniese groepe steeds tot 'n groot mate apart gehou van mekaar.

2. 2. 3. 4. Skool

Hoff, Andersen en Holstein (2010) beskou die skool as die sosiale instelling waar adolessente die meeste van hulle tyd saam met verskillende portuurgroepe deurbring. Alhoewel Drane en Valois (2000) gevind het dat die meeste van hul deelnemers nie tevrede met die skooldomein is nie, toon Frisch et al. (2005) se studie dat lewenstevredenheid 'n goeie voorspeller van akademiese retensie is. 'n Veilige,

positiewe en prestasie-georiënteerde skool help adolessente verder om 'n gevoel van doelgerigtheid, outonomieit en verbintenis te ontwikkel. Skole bied ook die fondasie vir akademiese bevoegdheid wat nodig is vir verdere skoolprestasies en 'n gesonde selfbeeld (Howard & Johnson; 2000; Sigelman & Rider, 2009). Alhoewel die skool vir sommige adolessente 'n plek is waar hulle gestimuleer en waardeer word, beweer Cicognani et al. (2008) dat die skool ook 'n plek van vrees en vervreemding kan wees. Gruber en Fineran (2007) toon byvoorbeeld dat boeligedrag en seksuele teistering onder adolessente meisies verband hou met 'n laer selfbeeld, 'n hoër mate van fisiologiese en psigologiese probleme, asook laer lewenstevredenheid.

Volgens Biddlecom, Gregory, Lloyd en Mensch (2008), asook Lamb en Rice (2008) is skoolverlating 'n wêreldwye probleem. Die verlating van skool het 'n impak op adolessente se ontwikkeling deurdat die ontwikkeling van hulpbronne ingeperk word. Hoff et al. (2010) het byvoorbeeld gevind dat lae tevredenheid met die skool verband hou met verhoogde probleemgedrag soos die gebruik van dagga. Die rede hiervoor is dat adolessente met lae vlakke van skooltevredenheid teen die skool rebelleer deur middel van antisosiale gedrag. Ter aanvulling tot die skoolomgewing, speel onderwysers 'n belangrike rol in adolessente se tevredenheid met die skool (Suldo, Riley, & Shaffer, 2006).

Onderwysers se rol in skoliere se skooltevredenheid kan gesien word in hul ondersteunende gedrag. Suldo et al. (2006) het bevind dat ondersteunende onderwysers die tweede hoogste voorspeller van skooltevredenheid is, na 'n gevoel van regverdige behandeling. Reddy, Rhodes en Mulhall (2003) beweer dat ondersteunende onderwysers leerders help om psigologies beter aanpasbaar te wees. Gevolglik toon sulke adolessente 'n beter selfbeeld, asook laer vlakke van depressie en woede. Nog 'n belangrike rol van onderwysers, volgens Kumar en Dileep (2006), is om skoliere te help om haalbare akademiese doelwitte te bereik.

Suldo et al. (2006) beweer dat adolessente onder verhoogde druk geplaas word om akademies te presteer, weens verwestering. Die impak van skoolprestasie op skooltevredenheid word deur Kumar en Dileep (2006) se studie ondersteun. Hulle het bevind dat adolessente se tevredenheid met hul skool verhoog soos wat hul akademiese

prestasies verhoog. Akademiese prestasie word gekoppel aan 'n meer positiewe evaluering van die toekoms, asook 'n meer produktiewe toekoms (Grootboom, 2007; Heckman, 2000). Selod en Zenou (2002) waarsku dat nie alle skoliere oor die nodige bronne beskik om hoë akademiese prestasie te bereik nie. Lewensomstandighede soos armoede en werkloosheid onder andere kan skoliere se toegang tot goeie skole inperk, en sodoende hul skooltevredenheid verlaag (Brooks-Gun, 2000; Nickerson, Schwarz, & Diener, 2007).

2. 2. 3. 5. *Lewensomstandighede*

Wanneer navorsers op lewensomstandighede as 'n domein van tevredenheid fokus is dit, volgens Vemuri, Grove, Wilson en Burch (2011), belangrik om die faktore in die omgewing, wat tot welstand bydra, te identifiseer. Tevredenheid met lewensomstandighede fokus op 'n verskeidenheid van faktore wat strek vanaf ekonomiese faktore soos finansiële aspirasies en inkomste, werkloosheid en armoede (Nickerson et al., 2007) tot die individu se gesondheid en godsdiens (Patel, Ramgoon, & Paruk, 2009; Strine, Chapman, Balluz, Moriarty, & Mokdad, 2008), asook fisiese faktore soos die aantal bome in die buurt (Vemuri et al., 2011).

Finansiële aspirasie kan vanuit 'n materialistiese oogpunt benader word. Materialisme word omskryf as die preokkupasie met die strewe na materiële doelwitte ten koste van geestelike en spirituele bevrediging (Ferrante, 2003). Laasgenoemde definisie word bevestig deur Burroughs en Rindfleisch (2002). Hulle het bevind dat finansiële aspirasie met onderskeidelik hoër vlakke van angs en depressie, asook laer vlakke van algemene lewenstevredenheid, verband hou. Nickerson et al. (2007) is van mening dat finansiële aspirasie 'n invloed het op die tipe beroep wat gekies word. Alhoewel Kingdon en Knight (2006) bevind het dat inkomste en tevredenheid positief gekorreleer word, toon Van Hoorn (2007) dat werkloosheid 'n negatiewe impak op lewenstevredenheid het, onafhanklik van inkomste.

Navorsing deur Leventhal en Brooks-Gun (2000) toon dat armoedige lewensomstandighede 'n negatiewe impak op adolessente se fisieke en geestelike

gesondheid, hul akademiese prestasie en hul gedraguitskomstes het. Van Hoorn (2007) ondersteun hierdie stelling met die bevinding dat ryk individue oor die algemeen hoër vlakke van lewensvrede as arm individue in dieselfde land toon. Adollesente in bevoorregte gemeenskappe word geassosieer met minder stresvolle situasies soos 'n gebrek aan bronne en misdaad, terwyl armoedige gemeenskappe van belangrike geleenthede en bronne soos goeie skole, sanitasie, parke en mediese dienste weerhou word (Cicognani et al., 2008).

Tevredenheid met gesondheid handel nie net oor somatiese simptome nie, maar fisiologiese, geestelike, sosiale en gedragskomponente van gesondheid moet ook in ag geneem moet word. So byvoorbeeld het Ravens-Sieberer et al. (2009) bevind dat hoe meer simptome van fisiologiese en psigologiese probleme soos hoofpyne, spierpyne, angstigheid en depressie teenwoordig is, hoe laer is lewensvrede. Deaton (2008) toon verder dat tevredenheid met gesondheid die hoogste is onder nasies waar hoë inkomstes gegenereer word. Hierdie bevinding kan toegeskryf word aan toegang tot beter dienste (Cicognani et al., 2008). Dieselfde studie het ook getoon dat tevredenheid met gesondheid afneem namate 'n persoon verouder. Sigelman en Rider (2009) skryf die afname toe aan verhoogde inperkings en gesondheidsprobleme wat met ouderdom toeneem.

Geloof speel ook 'n belangrike rol in lewensvrede, veral onder adollesente meisies soos deur Patel et al. (2009) bevind is. Soos wat geloof toeneem, neem lewensvrede ook toe, ongeag die tipe geloof waaraan die deelnemers behoort het. Nie net is bogenoemde faktore belangrik vir 'n individu om tevrede met sy lewensomstandighede te wees nie, maar selfs die aantal bome in die buurt kan 'n impak hê. Vemuri et al. (2011) het 'n studie onder 4 880 huishoudings gedoen om te bepaal wat die rol van natuurlike eienskappe op tevredenheid met lewensomstandighede is. Hierdie studie het getoon dat individue wat tevrede is met hulle natuurlike omgewing ook hoër globale lewensvrede toon. Lewensvrede in die huidige studie word benader vanuit 'n ekologiese model.

2. 2. 4. Lewenstevredenheid vanuit 'n ekologiese perspektief

Bronfenbrenner (1979) se ekologiese sisteme model beskou ontwikkeling as die interaksie wat plaasvind tussen die individu en die verskeie domeine waarbinne die individu funksioneer. Die omgewing bestaan uit 'n reeks opeenvolgende en verweefde vlakke wat van binne na buite beweeg. Met elke nuwe vlak word die vorige vlakke ingesluit, en sodoende word die vlakke meer kompleks. Volgens Bronfenbrenner (1994) word die ekologiese sisteme model op twee aannames gegrond. Die eerste aanname stel voor dat mense op 'n stelselmatige wyse ontwikkel, gekenmerk deur meer komplekse wederkerige interaksies tussen 'n aktief biopsigologies-ontwikkende mens en die individu se omgewing. Die tweede aanname stel voor dat die vorm, mag, inhoud en rigting van ontwikkeling op 'n sistematiese wyse varieer as 'n resultaat van die interaksie tussen die ontwikkelende persoon, die omgewing waarbinne die prosesse plaasvind en die aard van die uitkomst van ontwikkeling. Bronfenbrenner (1979) onderskei tussen vier opeenvolgende vlakke, naamlik: mikro-, meso-, ekso- en makrosisteme. Elkeen van hierdie vlakke beïnvloed die ander vlakke, en word deur die ander vlakke beïnvloed (Visser, 2007).

2. 2. 4. 1. Mikrosisteem

Die mikrosisteem word omskryf as die verhouding tussen die individu en die onmiddellike omgewing (Berk, 2000). Die omgewing fokus, onder andere, op aspekte van die gesin, die skool, die portuur en die buurt. Bronfenbrenner (1994) beskou die mikrosisteem as die vlak waarbinne proksimale prosesse funksioneer ten einde ontwikkeling te handhaaf en te bevorder. Bevordering van lewenstevredenheid op die mikrovlak is dus belangrik vir algehele ontwikkeling van die adolessent. Soos reeds genoem speel tevredenheid met die self-, gesin-, portuur- en skoolkonteks 'n belangrike rol in adolessente se ontwikkeling (Basson, 2008; Delgard et al., 2008; Gini, 2007; Townsend et al., 2008). Aangesien hierdie vlakke verweef is, en mekaar

beïnvloed (Bronfenbrenner, 1979), kan tevredenheid in die mikrosisteem oorloop na die meso-, ekso- en makrosisteme.

2. 2. 4. 2. Mesosisteem

Berk (2000) omskryf die mesosisteem as die interaksie wat plaasvind tussen verskillende mikrosisteme byvoorbeeld die interaksie tussen ouers en die skoolkonteks. Alhoewel ouers na verskeie aspekte kyk wanneer hulle 'n skool vir hul kinders kies, vorm akademiese prestasie van die skool die grootste bydraende faktor (Gibbons & Silva, 2009). Die tipe skool wat ouers kies kan adolessente se lewenstevredenheid beïnvloed. Só byvoorbeeld bied 'n goeie skool die hoofweg tot 'n produktiewe toekoms, terwyl goeie skoolopleiding armoede en swak sosioekonomiese toestande verminder, wat negatief tot lewenstevredenheid bydra (Heckman, 2000). Bronfenbrenner (1979) beweer dat ontwikkeling op die mesovlak bevorder sal word wanneer die waardes, van verskeie sisteme wat in interaksie is, ooreenstem met mekaar.

2. 2. 4. 3. Eksosisteem

Die eksosisteem fokus op die groter sosiale sisteem met wie die individu nie direkte interaksie het nie, maar steeds die impak van hierdie sisteem ervaar (Berk, 2000). Hierdie vlak verwys, volgens Visser (2007), na die gemeenskap-omgewing interaksie en fokus op die toegang tot bronne soos medies en skool opleiding. Dass-Brailsford (2005) en Oyedemi (2009) het gevind dat selfs na apartheid 'n groot persentasie van swart individue steeds die slagoffers van oneweredige verspreiding van bronne soos goeie skole, sanitasie en gesondheidsdienste is. Die ontneming van sulke belangrike bronne verduidelik moontlik die diskrepansie tussen vlakke van lewenstevredenheid van verskeie etniese groepe binne die Suid-Afrikaanse konteks (Basson, 2008).

2. 2. 4. 4. Makrosisteem

Bronfenbrenner (1979) omskryf die makrosisteem as die wyer sisteem van ideologie en die organisering van sosiale instellings, algemeen tot 'n spesifieke klas, etniese groep of kultuur. Bronfenbrenner (1994) beskou die makrosisteem as die bloudruk van 'n kultuur of subkultuur. 'n Voorbeeld van hierdie sisteem word gevind binne-in die kulturele waardes wat die individu volg. Visser (2007) beweer dat individualisme en kollektiwisme individue se leefwyse op verskillende maniere beïnvloed. Só byvoorbeeld plaas individualistiese kulture meer klem op tevredenheid van self, terwyl kollektivistiese kulture eerder op die tevredenheid van die groep fokus (Kuppens et al., 2008).

Uit bogenoemde bespreking blyk dit dat lewenstevredenheid vanuit 'n ekologiese perspektief benader kan word. Alhoewel domeine van lewenstevredenheid hoofsaaklik binne die mikrosisteem gevind word, moet hierdie sisteem se impak op die meso-, ekso- en makrosisteem nie geïgnoreer word nie (Bronfenbrenner, 1979).

2. 2. 5. Slotsom

Ongeag of lewenstevredenheid as 'n globale konstruk benader word waar die impak van lewenstevredenheid op spesifieke lewensdomeine bestudeer word, of waar tevredenheid in spesifieke domeine se impak op globale lewenstevredenheid bestudeer word, bly hierdie konstruk multidimensioneel (Ronen & Seeman, 2007). Bevordering van lewenstevredenheid is nie net belangrik vir die bevordering van welstand nie, maar kan hoër lewenstevredenheid ook help om stresvolle situasies te hanteer (Lazarus, 1991). Lewenstevredenheid kan vanuit Bronfenbrenner (1979) se ekologiese sisteme model benader word. Vanuit hierdie perspektief kan lewenstevredenheid hoofsaaklik, maar nie uitsluitlik, binne die mikrosisteem geplaas word, aangesien die mikro-, meso-, ekso- en makrosisteme verweef is (Bronfenbrenner, 1994). Die bevinding dat die meeste mense matige lewenstevredenheid rapporteer wys daarop dat sekere meganismes in plek moet wees om die individu te beskerm teen die uitdagings van die

alledaagse lewe. Sulke meganismes word omskryf as weerbaarheidsfaktore (Masten, 2001).

2. 3. Weerbaarheid

Alle mense word een of ander tyd aan 'n traumatiese lewenservaring blootgestel. Nie almal kan egter, volgens Masten (2001), effektief met hierdie situasies cope nie. Bonanno (2008) het bevind dat die persentasie van Manhattan se populasie met simptome van posttraumatiese stresversteuring na die 2001 terreuraanvalle vanaf 7.5% tot 0.6% afgeneem het oor 'n tydperk van ses maande. Dit wil voorkom asof mense, soos Greeff (2005) beweer, 'n ingebore neiging het om weerbaarheid te openbaar in stresvolle situasies. Hierdie verskynsel dat mense in stresvolle situasies cope en kan floreer, het gelei tot 'n verskuiwing in sielkundiges se benadering vanaf psigopatologie na positiewe sielkunde wat fokus op bemeestering, bevoegdheid, coping en prososiale gedrag (Ahern et al., 2008; Dass-Brailsford, 2005; Howard & Johnson, 2000).

2. 3. 1. Omskrywing van weerbaarheid

Die omskrywing van weerbaarheid stel groot uitdagings aan navorsers. Een uitdaging om weerbaarheid te omskryf, volgens Dass-Brailsford (2005) en Ungar (2004), is dat weerbaarheid etniesgebonde is. Hoe een etniese groep weerbaarheid sien is dus nie noodwendig ooreenstemmend met hoe ander etniese groepe daarna kyk nie. Nog 'n uitdaging handel oor watter domeine om in te sluit en watter kriteria (eksterne metings soos akademiese prestasies of interne metings soos psigologiese aanpasbaarheid) gebruik moet word om te bepaal wie weerbaar is of nie (Grotberg, n.d.; Masten, 2001). Die literatuur (D'Imperio, Dubow, & Ippolito, 2000; Luthar, Cicchetti, & Becker, 2000; Masten, 2001) stem egter ooreen dat weerbaarheid twee vereistes het. Eerstens moet 'n individu 'n betekenisvolle dreigement of erge teëspoed ervaar wat met gesonde ontwikkeling of funksionering kan inmeng. Tweedens moet die individu 'n positiewe uitkomst bereik ongeag hierdie dreigement of teëspoed wat beleef word. Ungar et al.

(2007) waarsku egter dat daar geen objektiewe kriteria bestaan om te bepaal of 'n uitkomst positief of negatief is nie. Verskillende individue bereik positiewe uitkomstes op verskillende maniere afhangende van die individuele belewing van sukses op daardie oomblik.

Weerbaarheid kan omskryf word as 'n individu, gesin, groep of gemeenskap se vermoë om in 'n konteks te kan aanpas wat die individuele aanpassing en ontwikkeling in verskeie lewensdomeine bedreig (Benzies & Mychasiuk, 2008; Greeff, 2005; Masten, 2001; Morales, 2008). Om die konstruk van weerbaarheid beter te verstaan is dit nodig om die konstruk te ontleed en na verskillende aspekte daarvan te kyk.

2. 3. 2. Aard van weerbaarheid

Voordat weerbaarheid ontleed word is dit belangrik om die wanpersepsies ten opsigte van weerbaarheid op te klaar. Eerstens is weerbaarheid nie 'n unieke verskynsel nie. Volgens Bonanno (2008), Masten (2001), asook Wasonga, Christman en Kilmer (2003) is weerbaarheid 'n algemene verskynsel wat uit alledaagse normale menslike bronne in die fisiologiese en psigologiese domeine resulteer en die individu help om in moeilike situasies te kan aanpas. Verder is Greeff (2005) en Grotberg (n.d.) van mening dat dit nooit te laat is om vaardighede, soos kommunikasie en impulsbeheer, aan te leer wat weerbaarheid kan verhoog nie.

Tweedens het weerbare persone nie noodwendig beter copingvaardighede as hulle wat nie weerbaar is nie. Dit gaan daaroor dat weerbare persone, volgens Mills en Dombeck (2005), beter in staat is om hierdie vaardighede toe te pas en oortuig is daarvan dat hulle met die situasie kan cope.

'n Derde wanpersepsie is dat weerbare persone bestand is teen die negatiewe effekte van stresvolle gebeurtenisse. Neill (2006) waarsku dat weerbaarheid nie oorlewing verseker nie, maar bloot net die kans op oorlewing verhoog.

Die vierde wanpersepsie is dat weerbaarheid sinoniem met beterskap is. Beterskap, volgens Bonanno (2008), kan gesien word as die normale funksionering wat tydelik

plek maak vir simptome van psigopatologie soos depressie of angs onder andere, en dan geleidelik terugkeer na die vlak van funksionering voor die insident. Weerbaarheid daarteenoor behels om 'n ekwilibrium te handhaaf waar beskermingsfaktore die ontwikkeling van positiewe uitkomstes in slegte tye koester.

'n Laaste wanpersepsie is dat weerbaarheid hoofsaaklik op kennisies gebaseer word. Mills en Dombeck (2005) gee erkenning aan die emosionele aspek van weerbaarheid aangesien weerbaarheid geassosieer word met tye van oorgang, trauma en teëspoed. Hierdie ervarings gaan gewoonlik gepaard met negatiewe emosies soos woede, aggressie of depressie.

Daar bestaan teenstrydigheid in die literatuur of weerbaarheid 'n persoonlikheidstrek, 'n proses of 'n uitkomst is. As 'n persoonlikheidstrek reflekteer weerbaarheid algemene bronne en stewigheid van 'n persoon se karakter, asook die buigbaarheid van funksionering in reaksie tot veranderende omgewings (Luthar et al., 2000). Masten (2001) beweer dat die gebruik van weerbaarheid as 'n persoonlikheidstrek beteken dat sekere persone nie oor die nodige bronne beskik om weerbaar te wees nie. Gevolglik verwys hierdie persoonlikheidstrek na weerbaarheid as 'n rare verskynsel.

'n Ander benadering tot weerbaarheid is om te fokus op die prosesse wat in plek is om die impak van 'n risikosituasie teen te werk. Vervolgens word die individu gehelp om aan te pas en sodoende steeds effektief te kan funksioneer (Olsson, Bond, Burns, Vella-Brodrick, & Sawyer, 2002).

Weerbaarheid as 'n uitkomst handel, volgens Coleman en Hagell (2007), oor die effektiewe funksionering van 'n persoon wat blootgestel is aan risiko. Daar word veral gefokus op selfbeeld, goeie geestesgesondheid en sosiale bevoegdheid.

Weerbaarheid kan verder as 'n oorkoepelende konstruk beskou word. Hierdie oorkoepelende benadering beskou weerbaarheid as 'n konstruk waar beide die proses en die uitkomst gesamentlik in ag geneem moet word, beïnvloedbaar deur etnisiteit en die omgewing (Morales, 2008; Ungar et al., 2007).

Ten spyte van die kontroversies bestaan daar konsensus in die literatuur dat weerbaarheid 'n dinamiese proses is wat op 'n kontinuum voorgestel kan word (Ahern et al., 2008; Benzies & Mychasiuk, 2008; Luthar et al., 2000; Masten, 2001). Aan die een kant van die kontinuum is diegene wat hoë vlakke van weerbaarheid openbaars weens die uitkanselering van risikofaktore deur beskermingsfaktore. Aan die ander kant van die kontinuum is diegene met lae vlakke van weerbaarheid deurdat die risikofaktore swaarder weeg as die beskermingsfaktore. Tabel 1 vergelyk die tipiese eienskappe wat verwag kan word van persone in hierdie twee uiterste pole (Davis, 2005; Neill, 2006; Resnick, 2000; Wasonga et al., 2003).

Tabel 1

Eienskappe van individue met hoë en lae vlakke stresweerbaarheid

Individue met hoë vlakke:	Individue met lae vlakke:
• Voel gemaklik met die lewende uitdagings • Het 'n hoë selfbeeld, selfvertroue en 'n gevoel van waarde. • Maak maklik besluite en neem intelligente risiko's. • Is betroubaar om take deur te voer. • Het 'n algemene positiewe gevoel, en is baie effektief. • Is optimisties en kan moontlikhede identifiseer. • Het 'n gevoel van beheer oor jou lewe en toekoms.	• Is onder konstante spanning wat tot emosionele uitputting kan lei. • Voel broos en breekbaar. • Voel vasgevang in een of ander lewensarea. • Toon 'n lae selfbeeld, het lae selfvertroue en 'n gevoel van waardeloosheid. • Is weerstandig teen enige verandering en maak moeilik besluite. • Voel sinies, oneffektief en sien nie moontlikhede raak nie. • Is baie pessimisties en ervaar situasies op 'n fatalistiese manier.

Verder kan weerbaarheid, volgens Luthar et al. (2000), as multidimensioneel gesien word. Hoë-risiko individue kan dus bevoeg wees in sekere areas byvoorbeeld akademie, maar nie in ander nie, byvoorbeeld sosiaal (Luthar et al., 2000). Ahern et al. (2008) en Resnick (2000) is van mening dat navorsers groter belangstelling begin toon het in faktore, omstandighede en ervarings wat daartoe bydra dat sekere adolessente in tye van teëspoed nie net oorleef nie, maar soms floreer waar beskermingsfaktore die effek van risikofaktore teenwerk.

2. 3. 3. Risiko- en beskermingsfaktore

Daar bestaan verskeie interne (persoonlikheid en emosies) en eksterne (gesin en vriende) risiko- en beskermingsfaktore wat 'n individu se weerbaarheid kan beïnvloed (Olsson et al., 2002). Hierdie faktore kan, volgens Masten (2001) en Grotberg (n.d.), op 'n bipolêre spektrum geplaas word met 'n dinamiese interaksie wat tussen die negatiewe en positiewe faktore plaasvind. Dit is dus verkeerd om aan te neem dat 'n enkele faktor verantwoordelik kan wees vir positiewe of negatiewe uitkomstes.

Benzies en Mychasiuk (2008), asook Waller et al. (2003), is van mening dat die faktore wat weerbaarheid kan beïnvloed nie as stagnant gesien moet word nie, maar as dinamies en digotomies. Risiko- en beskermingsfaktore sal voortdurend verander soos wat die omgewing verander en dus kan 'n beskermingsfaktor in een situasie as 'n risikofaktor in 'n ander situasie gesien word. Portuurgroepe is 'n voorbeeld van so 'n faktor. Waller et al. (2003) het bevind dat die portuurgroep adolessente kan aanmoedig om deel te neem aan hoë-risiko gedrag soos die gebruik van alkohol of hulle weerhou van sulke gedrag.

2. 3. 3. 1. Risikofaktore

Waller et al. (2003) omskryf 'n risikofaktor as 'n stressor op enige sistematiese vlak, insluitend individueel, gesin of gemeenskaplik wat tot latere psigososiale probleme kan lei. Hierdie stressors, volgens Neill (2006), kan akuut of kronies wees en sluit situasies

in soos die afsterwe van 'n geliefde, kroniese siektes, mishandeling, vrees, werkloosheid en geweld in die gemeenskap. Risikofaktore is geneig om 'n persoon se evaluering van die situasie meer negatief te maak, vatbaarheid vir negatiewe uitkomstes te verhoog en die vermoë om effektief aan te pas, in te perk (Olsson et al., 2002).

Twee belangrike aspekte wat in ag geneem moet word met risikofaktore is die hoeveelheid risiko waaraan 'n individu blootgestel word en die tydsberekening daarvan (Coleman & Hagell, 2007). Aan hoe meer stressors 'n individu blootgestel word, hoe meer hulpbronne word benodig om hierdie stressors te kan hanteer. Ook 'n individu wat met verskeie stressors op dieselfde tyd herhaaldelik gekonfronteer word, vind dit moeiliker om die stressors te hanteer as 'n individu wat net een stressor beleef, of stressors beleef wat nie herhaaldelik na vore kom nie.

Volgens Koen (2008) is dit belangrik om in ag te neem dat nie alle individue stressors dieselfde ervaar en dieselfde daarop reageer nie. Luthar et al. (2000) is verder van mening dat nie alle stressors nadelig is nie. Laasgenoemde stelling word deur Coleman en Hagell (2007) se siening ondersteun. Hulle is van mening dat stressors op 'n matige vlak voordelig en selfs noodsaaklik kan wees vir die ontwikkeling en bevordering van weerbaarheid.

2. 3. 3. 2. *Beskermingsfaktore*

Beskermingsfaktore kan omskryf word as enige faktor op die individuele-, gesins- of gemeenskapsvlak wat as 'n buffer dien teen die negatiewe effek van risikofaktore (Masten, 2001; Morales, 2008; Rutter, 1985). Positiewe uitkomstes word dus, volgens Roos, Potgieter en Wissing (2005), deur beskermingsfaktore gefasiliteer. Die voordeel van goeie beskermingsfaktore is dat dit individue in staat stel om effektief met alledaagse uitdagings te cope en positiewe uitkomstes te bereik (Neill, 2006). Olsson et al. (2002) beskou sulke positiewe uitkomstes as die grondslag vir weerbaarheid.

Beskermingsfaktore vorm die dryfkrag vir weerbare navorsing en kan gesien word as daardie faktore wat die impak van risikofaktore verminder en die kettingreaksie na 'n slegte situasie teenstaan. Verder bevorder weerbaarheid die individu se selfbeeld en

skep nuwe geleenthede en verhoudings wat rigting aan 'n individu se lewe kan gee (Howard & Johnson, 2000; Luthar et al., 2000).

Vanuit die positiewe sielkunde benadering behoort studies oor weerbaarheid te fokus op die bevordering van die individu se sterktes en beskermingsfaktore eerder as tekortkominge en risikofaktore. Verskeie modelle ten opsigte van weerbaarheid volg so 'n benadering. Van hierdie modelle sluit onder andere in die stresweerbaarheidsmodel (Richardson, 2002) en die basiese vloeimodel van stres en coping (Neill, 2006). So ook fokus meetinstrumente van weerbaarheid op daardie faktore wat die individu in staat stel om effektief te kan cope in verskeie situasies. Die Stresweerbaarheidskaal vir Kinders en Adollesente (Prince-Embury, 2006) is 'n goeie voorbeeld. Hierdie instrument is belangrik vir die huidige studie, aangesien dit gebruik sal word om weerbaarheid onder adollesente te meet. Vervolgens word die drie subskale waarop die instrument gebaseer is, bespreek.

2. 3. 4. Domeine van weerbaarheid

Die Stresweerbaarheidskaal vir Kinders en Adollesente (Prince-Embury, 2006) word gebaseer op drie subskale. Hierdie subskale meet adollesente se gevoel van bemeestering, gevoel van verwantskap en emosionele reaktiwiteit afsonderlik.

2. 3. 4. 1. *Gevoel van bemeestering*

Pearlin en Schooler (1978) omskryf bemeestering as die gevoel van beheer oor magte wat die lewe kan beïnvloed. Gevoel van bemeestering is 'n belangrike konstruk wat die individu regdeur die lewenspan help, veral tydens adollessensie, om met stresvolle situasies te cope (Conger, Williams, Little, Masyn, & Shebloski, 2009). Optimisme, selfeffektiwiteit en aanpasbaarheid is belangrike faktore waaruit 'n gevoel van bemeestering bestaan (Prince-Embury, 2006; Spencer & Patrick, 2009). Weiss (2008) onderskei tussen die drie komponente van 'n gevoel van bemeestering as volg:

Optimisme: 'n Optimistiese persoon het 'n positiewe houding oor die wêreld as 'n geheel, asook oor die individu se lewe in die verlede, die hede en die toekoms (Weiss, 2008). Optimisme is dus 'n belangrike meganisme om weerbaarheid te verhoog deurdat optimisme mense motiveer om aan te hou poog om hul doelwitte te bereik (Smith, Tooley, Montague, Robinson, Cosper, & Mullins, 2009).

Selfeffektiwiteit: Selfeffektiwiteit handel oor die gevoel dat die omgewing beheer kan word, gebaseer op die interne verwagting oor die impak van die individu se gedrag op die omgewing. Die verkenningsmotiveringsstelsel van adolessente motiveer hulle om die wêreld te verken. Hierdie verkenning dra by tot die ontwikkeling van nuwe vaardighede en 'n gevoel van bevoegdheid (Bukatko & Deahler, 2004; Morgan, 2007; Sigelman & Rider, 2009).

Aanpasbaarheid: Individue wat oor die vermoë beskik om terugvoer te ontvang, uit hul foute te leer en ander vir hulp te vra indien nodig, toon goeie aanpasbaarheid (Weiss, 2008). Die belangrikheid om uit foute te leer kan gesien word in die geneeskunde. Fischer et al. (2006) het 'n studie onder 72 mediese studente gedoen om vas te stel watter faktore bydra dat hierdie studente uit hul foute sal leer. Van die faktore wat geïdentifiseer is sluit in: die bewustheid van die foute, persoonlikheidstrekke, verwarring oor hul rol en of die respons kognitief of emosioneel van aard is.

2. 3. 4. 2. Gevoel van verwantskap

'n Gevoel van verwantskap meet die individu se kapasiteit om as 'n sosiale organisme te funksioneer, en hul gevoel van gehegtheid aan ander (Nelson, 2008). Prince-Embury en Courville (2008) is van mening dat 'n gevoel van verwantskap weerbaarheid op een van twee maniere kan verhoog. Eerstens kan adolessente hul verhoudings beskou as beskikbare ondersteuning in 'n spesifieke situasie. Tweedens kan die kumulatiewe effek van vorige positiewe ervarings van ondersteuning die adolessent beskerm teen negatiewe psigologiese ervarings. Prince-Embury (2006) en Weiss (2008) onderskei tussen vier aspekte van 'n gevoel van verwantskap, naamlik vertroue, ondersteuning, sosiale gemaklikheid en verdraagsaamheid in verskille.

Vertroue: Erikson (1963) sien vertroue as die eerste fase van sosiaal-emosionele ontwikkeling waarop alle ander sosiale ontwikkeling gebaseer word. Nelson (2008) se studie onder 200 adolessente ondersteun Erikson se aanname. Dié studie het getoon dat vertroue die hoogste korreleer met 'n gevoel van verwantskap in vergelyking met ondersteuning, sosiale gemaklikheid en verdraagsaamheid van verskille tussen individue. Weiss (2008) omskryf vertroue verder as: “die vermoë om dit wat gegee word te ontvang en te aanvaar” (p.129).

Ondersteuning: Ondersteuning word omskryf as: “die waargenome toegang tot ondersteuning, gebaseer op die onderliggende vertroue in verwantskap” (Prince-Embury & Courville, 2008; Weiss, 2008, p. 129). Die onderliggende aanname van ondersteuning lê in die kind se persepsie van ondersteuning, wat net so belangrik is as die beskikbaarheid van ondersteuning. Adolessente begin meer ondersteuning verlang van vriende, romantiese maats en ander betekenisvolle individue, om sodoende hul ondersteuningsbronne te verbreed (Sigelman & Rider, 2009).

Sosiale gemaklikheid: Sosiale gemaklikheid kan gesien word as: “die temperamentele verskille in die gemaklikheid met ander” (Weiss, 2008, p. 129). Prince-Embury en Courville (2008) is van mening dat gemaklikheid met ander verband hou met die ontwikkeling van belangrike sosiale vaardighede wat weerbaarheid verhoog.

Verdraagsaamheid in verskille: Verdraagsaamheid van verskille is die vermoë van 'n individu om sy eie gedagtes te hê en uit te druk, selfs al verskil dit van die gedagtes van ander (Prince-Embury, 2006). Hierdie konstruk word soms aan die hand van selfversekerdheid gemeet. Die adolessent se vermoë om sy eie gedagtes uit te druk kan beskou word as 'n belangrike taak tydens die ontwikkeling van 'n onafhanklike identiteit (Sigelman & Rider, 2009).

2. 3. 4. 3. Emosionele reaktiwiteit

Emosionele reaktiwiteit kan beskou word as 'n kwesbaarheid wat reeds bestaan het, nog voordat enige teëspoed of negatiewe omstandighede plaasgevind of voorgekom het (Prince-Embury, 2006). Volgens Barlow en Durand (2005) lê die ontwikkeling van psigopatologie gedeeltelik in emosionele reaktiwiteit. Vanuit 'n positiewe sielkunde benadering speel emosionele regulering 'n belangrike rol in emosionele reaktiwiteit. McCartney en Phillips (2006) is van mening dat indien individue dit moeilik vind om hul emosionele reaksies tydens 'n stresvolle situasie te beheer, dit verband hou met negatiewe uitkomstes. Beheer van emosies tydens adolessensie word bemoeilik deur die aanhoudende fluktuering van emosies wat hierdie tydperk karakteriseer (Briggs, 2009). Prince-Embury (2006) het emosionele reaktiwiteit opgedeel in drie aspekte, wat as volg deur Weiss (2008) omskryf word:

Sensitiwiteit: Sensitiwiteit is die spoed en intensiteit van 'n individu se emosionele reaksies op 'n situasie (Prince-Embury, 2006). Daar word dus gefokus op hoe vinnig 'n individu emosioneel opgewek raak as gevolg van een of ander ervaring wat beleef word (Prince-Embury & Couville, 2008).

Beterskap: Beterskap fokus op self-regulering of die tyd wat dit 'n individu neem om van 'n negatiewe emosie te herstel. Studies deur Davidson (2000) bevestig die belangrikheid om so vinnig moontlik te herstel na die ervaring van 'n negatiewe emosie. Davidson (2000) het bevind dat hoe langer dit die individu neem om te herstel, hoe groter is die kans op verdere angstigheid en gemoedsversteurings.

Inperking: Weiss (2008) beskou inperking as die gebrek in funksionering as gevolg van emosionele opwekking. Inperking fokus dus op die funksionele inperkings wat die individu ervaar as gevolg van emosionele opwekking.

2. 3. 5. Slotsom

Weerbaarheid is 'n belangrike psigologiese konstruk wat weerstand bied teen negatiewe uitkomstes tydens 'n stresvolle situasie. Weerbaarheid skep 'n veilige basis en konteks vir optimale funksionering (Masten, 2001). Binne hierdie konteks kan beskermingsfaktore en risikofaktore teen mekaar opgeweeg word om 'n dinamiese balans te handhaaf met minimale risiko vir die individu. Laasgenoemde aanname vorm die basis waarop Richardson (2002) se stresweerbaarheidsmodel gebou word. Hierdie dinamiese balans kan moontlik 'n impak hê op adolessente se ontwikkeling. Oswalt (2008) ondersteun hierdie moontlikheid met die bevinding dat meeste adolessente gelykmatig deur die tydperk van adolessensie beweeg, met minimale risiko's en negatiewe uitkomstes.

2.4. Tydperk van Adolessensie

Wanneer babas die wêreld binnekom betree hulle dit as klein, hulpelose wesens wat totaal en al van hul ouers afhanklik is vir die bevrediging van hul behoeftes. Oor die volgende 18-22 jaar leer hierdie kinders hoe om onafhanklike individue te word, elkeen met hul eie unieke identiteit. Keyes (2006) is van mening dat geen ander tydperk in 'n individu se lewe so belangrik soos adolessensie is nie. Adolessensie is, volgens Deater-Deckard en Cahill (2006), een van die mees komplekse en intensiewe periodes van 'n individu se lewe wat deur 'n groot verskeidenheid van fisiologiese, emosionele, kognitiewe en sosiale veranderinge gekenmerk word. Hierdie komplekse tydperk word nie meer as 'n oorgangsfase wat die kind op volwassenheid voorberei gesien nie, maar as 'n multidimensionele stadium van ontwikkeling (Basson, 2008; Oda, 2007; Sigelman & Rider, 2009).

2. 4. 1. Ontwikkeling tydens adolessensie

Adolessensie word as die tydperk tussen die ouderdom van ongeveer 12 en 20 jaar beskou, of wanneer individue relatief onafhanklik van hul ouers word en volwasse rolle

begin aanneem (Sigelman & Rider, 2009). Alhoewel adolessente tussen twee lewensstadiums vasgevang word, is adolessensie 'n onderskeibare stadium van ontwikkeling, gekenmerk deur eksperimentering en snelle veranderinge (Ahern et al., 2008; Coleman & Hagell, 2007). Ontwikkeling, volgens Sigelman en Rider (2009), kan as die sistematiese veranderinge en kontinuïteit in die individu, tussen konsepsie en die dood, omskryf word.

Teoretici stem nie saam oor hoe 'n individu ontwikkel nie (Oswalt, 2008). Sommige teoretici (Bandura, 2001; Skinner, 1953) is van mening dat adolessente geleidelik en gemaklik oor tyd ontwikkel wat hulle nie veel anders as hul vorige vlak van funksionering laat nie. Daarteenoor glo ander teoretici (Erikson, 1968; Piaget, 1950) dat adolessente stapsgewys ontwikkel waar spesifieke mylpale bereik moet word op spesifieke tye in die lewe. Oswalt (2008) is van mening dat albei benaderings waardevol vir ontwikkeling is. Kinders se ontwikkeling is aaneenlopend, en tog is daar sekere tye in die kind se lewe waar spesifieke vaardighede aangeleer word.

Briggs (2009) beskou hierdie twee benaderings as die twee moontlike roetes wat adolessente tot volwassenheid kan neem. Die meerderheid adolessente neem die langer roete wat gekenmerk word deur die oorskryding en heroorskryding van grense in 'n reeks van gedeeltelike oorgangsfases wat adolessente beter voorberei op uitdagings. Die vinniger roete word deur 'n gebrek aan sosiale en kulturele voordele gekenmerk wat die kans op negatiewe uitkomstes verhoog (Ahern et al., 2008; Antaramian et al., 2008; Goldbeck et al., 2007; Sigelman & Rider, 2009).

Alhoewel 'n groot hoeveelheid adolessente gelykmatig en gemaklik deur hierdie tydperk beweeg en goed funksionerende volwassenes word, is daar sommige adolessente wat dit moeilik vind en hul kans op negatiewe uitkomstes verhoog (Oswalt, 2008; Rose, Rodgers, & Small, 2006). Goldbeck et al. (2007) beskou die individuele-, gesins- en gemeenskapsdomeine as unieke uitdagings en geleenthede vir adolessente se groei en ontwikkeling.

Verder word ouderdom, volgens Oswalt (2008), slegs as 'n aanwyser van 'n moontlike vlak van ontwikkeling beskou, aangesien adolessente uniek is in hul ontwikkeling en

ervaring van veranderinge en uitdagings. Meeste literatuur wat op adolessente se ontwikkeling en verandering fokus, fokus op fisiologiese, kognitiewe en psigososiale ontwikkeling (Bukatko & Deahler, 2004; McCartney & Phillips, 2006; Thomas, 2005). Dit is veral die fisiologiese veranderinge wat opvallend is, in vergelyking met kognitiewe en psigososiale veranderinge (Sigelman & Rider, 2009).

2. 4. 1. 1. *Fisiologiese ontwikkeling*

Adolessensie is die fase in die lewensloop waar verandering van die liggaam, ervaring en sensasies meer intens as in enige ander fase beleef word (King, 2004). In terme van fisiologiese veranderinge ondergaan adolessente twee belangrike veranderinge, naamlik groeiversnellings en puberteit. Soos genoem, onder die domeine van lewenstevredenheid vroeër in die hoofstuk, speel tydsberekening van fisiologiese veranderinge 'n rol in die adolessente se lewenstevredenheid (Casey et al., 2008; Koen, 2008; Sigelman & Rider, 2009).

Groeiversnellings word gekenmerk deur vinnige groei in lengte en gewig (Sigelman & Rider, 2009). Shaffer en Kipp (2007) is van mening dat seuns twee jaar later as meisies met hul groeiversnellings begin om sodoende fisiek beter as meisies te vaar. Na afloop van die groeiversnelling vind 'n afname van groei in lengte plaas (Bukatko & Deahler, 2004). Ook die toename in gewig word verskillend deur seuns en meisies beleef. Barker en Bornstein (2009) beweer dat die negatiewe impak van gewigstoename groter vir adolessente meisies as adolessente seuns is. Ferrante (2003) skryf hierdie verskil toe aan die norms en standarde wat deur die samelewing aan seuns en meisies gestel word om die ideale liggame te hê. Volgens Sigelman & Rider (2009) word daar van adolessente meisies verwag om maer te wees, terwyl seuns groot en gespierd moet wees.

Puberteit word gekenmerk deur die ontwikkeling van primêre en sekondêre geslagseienskappe (Bukatko & Deahler, 2004; Norris & Richter, 2005). Seifert en Hoffnung (2000) beskou primêre eienskappe as daardie eienskappe wat adolessente seksueel volwasse individue maak en sekondêre eienskappe as enige

geslagseienskappe, anders as genitalië, byvoorbeeld die ontwikkeling van borste en skaamhare. Menarg by meisies en semenarg by seuns begin by die aanvang van seksuele volwassenheid (Sigelman & Rider, 2009). Shaffer en Kipp (2007) skryf fisiologiese veranderinge toe aan 'n toename van hormone tydens adolessensie.

Met die verhoogde bewustheid van hul liggame word adolessente onder druk geplaas om volwasse rolle aan te neem (McCartney & Phillips, 2006; Sigelman & Rider, 2009). Koen (2008) is van mening dat adolessente psigologies nog nie gereed is vir hierdie uitdagings nie, en dus word hul kanse op negatiewe uitkomstes verhoog.

2. 4. 1. 2. Kognitiewe ontwikkeling

Bjorklund (2005) omskryf kognisies as die proses waarby kennis verkry en gemanipuleer word. Adolessente beweeg vanaf konkreet-operasionele denke na formeel-operasionele denke (Piaget, 1950). Thomas (2005) beweer dat adolessente in hierdie stadium van kognitiewe ontwikkeling nie meer beperk word tot slegs daardie aspekte wat gesien of gehoor kan word nie. Adolessente is in staat om die situasie beter op te som en verskillende hipoteses te ontwikkel en te toets vir moontlike uitkomstes onder verskillende omstandighede. Piaget (1950) redeneer verder dat adolessente in die formeel-operasionele fase meer abstrak dink. Hierdie nuutgevonde vaardighede kan adolessente help om meer komplekse probleme op te los.

In terme van probleemoplossing is Sigelman en Rider (2009) van mening dat adolessente probleme op 'n sistematiese en wetenskaplike manier benader. Piaget (1950) omskryf hierdie benadering as hipotetiese-deduktiewe redenering. Hipotetiese-deduktiewe redenering veronderstel dat wanneer 'n probleemsituasie ervaar word, adolessente in staat is om vanaf die algemene na die spesifieke te kan beweeg deur verskillende hipoteses te skep en te toets (Bjorklund, 2005). Seifert en Hoffnung (2000) stel nog 'n kognitiewe vaardigheid voor wat met probleemoplossing kan help. Volgens hulle is adolessente in staat om 'n verskeidenheid van inligting gelyktydig te kan prosesseer en op 'n logiese wyse aan mekaar te koppel. Kognitiewe ontwikkeling

hou verband met morele ontwikkeling, die ontwikkeling van sosiale kognisies en informasie prosessering (Sigelman & Rider, 2009).

Adolescente se nuutgevonde kognitiewe vaardighede help hulle om Kohlberg se konvensionele vlak van morele redenering te bereik, waar adolessente daardie dinge wat die goedkeuring van vriende en die portuur wegdra, as goed te sien. Verder beskou adolessente die dinge wat met bestaande wette korreleer, as goed. Formele redenering dra by tot 'n nuwe vorm van verwarring tussen die adolessent se eie gedagtes en die gedagtes van ander. Hierdie verwarring staan bekend as adolessente-egosentrisme (Seifert & Hoffnung, 2000). Nog 'n impak van kognitiewe vaardighede is beter inligting prosessering en kundigheid in spesifieke domeine.

Eccles (n.d.) waarsku dat die vermoë om inligting beter te prosesseer en kundigheid in sekere domeine te vestig, adolessente ook meer bewus maak van hul sterktes en swakhede. Sigelman en Rider (2009) is van mening dat hierdie bewustheid moontlike gevare kan inhou deurdat adolessente se selfbeeld tydens vroeë adolessensie afneem. Verder stel beter kognitiewe vaardighede, volgens Shaffer en Kipp (2007), adolessente in staat om ander se waardes, soos gesinswaardes, te bevraagteken, wat tot konflik kan lei. Hierdie nuutgevonde vaardighede kan ook adolessente se selfkonsep, gedagtes oor hul toekoms en hul persepsies van ander beïnvloed (Basson, 2008). Kognitiewe ontwikkeling moet in die sosiokulturele konteks geplaas word waar individue die nodige vaardighede bekom om oor hulleself, ander en die wêreld te dink (Sigelman & Rider, 2009).

2. 4. 1. 3. Psigososiale ontwikkeling

Psigososiale ontwikkeling tydens adolessensie fokus op aspekte van identiteit, gesinsverhoudings en sosiale verhoudings. Vervolgens sal elkeen van hierdie drie aspekte afsonderlik bespreek word.

2. 4. 1. 3. 1. identiteit

Alhoewel Van Hoof en Raaijmakers (2002) die ontwikkeling van 'n stabiele en onafhanklike identiteit as 'n lewenslange interaktiewe proses tussen verskillende lewensdomeine en die individu sien, word die fondasie reeds tydens adolessensie gelê (Goldbeck et al., 2007; Sigelman & Rider, 2009). Dit is in hierdie stadium waar adolessente bepaal wie hulle is en die basis vir hul volwasse lewe vestig deur met verskeie rolle en identiteite te eksperimenteer (Erikson, 1968; Sigelman & Rider, 2009).

Die formulering van 'n onafhanklike identiteit word bemoeilik deur die feit dat adolessente tussen twee wêreldes vasgevang is (King, 2004). Aan die eenkant is adolessente deel van die kindergroep en aan die ander kant deel van die volwassengroep, tog behoort hulle nie aan een van hierdie groepe nie. Verder beweer King dat 'n gesonde identiteit 'n integrasie van die verlede, die hede en die toekoms vereis. Laasgenoemde aanname ondersteun Marcia (1966) en Van Hoof (1999) se bevinding dat die verlede 'n belangrike rol speel in die ontwikkeling van 'n huidige en toekomstige identiteit. Erikson (1968) is van mening dat 'n geïntegreerde identiteit nie sonder moeite en deelname aan die kant van die adolessent verkry kan word nie. Identiteit word nie aan 'n individu gegee nie, maar adolessente moet hul hulpbronne en risikofaktore evalueer en besluit hoe om dit te gebruik ten einde 'n unieke identiteit te vorm (King, 2004; Sigelman & Rider, 2009).

Van Hoof en Raaijmakers (2002) stel twee moontlike roetes tot 'n geïntegreerde identiteit voor, naamlik 'n horisontale en vertikale roete. Horisontale integrasie behels tot watter mate elke konteks-spesifieke identiteit verband hou met elkeen van die ander konteks-spesifieke identiteite. Daarteenoor fokus vertikale integrasie op die mate waartoe 'n individu se holistiese identiteit met elkeen van sy se konteks-spesifieke identiteite verband hou.

Van Hoof en Raaijmakers (2002) waarsku teen 'n onvolledige of 'n hoogs geïntegreerde identiteit. Mislukking om 'n gesonde identiteit te vorm kan tot isolasie en vervreemding lei en sodoende lewensvredeneheid verlaag. Verder word 'n hoogs geïntegreerde identiteit meer bedreig as geheel as 'n matig geïntegreerde identiteit. 'n

Individu met 'n hoë mate van integrasie sal in 'n stresvolle situasie geneig wees om ook in areas buite die stresvolle area geaffekteer te word. In 'n individu met matige integrasie is dit moontlik om hierdie invloed te beperk tot die identiteit in die spesifieke konteks, eerder as die individu se ander konteks-spesifieke identiteite. Die ontwikkeling van 'n outonome identiteit beïnvloed alle verhoudings van die adolessent, insluitend die verhouding met sy/haar ouers (Bukatko & Deahler, 2004).

2. 4. 1. 3. 2. Gesinsverhoudings

Ten spyte van die siening dat adolessente respek vir hul ouers verloor en minder naby aan hulle voel, speel ouers steeds 'n belangrike rol in adolessente se lewe (Sigelman & Rider, 2009). Shearer, Crouter, en McHale (2005) het in 'n studie bewys dat ouers hul verhouding met hul kinders meestal as positief beleef en sommige verhoudings selfs beter raak tydens adolessensie. Adolessente met 'n sterk gehegtheid aan hul ouers en goeie ouer-kindverhoudings toon gewoonlik 'n sterker gevoel van identiteit, 'n beter selfbeeld, beter sosiale bevoegdheid, beter emosionele aanpasbaarheid en minder gedragsprobleme (Benzies & Mychasiuk, 2008; D'Imperio et al., 2000; Resnick, 2000). Dit is veral die gesin wat aan adolessente 'n veilige en ondersteunende konteks bied, waarbinne hierdie vaardighede aangeleer en beoefen kan word (Conger et al., 2009; MNSci & Astedt-Kurki, 2004; Sigelman & Rider, 2009).

Ouers kan egter ook 'n nadelige impak op adolessente hê. Rose et al. (2006) het bevind dat ouers wat aanhoudend in konflik is, by misdaad betrokke is, van onreëlmatige dissiplinering gebruik maak of afwesig is, se kinders na afwykende portuur- of risiko gedrag sal draai om goed oor hulself te voel. Adolessente wat in sulke negatiewe kontekste groot word, word ontnem van die nodige hulpbronne om 'n gesonde identiteit te ontwikkel (Ungar, 2004).

Ter aanvulling tot die verhouding met hul ouers, speel adolessente se sibbe en die uitgebreide gesin ook 'n belangrike beskermings- en sosialiseringsrol (Basson, 2008; Waller et al., 2003). Ahern et al. (2008) het bevind dat weerbare adolessente meer ondersteuning van hul gesin ontvang as adolessente wat nie weerbaar is nie. Die

ondersteuning van hierdie persone is 'n versterking van die konteks wat deur die onmiddellike gesin geskep word (De Byer, 2008). Ungar (2004) sien die uitgebreide gesin as 'n maatstaaf waarteen adolessente hul realiteit kan toets. 'n Verdere maatstaaf wat deur adolessente gebruik word is dié van vriende en die portuurgroep.

2. 4. 1. 3. 3. Sosiale verhoudings

In terme van sosiale verhoudings is daar veral twee belangrike veranderinge wat tydens adolessensie plaasvind. Eerstens begin adolessente meer tyd saam met hul portuurgroep deurbring en tweedens word romantiese verhoudings geskep. Soos wat kinders adolessensie ingaan, begin die portuurgroep 'n meer prominente rol in adolessente se lewe speel (Bukatko & Deahler, 2004; Chen et al., 2006; Vandell et al., 2006). Die gevolg hiervan is dat die invloed van die portuur al hoe sterker raak (Myrin & Lagerström, 2008). Benzies en Mychasiuk (2008) is van mening dat aanvaarding deur die portuurgroep tydens adolessensie selfs belangriker as die adolessent se temperament en die interpretering van sosiale leidrade kan wees. Die invloed en druk vir aanvaarding vanaf die portuur kan gesien word in die verhoogde risiko gedrag wat by adolessente voorkom. Risiko gedrag sluit in: die gebruik van substansie soos alkohol, tabak en dwelmmiddels, asook deelname aan hoë risiko seksuele gedrag, bendes en diefstal (Agnew, 2003; Glanz, Maskarinec & Carlin, 2005; Shaffer & Kipp, 2007; Visser & Routledge, 2007).

Dit is verkeerd om die portuur se invloed uitsluitlik as negatief te beskou, aangesien hulle ook 'n belangrike sosialiseringsrol speel in die aanleer van belangrike sosiale vaardighede (Sigelman & Rider, 2009). Daar moet na die tipe groep waaraan adolessente behoort gekyk word, aangesien vriendskappe met adolessente wat ooglopend dieselfde as hulself is, gevorm word. Nog 'n verhouding wat verander tydens adolessensie is die verhouding tussen individue van die teenoorgestelde geslag (Seifert & Hoffnung, 2000).

Romantiese verhoudings tydens adolessensie raak meer intiem, en dit is gedurende hierdie tydperk dat adolessente ook begin om seksueel te eksperimenteer (Shaffer &

Kipp, 2007). Bukatko en Deahler (2004) skryf hierdie eksperimentering toe aan adolessente se poging om 'n seksuele identiteit te vorm. Die ontwikkeling van 'n seksuele identiteit word as belangrik beskou vir die ontwikkeling van 'n holistiese en geïntegreerde identiteit (Sigelman & Rider, 2009).

2. 4. 2. Adolessensie en welstand

Erikson (1968) se siening van adolessensie as stormagtig kan moontlik toegeskryf word aan die unieke uitdagings waaraan hierdie groep blootgestel word. Op grond van hierdie uitdagings kan verwag word dat adolessente lae vlakke van lewenstevredenheid sal rapporteer. Studies deur Larson (2000), Myrin en Lagerström (2008), asook Valois et al. (2002) ondersteun hierdie siening. Ten spyte hiervan toon 'n groot hoeveelheid studies dat adolessente oor die algemeen tevrede met hul lewe is (Antaramian et al., 2008; Basson, 2008; Galbie & Davids, 2009; Gilman & Huebner, 2003; Visser & Routledge, 2007).

Alhoewel Fugl-Meyer et al. (2002) bevind het dat lewenstevredenheid onafhanklik van geslag is, het Galbie en Davids (2009) in hul studie getoon dat adolessente seuns hoër globale lewenstevredenheid as meisies toon, ongeag hul ouderdom. Goldbeck et al. (2007) skryf lae vlakke van lewenstevredenheid onder adolessente meisies toe aan hul meer kritiese beoordeling van hulself.

Die literatuur is verdeeld in terme van of lewenstevredenheid stabiel is, en of dit met ouderdom toeneem of afneem. Alhoewel Suldo en Huebner (2004) bevind het dat adolessente se lewenstevredenheid relatief stabiel bly, waarsku hulle dat lewenstevredenheid sensitief vir lewensveranderinge is. Goldbeck et al. (2007) het bevind dat adolessente se lewenstevredenheid liniêr met ouderdom afneem, veral tussen die ouderdomme van 13 en 14 jaar. Martin et al. (2008) beweer dat die beste manier om na lewenstevredenheid te kyk is om te besef dat dit aanhoudend fluktureer soos die adolessent se lewe verander. Agnew (2003) skryf die afname van lewenstevredenheid toe aan die toenemende risikogedrag, soos die gebruik van alkohol, dwelms en deelname aan seksuele aktiwiteite, waaraan adolessente deelneem.

Dit is moeilik om te bepaal of lewenstevredenheid deelname aan risikogedrag beïnvloed en of die deelname aan risikogedrag lewenstevredenheid beïnvloed. Volgens Antaramian et al. (2008) is lewenstevredenheid 'n goeie voorspeller van deelname aan hoë risiko gedrag. Keyes (2006) het byvoorbeeld gevind dat alkohol, skoolversuim, rook, besit van wapens, dronkbestuur en die gebruik van dwelmmiddels met lae vlakke van lewenstevredenheid verband hou. Hierdie studie het ook gevind dat adolessente wat hulself van drank weerhou hoër vlakke van globale lewenstevredenheid rapporteer. Valois et al. (2002) waarsku egter dat sommige adolessente hulle aan hoë risiko gedrag skuldig maak in 'n poging om hul lewenskwaliteit te verbeter. So byvoorbeeld het Murphy en McDevitt-Murphy (2005) onder 353 studente bevind dat lae vlakke van lewenstevredenheid met verhoogde alkoholgebruik verband hou.

Volgens Zullig et al. (2005) is lewenstevredenheid 'n belangrike buffer teen die ontwikkeling van probleemgedrag tydens stresvolle situasies. Verskeie faktore kan egter op die individu inwerk en sodoende hierdie belangrike rol belemmer.

2. 4. 3. Adolessente se weerbaarheid

Grotberg (n.d.) beskou weerbaarheid in adolessente as die handhawing van normale ontwikkeling, ongeag teëspoed, of die bevordering van groei verby die huidige vlak van funksionering. Nie alle adolessente, volgens Masten (2001), beskik oor die nodige hulpbronne of geleenthede om effektief met hierdie uitdagings te kan cope nie. 'n Gebrek aan toepaslike hulpbronne kan tot negatiewe uitkomstes lei wat adolessente meer vatbaar vir die reeds bestaande risiko gedrag tydens adolessensie maak (Romero, 2005). Rose et al. (2006) het bevind dat adolessente wat oor meer beskermingsfaktore beskik, minder geneig sal wees om hulle aan antisosiale gedrag soos substansmisbruik of weglloop van die huis af, skuldig te maak.

Die vraag wat ontstaan is of alle adolessente in hoë risiko kontekste regtig 'n risiko loop en of sommige goed funksionerende adolessente nie weerbaar is nie, maar bloot net min risiko's beleef (Luthar et al., 2000). D'Imperio et al. (2000) het in hul studie getoon dat adolessente wat weerbaar is nie meer beskermingsfaktore het as hulle wat minder

weerbaar is nie. 'n Moontlike rede, volgens hulle, is dat in tye van ekstreme stres selfs die mees opvallendste beskermingsfaktore hul mag kan verloor. Wanneer adolessente stresvolle situasies beleef sal hulle steeds emosionele spanning beleef, ongeag hul vlak van weerbaar (Olsson et al., 2002). Soos Mills en Dombeck (2005) bevind het, is adolessente dus nie vry van emosionele stres nie, maar beskik weerbare adolessente oor beter kognitiewe en emosionele vaardighede om te kan cope in stresvolle situasies.

2. 4. 4. Faktore wat adolessente se welstand en weerbaarheid kan beïnvloed

Faktore wat adolessente se weerbaarheid en welstand beïnvloed kan bespreek word as individuele-, gesins-, portuur- en gemeenskapsfaktore. In terme van individuele faktore poog navorsers om daardie persoonlikheidseienskappe te identifiseer wat lewenstevredenheid kan verhoog en die adolessent kan beskerm teen negatiewe uitkomstes. So byvoorbeeld het Gilman en Huebner (2003) 'n positiewe verhouding gevind tussen ekstroversie en hoë vlakke van lewenstevredenheid. So ook korreleer hoë lewenstevredenheid positief met selfbeheer (Ronen & Seeman, 2007), selfeffektiwiteit, optimisme en hoop (Basson, 2008), asook 'n positiewe selfbeeld (Sigelman & Rider, 2009). Individue met 'n angstige temperament, lae intelligensie, lae aandagspan en -frustrasietoleransie toon ook laer vlakke van weerbaarheid, terwyl 'n geharde persoonlikheid en 'n sterk lokus van beheer weerbaarheid versterk (Benzies & Myschasiuk, 2008; Bonanno, 2008; Coleman & Hagell, 2007). Vir beide hoë vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid speel 'n gevoel van koherensie (Basson, 2008; Nilsson, Starrin, Simonsson, & Leppert, 2007) en 'n gevoel van bemeestering (Basson, 2008; Conger et al., 2009) 'n belangrike rol.

Positiewe emosies beïnvloed ook adolessente se weerbaarheid en lewenstevredenheid. Cohn et al. (2009) het bevind dat adolessente wat positiewe emosies op 'n gereelde basis ervaar ook hoër vlakke van welstand openbaar, nie net omdat hulle hulself meer geniet nie, maar ook omdat hierdie adolessente hulpbronne ontwikkel wat hulle in slegte situasies kan help. Adolessente wat in staat is om hul emosies te reguleer, is

beter daartoe in staat om impulse te beheer en helderder tydens stresvolle situasies te dink (D'Imperio et al., 2000; Fredrickson, Tugade, Waugh, & Larkin, 2003).

Beide die gesin en die portuur speel 'n belangrike sosialiseringrol. Dit is in hierdie kontekste waar adolessente die nodige sosiale- en copingvaardighede aanleer en die geleentheid gebied word om hierdie vaardighede te beoefen (MNSci & Astedt-Kurki, 2004). Conger et al. (2009) en Zullig et al. (2005) het albei gevind dat 'n warm, ondersteunende omgewing met minimale konflik belangrik is vir die ontwikkeling van weerbaarheid en tevredenheid in die gesins- en portuurkonteks.

'n Gevoel van gemeensaamheid hou verband met hoër lewenstevredenheid en betrokkenheid in die gemeenskap, terwyl betrokkenheid in die gemeenskap weerbaarheid verhoog (Benzies & Mychasiuk, 2008; Cicognani et al., 2008). Haglike sosio-ekonomiese omstandighede soos armoede en werkloosheid sal adolessente se weerbaarheid en welstand inperk omdat toegang tot belangrike bronne soos skole ontbeer word (Coleman & Hagell, 2007; Kingdon & Knight, 2006; Leventhal & Brooks-Gun, 2000; Rose et al., 2006). Adolessente wat in 'n positiewe skoolkonteks hul opleiding ontvang se tevredenheid met die skool sal toeneem, wat hul globale welstand sal bevorder (Frisch et al., 2005). Sigelman en Rider (2009) beskou die skool as die fondasie vir akademiese bevoegdheid wat nodig is vir verdere skoolprestasies en 'n gesonde selfbeeld.

2. 4. 5. Slotsom

Adolessensie word as 'n belangrike oorgangsfase vanaf kinderjare na volwassenheid beskou (Sigelman & Rider, 2009). McCartney en Phillips (2006), asook Seifert en Hoffnung, (2000) is van mening dat adolessente gebombardeer word met fisiologiese, kognitiewe en psigososiale uitdagings. Ten spyte van hierdie uitdagings toon 'n groot aantal adolessente steeds bo-gemiddelde vlakke van welstand (Masten, 2001). Daar is dus sekere weerbaarheidsfaktore in plek wat adolessente teen hierdie uitdagings beskerm. Verskeie individuele-, gesins-, portuur- en gemeenskapsfaktore sal egter bepaal tot watter mate adolessente weerbaarheid sal openbaar om sodoende met

minimale risiko's deur die tydperk van adolessensie te beweeg. Ter aanvulling tot hierdie faktore, speel die etniese groep waaraan die individu behoort 'n belangrike rol in die ervaring van die lewe as positief of negatief, asook in die faktore wat die individu sal beskerm tydens stresvolle situasies (Oishi et al., 2007; Ungar et al., 2007).

2. 5. Etniese Kwessies in Lewenstevredenheid en Weerbaarheid

Die klassifisering van mense in verskillende groepe is nie 'n onlangse verskynsel nie. Reeds in die Bybel kan gelees word van Isrealiete, Filistyne en Egiptenare.

Klassifisering van individue op grond van nasionaliteit, geloof, geslag, velkleur en herkoms onder andere, word vandag nog toegepas. Ferrante (2003) gebruik die term etnisiteit om na hierdie klassifisering te verwys. Van belang vir die huidige studie is Cohen (1993) se omskrywing van etnisiteit as 'n etniese identiteit wat deur politiek daar gestel is. Die klassifiseringsstelsel wat tydens die apartheids-era gebruik is, en vandag steeds van toepassing is, getuig van die politieke impak op Suid-Afrikaners se klassifikasie as swart, wit, bruin of Asiaties (Seekings, 2008). Die groep waaraan 'n persoon behoort het, het, volgens Galbie en Davids (2009), bepaal tot watter bronne daardie individu toegang het. Die wit populasie was die meeste, en die swart populasie die minste bevoordeel (Adebajo, Adediji, & Landsberg, 2007).

Die gaping tussen verskillende etniese groepe in Suid-Afrika het afgeneem na die eerste demokratiese verkiesing in 1994 (Shubane, 2007). 'n Moontlike rede hiervoor is dat na die verkiesing individue van verskillende etniese groepe kon meng en sodoende is 'n mengsel van kulture bewerkstellig. Ferrante (2003) beskryf hierdie vermenging van verskillende etniese groepe as die smeltpot-assimilasie. Steyn, Badenhorst en Kamper (2010) se studie ondersteun die idee van 'n smeltpot van etniese groepe in Suid-Afrika. Alhoewel Suid-Afrika se swart bevolking hoofsaaklik kollektivisties is, word kollektivistiese en individualistiese waardes geïntegreer. Dieselfde kan gevind word in ander etniese groepe in Suid-Afrika (Naidoo & Mahabeer, 2006). Die voordeel van so 'n integrasie van etnisiteit kan, volgens Taylor, Peplau en Sears (2006), noodsaaklik

wees om bevooroordeelning teenoor mekaar te verminder. In 'n multikulturele nasie is dit belangrik dat individue mekaar se verskille verstaan en respekteer.

2. 5. 1. Post-apartheid Suid-Afrika: Lewenstevredenheid en weerbaarheid

Die nuwe demokratiese era waarin Suid-Afrika ingelei is, het gelei tot beter lewensomstandighede vir daardie etniese groepe wat voorheen as minderbevoorreg gesien is. Verskeie beleide is geformuleer om die minderbevoorregte gemeenskappe se status te verbeter, soos onder andere regstellende aksie en swart bemagtiging (Adebajo et al., 2007). Steyn et al. (2010) is van mening dat die wit bevolking afstand moes doen van voorregte wat hulle voor 1994 geniet het, terwyl ander etniese groepe se voorregte toegeneem het.

Ten spyte van die swart bevolking se aansienlike beter posisie, met meer swart individue wat nou deel van die middel- en eliteklas vorm, beweer Dass-Brailsford (2005) dat 'n groot persentasie van die swart bevolking steeds kronies armoedig is. Verder trek die meerderheid van die wit bevolking steeds voordeel uit jare se begunstiging (Galbie & Davids, 2009). Nog 'n punt van kommer is dat ander etniese groepe, wie voorheen benadeel is, se posisie na apartheid onveranderd gebly het of selfs verswak het. Só byvoorbeeld het Sooka (2007) bevind dat bruin Suid-Afrikaners hulself as die groep sien wat steeds gemarginaliseerd is. Verder toon O'Leary (2007) dat die Asiër (Indiese) bevolking in Suid-Afrika se tevredenheid met hul lewe sedert 1999 'n afwaartse kurwe toon. Die impak van apartheid is dus steeds sigbaar, selfs na meer as 15 jaar sedert die eerste demokratiese verkiesing.

As gevolg van hierdie politieke en ekonomiese veranderinge kan aangeneem word dat die verskillende etniese groepe van Suid-Afrika hul posisie in die samelewing anders sien as in die verlede. Verskeie studies het ondersoek ingestel of hierdie wel die geval is (Kamper & Steyn, 2007; Kamper & Badenhorst, 2010; O'Leary, 2007; Steyn & Kamper, 2009; Steyn et al., 2010). Vervolgens sal verskillende etniese groepe in Suid-

Afrika se siening van hul toekoms, hul lewenstevredenheid en weerbaarheid bespreek word.

2. 5. 1. 1. Optimisme oor die toekoms

Kamper en Steyn (2007) beskou toekomsverwagtinge en die jeug as verweefde konstrunkte. As die jeug se toekomsverwagting oor die algemeen negatief is, is dit 'n aanduiding dat daar iets skort in die samelewing en dat die waardes en omstandighede bevraagteken moet word. Steyn et al. (2010) is van mening dat die aard en oriëntering van adolessente se verwagting oor die toekoms belangrik vir Suid-Afrika is, weens die huidige sosiale probleme wat Suid-Afrika beleef.

Die aanname wat Steyn et al. (2010) maak is dat die swart bevolking se verwagting oor die toekoms positief verband hou met die opgewondenheid waarmee hierdie groep die post-apartheidsera ingegaan het. Möller (2005) is van mening dat sedert 1994, die swart bevolking van Suid-Afrika die primêre ontvangers van voorregte is. Gelyke geleenthede wat deur die nuwe bedeling gebied word, dra by tot swart adolessente se gevoel van verwantskap aan hulself en hul toekoms (Kamper & Badenhorst, 2010). So byvoorbeeld het Steyn et al. (2010) bevind dat swart adolessente minder bekommerd oor hul toekoms in Suid-Afrika is. Die prentjie lyk anders vir wit adolessente.

Volgens Steyn et al. (2010) behoort die sosio-politieke veranderinge van die afgelope dekade wit adolessente se toekomsverwagting nadelig te beïnvloed. Die wit populasie moes, volgens Adebajo et al. (2007), afstand doen van hul politieke mag, sosiale, ekonomiese en kulturele voorregte. Die negatiewe siening wat wit adolessente oor hul toekoms koester kan waargeneem word deur die hoë mate van emigrasie deur wit Suid-Afrikaners (Kamper & Steyn, 2007). Steyn et al. (2010) het in 'n onlangse studie bevind dat regstellende aksie die grootste impak op wit adolessente het.

Die Asiër bevolking van Suid-Afrika blyk net so pessimisties soos die wit bevolking te wees (Dickow & Möller, 2002; Galbie & Davids, 2009). 'n Interessante bevinding in Galbie en Davids (2009) se studie is dat alhoewel die wit en Asiër groepe van Suid-

Afrika die hoogste vlakke van lewenstevredenheid toon, hulle ook die minste optimisties oor hul toekoms is. Hierdie resultate kan egter verwag word as in ag geneem word dat die Asiër groep tydens die apartheidsera die tweede posisie, na die wit groep, op die sosio-ekonomiese hiërargie beklee het (Möller & Saris, 2001). Galbie en Davids (2009) het bevind dat ekonomiese status 'n belangrike voorspeller van lewenstevredenheid in Suid-Afrikaners is. Ten spyte van hul hoë tevredenheid met hul lewe, kan die Asiër groep se lae optimisme toegeskryf word aan hul sosio-politieke status. Bevordering van vroeër benadeelde groepe se sosio-ekonomiese status in die post-apartheidsera fokus hoofsaaklik op die swart bevolking. Gevolglik word die vroeër benadeelde Asiër groepe steeds tot 'n mate benadeel in die nuwe bedeling, wat hul optimisme negatief beïnvloed (Adebajo et al., 2007). Indien die sosio-politieke status wel 'n rol speel in optimisme kan verwag word dat ook die bruin bevolking in Suid-Afrika hulself in 'n “tussen-in” posisie bevind.

'n Onlangse studie deur Steyn et al. (2010) ondersteun hierdie tussen-in posisie van die bruin groep. Resultate toon dat die bruin bevolking minder bekommerd oor hul toekoms is as die wit bevolking, maar meer bekommerd as die swart bevolking. Die twee teenstrydige groepe tydens apartheid was die swart en wit bevolking (Sooka, 2007) en is dit moontlik die rede waarom Steyn et al. (2010) die bruin bevolking as steeds gemarginaliseerd sien. Steyn en Kamper (2009) het bevind dat alhoewel die meeste Suid-Afrikaners, wat vroeër benadeel is, se politieke status verbeter het, ervaar die bruin groep dat hulle steeds op verskeie gebiede benadeel word. Verder is Steyn en Kamper van mening dat die bruin bevolking in Suid-Afrika in 'n identiteitskonflik betrokke is, waar die bruin bevolking eers nie wit genoeg was nie, en nou is hulle nie swart genoeg nie. Op grond van etniese verskille in terme van optimisme, kan aangeneem word dat daar ook verskille in hierdie groepe se welstand in terme van lewenstevredenheid is.

2. 5. 1. 2. Lewenstevredenheid

Alhoewel lewenstevredenheid 'n belangrike konsep vir alle nasies is, is dit veral van belang vir 'n land soos Suid-Afrika. Volgens Galbie en Davids (2009) vorm die diverse etnisiteit, tale en godsdienste van Suid-Afrika die basis om lewenstevredenheid te bestudeer. Diener, Diener en Diener (2009) het welstand onder 55 nasies bestudeer en gevind dat etnisiteit 'n belangrike rol in die nasies se welstand speel. Etnisiteit speel ook 'n direkte en indirekte rol in Suid-Afrikaners se lewenstevredenheid (Möller, 2001; Schimmack et al., 2002).

Indirek dien etnisiteit as 'n modererende faktor tussen lewenstevredenheid en die hedoniese balans. Schimmack et al. (2002) het bevind dat die korrelasie tussen hedoniese balans en lewenstevredenheid in individualistiese gemeenskappe 'n sterker voorspeller van lewenstevredenheid is as in kollektivistiese gemeenskappe. Hierdie model word deur Kuppens et al. (2008) se bevinding ondersteun. Hulle het bevind dat daar verskille bestaan tussen die bydrae wat positiewe en negatiewe emosies op individualistiese en kollektivistiese gemeenskappe se evaluering van hul lewenstevredenheid lewer.

Op 'n direkte wyse het Oishi et al. (2007) bevind dat individualistiese gemeenskappe meer tevrede met hul lewe as kollektivistiese gemeenskappe is. Hierdie verskille kan, volgens Ferrante (2003), inherent gebind word aan die norms, waardes en uitkomstes waarin die individu glo. Gevolglik sal die kriteria vir lewenstevredenheid oor kulture heen verskil soos saamgevat in Tabel 2 op die volgende bladsy (Kuppens et al., 2008; Taylor et al., 2006; Vera et al., 2008).

Tradisioneel word Suid-Afrika se swart bevolking as kollektivisties, en die wit en bruin bevolking as individualisties beskou (Ferrante, 2003). 'n Studie deur Norris et al. (2008) ondersteun hierdie stelling. Hulle studie het getoon dat wit adolessente meer klem op 'n persoonlike identiteit (individualisties) en swart adolessente meer klem op 'n gemeenskaplike identiteit (kollektivisties) lê om hul welstand te bepaal. Suid-Afrika se diversiteit moet egter in ag geneem word, en dit is so dat Suid-Afrika 'n komplekse gemeenskap is met verweefde gemeenskappe. Naidoo en Mahabeer (2006) het

byvoorbeeld in hul studie gevind dat slegs 14.9% Asiër gesinne in hul studie steeds tradisionele kollektivistiese waardes nastreef. Sowat 70.8% van Asiër gesinne maak gebruik van 'n individualistiese-kollektivistiese waardesisteem. Daar is ook bevind dat vir die swart gesinne, 49.2% 'n verweefde waardesisteem nastreef, terwyl slegs 9.8% geen tradisionele waardes volg nie. Dit wil sê dat sowat 41% van swart gesinne streng kollektivistiese waardes nastreef.

Tabel 2

Verskille tussen individualistiese en kollektivistiese kulture wat tot verskille in lewenstevredenheid bydra.

Individualistiese kulture:	Kollektivistiese kulture:
• Lê meer klem op tevredenheid en geluk van die individu self. • Beklemtoon vryheid en onafhanklikheid, asook 'n selfgerigte, handhawende en outonadiese individue. • Fokus op die verhoging van genotvolle ervarings en vermindering van negatiewe ervarings • Plaas meer klem op 'n mens se selfbeeld. • Dink meer oor lewenstevredenheid wat tot noodsaaklike bronne lei wat gebruik word om lewenstevredenheid te beoordeel	• Lê meer klem op tevredenheid en geluk met die groep. • Beklemtoon groeplidmaatskap en interafhanklikheid van mekaar. • Sien hulself as deel van 'n groep. • Die groep se genotvolle ervarings word verhoog, ongeag of die individu dit as genotvol ervaar of nie. • Het minder toegang tot noodsaaklike bronne, omrede hulle minder oor hul lewenstevredenheid dink.

Vir die swart bevolking beteken 'n “goeie lewe” skoon water, elektrisiteit, werk, opleiding en toegang tot gesondheidsdienste (Huschka & Mau, 2005).

Lewenstevredenheid onder swart adolessente het 'n merkwaardige verandering

ondergaan sedert die beëindiging van die apartheids-era. In Möller (2006) se evaluering van lewens-tevredenheid na tien jaar van demokrasie, het sy bevind dat die swart bevolking se tevredenheid met hul politieke regte toeneem het vanaf 36% in 1983 tot 76% in 2005. Die grootste sosiale gaping tussen swart en wit gemeenskappe was tussen die ryk wit minderheid en arm swart meerderheid. Met die opkoms van 'n swart middelklas het 'n nuwe ongelykheid ontstaan, naamlik 'n gaping tussen die ryk swart klas en die arm swart klas (Möller, 2006). Ongeag die pogings en suksesse van post-apartheid om die gaping tussen wit en swart te verklein, blyk daar steeds ongelykheid te wees (Galbie & Davids, 2009).

Die wit bevolking in Suid-Afrika toon steeds die hoogste vlakke van welstand, ten spyte van hul lae optimisme (Basson, 2008; Galbie & Davids, 2009; Möller, 2001; Patel et al., 2009). Dit is te wagte, volgens Galbie en Davids (2009), dat die wit bevolking steeds die hoogste vlakke van lewens-tevredenheid sal toon aangesien hulle steeds voordeel trek uit jare se bevoordeling. Wit adolessente verkeer egter nou onder druk, aangesien hulle moet kompeteer teen beter opgeleide swart adolessente, regstellende aksies, asook swart ekonomiese bemagtiging (Norris et al., 2008). Pierre en Mahalik (2005) is van mening dat die onderdrukking van etniese groepe kroniese psigologiese stres inhou wat individue se psigiese en sosiale aanpassing kan inperk. Gevolglik kan hierdie druk wit adolessente se lewens-tevredenheid beïnvloed.

Die Asiër bevolking van Suid-Afrika rapporteer die tweede hoogste vlakke van lewens-tevredenheid (Galbie & Davids, 2009). Ook hierdie groep se vlakke van lewens-tevredenheid kan moontlik toegeskryf word aan hul relatiewe bevoordeelde sosio-ekonomiese posisie in vergelyking met ander minderbevoorregte etniese groepe. Möller en Saris (2001) het bevind dat die gemiddelde inkomste van 'n Asiër gesin twee keer meer as 'n bruin en drie keer meer as 'n swart gesin is. Só ook beskik 99.4% van Asiër gesinne oor lopende water teenoor 86.7% bruin en 75.3% swart gesinne.

Wat die bruin groep betref word daar weereens gefokus op hul posisie tussen die swart en wit etniese groepe. Huschka en Mau (2005), asook Norris et al. (2008) het byvoorbeeld gevind dat die bruin groep ooreenstem met die swart groep in terme van

hul identiteit as Suid-Afrikaners, maar dat hulle met die wit groep ooreenstem ten opsigte van hul toekoms in Suid-Afrika en hul lewenstevredenheid.

Ten spyte van hierdie etniese verskille in terme van welstand, het Basson (2008) en Koen (2008) bevind dat Suid-Afrika se adolessente bo-gemiddelde vlakke van lewenstevredenheid toon. Die einde van apartheid het gelei tot beter verspreiding van bronne en toegang tot dienste wat nodig is om effektief te cope in stresvolle situasies (Adebajo et al., 2007).

2. 5. 1. 3. Weerbaarheid

Weerbaarheid is hoofsaaklik binne die westerse kultuur bestudeer wat dit moeilik maak om kultuur bepalende aanwysers vir weerbaarheid ten volle te verstaan (Ungar et al., 2007). Hulle waarsku egter dat weerbaarheid nie net 'n individuele kapasiteit is om teëspoed te oorkom nie. Weerbaarheid vereis ook dat die omgewing toegang bied tot kultuur relevante beskermingsbronne. Volgens Resnick (2000) vind verskillende kulture verskillende maniere om met stressors te cope, afhangende van die bronne tot hul beskikking. Ungar et al. (2007) het in hul studie van 11 lande bevind dat daar sewe stressors is wat op kultuur spesifieke wyses benader en hanteer word. Hierdie sewe stressors sluit in toegang tot materiële bronne, verhoudings, identiteit, kohesie, mag en beheer, sosiale geregtigheid en kulturele samewerking.

Materiële bronne fokus op aspekte soos finansiële bystand, skole en basiese behoeftes soos kos, water en toegang tot werk. Verskillende etniese groepe verskil in hul persepsies van behoeftes en die bevrediging van hierdie behoeftes (Ferrante, 2003). Dass-Brailsford (2005) beweer dat swart gemeenskappe, selfs jare na apartheid, steeds die slagoffers van werkloosheid, armoede en swak behuising is. As gevolg van hierdie impak sien swart adolessente armoede as 'n belangrike stressor in hul lewe.

Verhoudings is belangrik in adolessente se siening van hoe hulle cope, ongeag met wie hierdie verhouding geskep word. Deur hierdie verhoudings word weerbare bronne gefasiliteer. Wasonga (2002) het bevind dat wit adolessente beter sosiale netwerke as

Asiër, swart of Spaanse adolessente toon. Vir swart adolessente kom hierdie ondersteuning hoofsaaklik vanaf die uitgebreide familie wanneer ouers afwesig is (Dass-Brailsford, 2005). 'n Rede vir swart adolessente se fokus op die uitgebreide gesin kom uit die werk van Amoateng en Richter (2007). Tydens die apartheidsera moes ouers in dominant wit stede gaan werk het, terwyl die kinders by ander familieleden agtergelaat is.

Identiteit handel oor die versorging en die handhawing van 'n gevoel van persoonlike identiteit. Individualistiese gemeenskappe lê meer klem op terme soos “ek” om na hul identiteit te verwys, terwyl kollektivistiese gemeenskappe na hul identiteit in die konteks van hul groep wys (Ferrante, 2003).

Die konsep van *kohesie* beskryf hoe mens op 'n kollektiewe wyse deelneem om aan die etniese groep of gemeenskap se verwagtinge te voldoen. 'n Belangrike beginsel in kollektivistiese gemeenskappe is om die groep se genotvolle ervarings te verhoog, ongeag of die ervaring genotvol vir die individu is. Daarteenoor fokus individualistiese gemeenskappe op die bevordering van genotvolle ervarings van die individu (Taylor et al., 2006). Kohesie fokus ook op geloof en spiritualiteit. Dass-Brailsford (2005) het bevind dat swart adolessente hul godsdienst as 'n belangriker aspek van hul identiteit as wit adolessente beskou. Naidoo en Mahabeer (2006) het gevind dat geloof ook 'n belangriker rol in die Asiër gemeenskap speel. Patel et al. (2009) bevestig hierdie resultate. In hul studie is gevind dat beide swart en Asiatiese individue 'n hoër mate van spirituele tevredenheid rapporteer as wit individue.

Mag en beheer benodig die vermoë binne-in en die bronne rondom individue wat hulle in staat stel om materiële en uitgebreide mag in terme van hul konteks te kry en te handhaaf (Ungar et al., 2007). Weens die swart bevolking wat steeds aan die gevolge van apartheid blootgestel word, kan ons verwag dat die meeste van hierdie swart individue 'n gebrek aan mag en beheer het. Die swart bevolking in Suid-Afrika se magsposisie het egter verbeter in vergelyking met vroeër en hulle is tans die mees optimistiese etniese groep in Suid-Afrika (Dass-Brailsford, 2005; Galbie & Davids, 2009). Volgens Adebajo et al. (2007) beskik 'n groot persentasie van die vroeër benadeelde groepe oor beter bronne en mag om hul toekoms te beheer.

Sosiale geregtigheid omskryf die ervaring van bevooroordeelning en die dinamika van die sosio-politieke konteks wat die individu in homself, die gesin, gemeenskap en kultuur beleef (Ungar et al., 2007). Met die einde van die apartheidsera het daar verskeie veranderinge na vore gekom. Regstellende aksies wat deur die ANC ingestel is het die bevooroordeelning van swart skoliere en werknemers beïnvloed (Dass-Brailsford, 2005). Die swart bevolking se verbeterde posisie bied aan hulle toegang tot beter hulpbronne wat in stresvolle tye kan help. Taylor et al. (2006) waarsku dat die psigologiese gevolge van bevooroordeelning steeds langtermyn gevolge kan hê.

Kulturele samewerking fokus op gehoorsaamheid of teenkanting teen 'n globale kultuur en kan 'n struikelblok op die pad na weerbaarheid wees (Ungar et al., 2007). Kulturele samewerking blyk 'n probleem in Suid-Afrika te wees. Só byvoorbeeld het Norris et al. (2008) bevind dat daar gapings bestaan tussen verskillende etniese groepe in hul identifisering met 'n Suid-Afrikaanse identiteit. Swart individue (82%) identifiseer die meeste met 'n Suid-Afrikaanse identiteit, gevolg deur bruin- (75%), Asiatiese- (57%) en laastens wit- (47%) individue. Hierdie gebrek aan identifisering met 'n Suid-Afrikaanse identiteit kan moontlik toegeskryf word aan etnosentrisme (Taylor et al., 2006). Taylor et al. (2006) waarsku teen die gevaar van etnosentrisme waar 'n individu sy eie groep as die standaard sien waarmee ander groepe vergelyk word. Kulturele samewerking of die teenkanting van samewerking kan dus 'n moontlike effek hê op verskillende etniese groepe se identiteit wat weer hul weerbaarheid kan beïnvloed.

2. 5. 2. Slotsom

'n Unieke uitdaging wat Suid-Afrika aan adolessente bied is die etniese diversiteit van hierdie land (Bray, Gooskens, Kahn, Moses, & Seekings, 2010). Nie net moet adolessente in Suid-Afrika met die alledaagse uitdagings van adolessensie cope nie, maar ook met die geskiedenis van apartheid wat steeds 'n impak het. Adebajo et al. (2007) is van mening dat alhoewel groot vordering gemaak is op die vlak van rasse-integrasie, het Suid-Afrika nog 'n lang pad om te stap voordat 'n ideale nasie gebou kan word. Vir Suid-Afrika se welstand is dit nodig dat swart, wit, bruin en ander etniese

groepe se toekomsverwagtinge bestudeer word, asook hoe elkeen van hierdie groepe beskermingsfaktore inkorporeer om stresvolle situasies te hanteer (Steyn et al., 2010; Ungar et al., 2007).

2. 6. Samevatting

Die huidige studie ondersoek die verhouding tussen weerbaarheid en lewenstevredenheid onder adolessente van verskeie etniese groepe. Adolessensie bied 'n verskeidenheid van unieke uitdagings aan adolessente. Hierdie uitdagings kan grootliks toegeskryf word aan die kenmerkende fisiologiese, kognitiewe en psigososiale veranderinge wat adolessente, ongeag hul etnisiteit, in die gesig staar (Sigelman & Rider, 2009). Nie net moet adolessente in Suid-Afrika met hierdie globale veranderinge cope nie, maar ook met die impak van apartheid wat volgens Bray et al. (2010) steeds sigbaar is. Die belangrikheid van weerbaarheid tydens stresvolle situasies kom dus duidelik na vore in die Suid-Afrikaanse konteks vir die handhawing van goeie welstand. Die gemeenskap se welstand is afhanklik van die jeug van daardie gemeenskap se welstand (Fugl-Meyer et al., 2002).

Vanuit Bronfenbrenner (1979) se ekologiese sisteme model word gesien dat beide weerbaarheid en lewenstevredenheid binne-in dieselfde domeine ontwikkel. Só byvoorbeeld is gevind dat die fisiologiese-, emosionele-, en kognitiewe ontwikkeling van adolessente, asook hul gesin, skool en portuur beide, weerbaarheid en lewenstevredenheid, kan beïnvloed (Conger et al., 2009; Cohn et al., 2009; Sigelman & Rider, 2009; Zullig, 2005). Bronfenbrenner (1979) plaas hierdie faktore in die mikrosisteem van sy model. Ook op die ekso- en makrosisteem word faktore aangetref wat weerbaarheid, sowel as lewenstevredenheid beïnvloed. Die impak van apartheid (eksosisteem) op gemarginaliseerde groepe se lewenstevredenheid en toegang tot beskermingsbronne word, 15 jaar na apartheid, steeds waargeneem (Dass-Brailsford, 2005; Galbie & Davids, 2006). Op die makrosisteem speel kulturele waardes 'n belangrike rol in weerbaarheid (Ungar et al., 2007), sowel as in lewenstevredenheid (Diener et al., 2009). Van groter belang is Bronfenbrenner (1979) se aanname dat

verskillende ekologiese sisteme verweef is en mekaar dus beïnvloed. Op grond van hierdie aanname strek die bevordering van weerbaarheid en lewenstevredenheid verder as net een vlak. Verder is bevind dat 'n positiewe verband tussen weerbaarheid en lewenstevredenheid bestaan (Cohn et al., 2009). Gevolglik kan die bevordering van weerbaarheidsfaktore op die mikrosisteem moontlik lewenstevredenheid op 'n hoër vlak bevorder.

Op grond van bogenoemde literatuurstudie het die navorser twee navorsingsdoelwitte geformuleer, naamlik:

1. Om die vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid van adolessente in die Vrystaat te bepaal.
2. Om die impak van geslag en etnisiteit op adolessente se weerbaarheid en lewenstevredenheid te ondersoek.

Die volgende afdeling fokus op die metodologie wat gebruik is ten einde hierdie twee doelwitte te bereik.

Hoofstuk 3

Metode

In hierdie hoofstuk sal op die navorsingsmetodologie gefokus word ten einde die nodige data vir die huidige studie in te samel en te verwerk. Die navorsingsontwerp, die doelwitte van die studie en die deelnemers se demografiese eienskappe sal bespreek word. Die wyse waarop data ingesamel is, die meetinstrumente wat gebruik is om data in te samel, asook die statistiese metodes wat gebruik is om die data te analiseer, word verder in hierdie hoofstuk bespreek. Met behulp van bogenoemde metodes sal die navorsingsdoelwitte van die huidige studie aangespreek word.

3. 1. Navorsingsontwerp

'n Kwantitatiewe, nie-eksperimentele korrelasionele navorsingsontwerp (Salkind, 2008) is in hierdie studie gebruik om adolessente se gemiddelde vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid te meet. Goodwin (2009) waarsku dat alhoewel korrelasionele metodes gebruik kan word om 'n groot hoeveelheid verhoudings te toets, dit nie die rigting van oorsaaklikheid tussen hierdie verhoudings kan bepaal nie. Weerbaarheid in terme van 'n gevoel van bemeestering, 'n gevoel van verwantskap en emosionele reaktiwiteit dien as die voorspellingsveranderlike, terwyl lewenstevredenheid as die kriteriumveranderlike dien. Verder ondersoek hierdie studie die impak wat adolessente se geslag en etnisiteit op hul weerbaarheid en lewenstevredenheid het. Ten einde die impak van geslag en etnisiteit te meet is 'n nie-eksperimentele kriteriumgroep navorsingsontwerp gebruik (Salkind, 2008). Geslag is verdeel in terme van manlik en vroulik, terwyl die etniese groepe verdeel is in swart, wit, bruin en Asiër groepe.

3. 2. Doelwitte van die Studie

Na aanleiding van die literatuurstudie het die navorser twee doelwitte vir hierdie studie geformuleer. Eerstens is gepoog om die vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid onder adolessente van die Vrystaat te bepaal. Die rasionaal agter hierdie doelwit is om vas te stel of adolessente wat hoë weerbaarheid toon ook hoë lewenstevredenheid sal toon. Ten einde hierdie doelwit te bereik is die vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid onder adolessente as 'n groep bepaal. Twee vrae wat die navorser poog om te beantwoord is:

- Hoe weerbaar en tevrede is adolessente in die Vrystaat met hul lewe?
- Stem adolessente se vlakke van weerbaarheid ooreen met hul vlakke van lewenstevredenheid?

Die tweede doelwit van hierdie studie is om te bepaal of geslag en etnisiteit 'n impak op adolessente se weerbaarheid en lewenstevredenheid het. Vervolgens sal moontlike verskille in weerbaarheid en lewenstevredenheid tussen adolessente van verskeie etniese groepe bespreek word. Die vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid is afsonderlik vir elke etniese groep bepaal. Onder die tweede doelwit het die navorser drie vrae geformuleer, naamlik:

- Speel geslag en etnisiteit 'n rol in adolessente se weerbaarheid en lewenstevredenheid?
- Tot watter mate kan weerbaarheid gebruik word om adolessente van verskillende etniese groepe se lewenstevredenheid te bepaal?
- Hoe kan moontlike verskille in hierdie geslags- en etniese groepe verduidelik word?

In die volgende afdeling word 'n uiteensetting van die steekproef, wat aan die huidige studie deelgeneem het, gebied.

3. 3. Demografie van Respondente

'n Ewekansige steekproef is vir hierdie studie gebruik om 494 graad 8 leerders uit 10 skole in die Vrystaat te selekteer (insluitend stedelike en plattelandse skole). Tabel 3 gee 'n volledige uiteensetting van die demografiese eienskappe van die steekproef. Meer as die helfte van die steekproef (55.6%) is 14 jarige adolessente. Van die 494 deelnemers was 304 (61.5%) meisies en 190 (38.5%) seuns. Hierdie verskille in geslagsamestelling is te wyte aan die insluiting van 'n meisieskool in die ewekansige steekproef. Ten spyte daarvan dat meeste adolessente in hierdie studie hulself as swart beskou (56.7%), is Afrikaans (38.1%) die taal wat die meeste adolessente gebruik, gevolg deur Sesotho (35.2%). Die steekproef het verder uit 279 swart (56.7%), 138 wit (28.1%), 66 bruin (13.4%) en 4 Asiër (0.8%) leerders bestaan. Vyf leerders (1%) het aangetoon dat hulle nie tot een van hierdie etniese groepe hoort nie. Ongeveer 7 uit elke 10 adolessente in hierdie studie woon in stedelike gebiede.

Tabel 3

Demografiese eienskappe van die steekproef

Veranderlike	N	%
Geslag	494	
Manlik	190	38.5
Vroulik	304	61.5
Etniese groep	492	
Asiaties	4	0.8
Swart	279	56.7
Bruin	66	13.4
Wit	138	28.1
Ander	5	1.0

Tabel 3 vervolg		
Veranderlike	N	%
Ouderdom	493	
12	2	0.4
13	127	25.8
14	274	55.6
15	62	12.5
16	23	4.7
17	4	0.8
18	1	0.2
Taal	475	
Afrikaans	181	38.1
Engels	41	8.6
Sepedi	2	0.4
Sesotho	167	35.2
Setswana	51	10.7
IsiXhosa	26	5.5
IsiZulu	2	0.4
Ander	5	1.1
Geografiese agtergrond	487	
Stedelik	349	71.7
Platteland	138	28.3

3. 4. Insameling van Data

Toestemming is deur die Vrystaat se Departement van Onderwys verleen om die ondersoek by geselekteerde skole af te neem. Daarbenewens is toestemming ook by die skoolhoofde, skoliere en hul ouers verkry om aan die studie deel te neem. Kopieë van toestemmingsbriewe wat aan die skoolhoofde, ouers en leerders gegee is word aan die einde van die verhandeling bygevoeg (aanhangsel A, B en C). Deelname was vrywillig

en alle inligting, asook resultate, is ten alle tye vertroulik en anoniem hanteer (Salkind, 2008). Deelnemers is ook ingelig dat hulle te enige tyd hul deelname aan die ondersoek kan staak. Rapport en ondersteuning is verder versterk deur inligting ten opsigte van beskikbare dienste aan respondente te verskaf in die vorm van pamflette. Enkele leerlinge is ook tydens die data insamelingsproses verwys vir ondersteuningsdienste en sielkundige intervensie nadat hulle laat blyk het dat hulle hulp benodig.

Die afneem van die meetinstrumente het ongeveer twee ure geneem en is by die verskeie skole op verskillende datums afgeneem. Hierdie datums is deur die skoolhoofde bepaal. Moontlike vrae wat tydens die afneem van die instrument na vore kon kom, is deur sielkundiges behartig.

3. 5. Meetinstrumente

Die meetinstrumente was hoofsaaklik afgeneem in Afrikaans en Engels, alhoewel daar ook 'n SeSotho weergawe beskikbaar was. Die meerderheid leerlinge met Afrikatale as huistaal het verkies om die vraelys in Engels te voltooi. Deelnemers se demografiese inligting is deur middel van 'n biografiese vraelys ingewin. 'n Voorbeeld van die Afrikaanse weergawe van die biografiese vraelys word aan die einde van die verhandeling as aanhangsel D aangeheg. Ten einde data vir adolessente se weerbaarheid en lewenstevredenheid in te samel is Prince-Embury (2006) se Stresweerbaarheidsskaal vir Kinders en Adolessente (Resiliency Scale for Children and Adolescents) en Diener et al. (1985) se Lewenstevredenheidsskaal (Satisfaction with Life Scale) onderskeidelik gebruik.

3. 5. 1. Weerbaarheid

Prince-Embury (2006) se Stresweerbaarheidsskaal vir Kinders en Adolessente is gebruik om deelnemers se persoonlike sterktes en weerbaarheid op drie psigologiese vlakke te meet. Hierdie drie vlakke, naamlik 'n gevoel van bemeestering, 'n gevoel van

verwantskap en emosionele reaktiwiteit vorm die drie subskale waaruit die meetinstrument bestaan, en fokus op:

Gevoel van bemeestering: 'n Gevoel van bemeestering fokus op adolessente se eie persepsie van hul vaardighede en bevoegdhede. Hierdie subskaal fokus veral op aspekte van optimisme, selfeffektiwiteit en aanpasbaarheid. Twintig items met 'n moontlike waarde wat wissel tussen 0 en 80 bepaal 'n individu se gevoel van bemeestering.

Gevoel van verwantskap: Hierdie subskaal fokus op die kwaliteit van adolessente se verhoudings, gemeet aan die hand van vertroue, ondersteuning, gemaklikheid en verdraagsaamheid. 'n Gevoel van verwantskap word gemeet aan die hand van 24 items. Respondente se telling vir hierdie subskaal kan wissel tussen 14 en 96.

Emosionele reaktiwiteit: Emosionele reaktiwiteit assessee hoe goed adolessente voel oor hul vermoë om hul emosies te kan beheer in terme van sensitiwiteit, herstelling en beperkinge. Ten einde die respondent se emosionele reaktiwiteit te bepaal, word daar van 20 items gebruik gemaak met 'n moontlike telling tussen 2 en 80 wat behaal kan word.

Die meetinstrument word met behulp van 'n vyf-punt Likertskaal beantwoord, waar respondente moet kies tussen 0-nooit, 1-selde, 2-soms, 3-dikwels of 4-byna altyd, om die 64 items te voltooi. Prince-Embury en Steer (2010) het in 'n onlangse studie gepoog om verskeie weerbaarheidsprofile te identifiseer. Op grond van hierdie studie se resultate word respondente van die huidige studie geklassifiseer as weerbaar of nie. Tabel 4 (op die volgende bladsy) kan gebruik word as 'n riglyn vir die interpretering van respondente se tellings op die Stresweerbaarheidskaal.

Tabel 4

Riglyne vir die interpretering van tellings op die Stresweerbaarheidskaal

	Tellings as riglyn		
	Gevoel van bemeestering	Gevoel van verwantskap	Emosionele reaktiwiteit
Lae weerbaarheid	< 40	< 39	> 60
Neutrale punt	49	50	49
Hoë weerbaarheid	> 61	> 60	< 43

Navorsing onder 200 Amerikaanse adolessente tussen 15 en 18 jaar deur Prince-Embury (2006) het goeie psigometriesse resultate opgelewer met Cronbach alfa waardes van tussen 0.93 en 0.95. 'n Bevredigende toets-hertoets betroubaarheid van tussen 0.70 en 0.92 is ook gevind vir elkeen van die subskale, wat as hoë tellings beskou word. 'n Onlangse Suid-Afrikaanse studie deur De Villiers (2009), onder 168 kinders (11-12 jariges), het aanvaarbare Cronbach alfa koëffisiënte vir elkeen van die drie subskale opgelewer. Cronbach alfa koëffisiënte wat gevind is, was as volg: 'n gevoel van bemeestering (0.89), 'n gevoel van verwantskap (0.92) en emosionele reaktiwiteit (0.91).

3. 5. 2. Lewenstevredenheid

Die Lewenstevredenheidskaal van Diener et al. (1985) is gebruik om adolessente se persoonlike beoordeling van hul lewenstevredenheid te assesser. Hierdie instrument bestaan uit vyf items. 'n Sewe-punt Likertskaal wat wissel tussen 1- stem glad nie saam nie en 7- stem volkome saam, word gebruik om die items te beantwoord. Die moontlike telling van lewenstevredenheid wat behaal kan word strek tussen 5 en 35. Ten einde 'n afleiding te maak oor hoe tevrede of ontevrede adolessente van die huidige studie met hul lewe is, word Pavot en Diener (2009) se riglyne gebruik. Tabel 5 (op die volgende bladsy) kan gebruik word as 'n riglyn vir die interpretering van respondente se tellings op die lewenstevredenheidskaal.

Tabel 5

Riglyne vir die interpretering van tellings op die Lewenstevredenheidskaal

	Tellings as riglyne
Lae lewenstevredenheid	1-9
Geringe lewensontevredenheid	15-19
Neutrale punt	20
Geringe lewenstevredenheid	21-25
Hoë lewenstevredenheid	31-35

'n Onlangse studie deur Kuppens et al. (2008) in 46 lande, insluitend Suid-Afrika, toon dat die Stresweerbaarheidskaal oor goeie betroubaarheid beskik met 'n gemiddeld van 0.78. Basson (2008) het 'n soortgelyke Cronbach alfa koëffisiënt gevind in 'n studie onder Suid-Afrikaanse adolessente vanuit verskeie etniese groepe, met 'n waarde van 0.71. 'n Ander Suid-Afrikaanse studie wat deur Henn (2005) onder swart adolessente onderneem is het egter 'n Cronbach alfa koëffisiënt van 0.59 opgelewer. Henn skryf hierdie lae koëffisiënt toe aan die kulturele- en taalverskille in haar steekproef.

3. 5. 3. Cronbach alfa koëffisiënte

Alfa koëffisiënte vir elkeen van die meetinstrumente en subskale is vir die huidige studie bereken soos in Tabel 6 (op die volgende bladsy) gevind kan word. Salkind (2008) beskou 'n alfa koëffisiënt van hoër as 0.6 as 'n goeie aanduiding van betroubaarheid. Soos afgelei kan word vanuit Tabel 6 toon elkeen van die skale en subskale hoë betroubaarheid vir Vrystaatse adolessente van verskillende etniese groepe.

Tabel 6

Cronbach alfa koëffisiënte vir die meetinstrumente

Skaal	Aantal items	Alfa koëffisiënt
Stresweerbaarheidskaal vir kinders en adolessente (Prince-Embury, 2006)		
• Gevoel van bemeestering subskaal	20	0.74
• Gevoel van verwantskap subskaal	24	0.83
• Emosionele reaktiwiteit subskaal	20	0.76
Lewenstevredenheidskaal (Diener et al., 1985)		
	5	0.69

3. 6. Statistiese Analisering

Beskrywende statistieke is gebruik om die gemiddeldes en standaardafwykings vir elkeen van die skale en subskale te bereken. Hierdie statistieke is bereken vir die groep as geheel, sowel as vir elke etniese groep afsonderlik.

Ten einde die impak van geslag en etnisiteit op adolessente se weerbaarheid en lewenstevredenheid te bepaal is 'n tweerigting variansie ontleding (ANOVA) gebruik. Die gemiddeldes van die verskillende etniese groepe in terme van hul weerbaarheid (gevoel van bemeestering, gevoel van verwantskap en emosionele reaktiwiteit) en lewenstevredenheid is met mekaar vergelyk. Verder is die gekombineerde effek van geslag en etnisiteit op weerbaarheid en lewenstevredenheid ondersoek.

'n Hiërargiese regressie-analise is uitgevoer om te bepaal tot watter mate die voorspellingsveranderlikes bydra tot die variansie in die kriteriumveranderlike (Salkind, 2008). Die drie subskale van weerbaarheid is as die voorspellingsveranderlikes op die kriteriumveranderlike ingevoer. Hierdie proses is vir elke etniese groep afsonderlik ingevoer. Neem in ag dat, vir die Asiër groep, daar te min respondente was vir enige statisties waardevolle analisering van hul data. Vervolgens is hierdie groep nie in die data analisering vir die huidige studie ingesluit nie. Die uitsluiting van hierdie groep

beteken nie dat die Asiër bevolking 'n minder belangrike rol in Suid-Afrika se welstand speel nie.

3. 7. Samevatting

In hierdie hoofstuk is die metodologie van die huidige studie bespreek in terme van: die tipe navorsingsontwerp, die algemene sowel as die spesifieke doelwitte, demografiese eienskappe van die respondente en die wyse waarop data ingesamel en geanaliseer is. In die volgende hoofstuk sal die resultate van die studie bespreek word.

Hoofstuk 4

Resultate

In hierdie hoofstuk word die resultate van die studie aangebied. Die uitleg van hoofstuk vier word gebaseer op die navorsingsvrae van die huidige studie. In die eerste afdeling van hierdie hoofstuk word gefokus op die vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid onder adolessente in die Vrystaat as 'n algehele groep. Ook die gemiddelde vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid in terme van etnisiteit sal ondersoek word. Verder sal ondersoek word of adolessente se vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid ooreenstem, met ander woorde of 'n weerbare individu ook lewenstevredenheid sal openbaar.

Afdeling twee en drie fokus op die tweede doelwit van die huidige studie, naamlik om die impak van geslag en etnisiteit op weerbaarheid en lewenstevredenheid te ondersoek. Resultate van die ANOVA prosedure (afdeling twee) sal gebruik word om te bepaal of geslag en etnisiteit 'n rol speel in adolessente se vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid. Ten einde hierdie impak te bepaal, sal weerbaarheid en lewenstevredenheid in terme van geslag in die verskillende etniese groepe bespreek word. In afdeling drie word resultate van die hiërargiese regressie-analise aangebied om sodoende te bepaal of verskillende etniese groepe se vlakke van weerbaarheid gebruik kan word om hul lewenstevredenheid te bepaal.

4. 1. Beskrywende Statistieke

Beskrywende statistieke is gebruik om ondersoek in te stel na die vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid in die groep as geheel, sowel as vir elkeen van die etniese groepe afsonderlik. In Tabel 7 (op die volgende bladsy) word die gemiddelde tellings en standaardafwykings van die groep as geheel aangebied en bespreek.

4. 1. 1. Beskrywende statistieke vir die groep as geheel

Tabel 7

Gemiddeldes en standaardafwykings van die groep as 'n geheel

Skaal N= 487	Minimum	Maksimum	Gemiddeld	Standaard- afwyking
<u>Stresweerbaarheidsskaal</u> Subskale				
Gevoel van bemeestering	3.00	80.00	54.00	12.45
Gevoel van verwantskap	14.00	96.00	67.74	14.69
Emosionele reaktiwiteit	2.00	80.00	32.22	14.93
<u>Lewenstevredenheidsskaal</u>				
	5.00	35.00	24.07	6.13

Tabel 7 toon dat adolessente in die Vrystaat bo-gemiddelde vlakke van weerbaarheid openbaar. Gemiddelde tellings vir die drie subskale wat die huidige studie opgelewer het was as volg: 54 (standaardafwyking van 12.45) vir 'n gevoel van bemeestering, 67.74 (standaardafwyking van 14.69) vir 'n gevoel van verwantskap en 32.22 (standaardafwyking 14.93) vir emosionele reaktiwiteit. Op grond van Prince-Embury en Steer (2010) se riglyne, het adolessente van die huidige studie veral goed gevaar op die gevoel van verwantskap en emosionele reaktiwiteit subskale. Masten (2001) en Romero (2005) se studies het soortgelyke resultate opgelewer. In teenstelling met die huidige studie se resultate, het adolessente in 'n ander Suid-Afrikaanse studie deur De Villiers (2009) hoër tellings behaal. Laasgenoemde verskil kan moontlik toegeskryf word aan die ouderdomsverskille van die twee steekproewe. De Villiers se studie het

op 11 en 12 jarige kinders gefokus, terwyl die huidige studie se gemiddelde ouderdom 14 jaar is. Verskeie ontwikkelingstake en uitdagings wat adolessensie karakteriseer raak meer intens vanaf 14 jarige ouderdom, wat adolessente se vermoë om te kan cope beïnvloed (Bukatko & Deahler, 2004; Sigelman & Rider, 2009). Dit is moontlik om dié rede dat adolessente se weerbaarheid, alhoewel steeds bo-gemiddeld, afneem in hierdie ouderdomsgroep.

Hierdie bevinding kan moontlik toegeskryf word aan die groot proporsie swart adolessente wat die studie voltooi het. Tradisioneel word die swart gemeenskap in Suid-Afrika as kollektivisties beskou, wat waardes van omgee, ondersteuning, verdraagsaamheid en verwantskap aan ander hoog ag (Ferrante, 2003).

Adolessente se verhouding met hul portuur kan nog 'n moontlike rede wees vir hul vlakke van verwantskap. Volgens Bukatko en Deahler (2004), asook Sigelman en Rider (2009), begin adolessente se portuur 'n meer prominente rol speel tydens adolessensie weens groter betrokkenheid by portuurgroepe. Moontlik weens groter betrokkenheid by hul portuur dat adolessente 'n gevoel van verwantskap aan die hand van hierdie verhoudings meet en dus as 'n belangriker beskermingsfaktor as 'n gevoel van verwantskap sien.

Tabel 7 toon verder dat adolessente in die Vrystaat op par is met die wêreldwye neiging ten opsigte van globale lewenstevredenheid onder adolessente. Adolessente in die huidige studie se gemiddelde lewenstevredenheid telling van 24.07 (standaardafwyking 6.13) val binne Schimmack et al. (2002) en Vera et al. (2008) se bevinding dat adolessente oor die wêreld heen tellings tussen 20 en 25 rapporteer. Volgens Pavot en Diener (2009) toon sulke tellings op matige lewenstevredenheid. Twee ander Suid-Afrikaanse studies het soortgelyke vlakke van lewenstevredenheid opgelewer. Basson (2008) het gemiddelde tellings van 24.84 (standaardafwyking van 6.07), en Patel et al. (2009) tellings van 22.71 (standaardafwyking 5.66) onder adolessente gerapporteer. In die volgende afdeling word gefokus op die gemiddelde vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid in terme van verskillende etniese groepe.

4. 1. 2. Beskrywende statistieke vir verskillende etniese groepe

Tabel 8

Gemiddeldes en standaardafwykings van verskillende etniese groepe

Skaal	Etniese groep					
	Swart N= 276		Wit N= 135		Bruin N= 65	
	Gem	Standaard afwyking	Gem	Standaard afwyking	Gem	Standaard afwyking
<u>Stresweerbaarheidskaal</u> Subskale						
Gevoel van bemeestering	53.33	11.56	55.99	13.84	51.80	13.84
Gevoel van verwantskap	65.27	13.39	73.28	14.60	67.15	16.90
Emosionele reaktiwiteit	32.14	13.96	32.65	16.98	30.12	16.98
<u>Lewenstevredenheidskaal</u>						
	23.66	5.85	25.00	6.73	24.29	5.34

Vanuit Tabel 8 kan afgelei word dat vir 'n gevoel van bemeestering en 'n gevoel van verwantskap, wit adolessente beter as swart en bruin adolessente gevaar het. Wit adolessente het gemiddelde tellings van 55.9 (standaardafwyking van 13.84) en 73.28 (standaardafwyking van 14.60) onderskeidelik gerapporteer. Daarteenoor het swart adolessente gemiddelde tellings van 53.33 (standaardafwyking van 11.56) en 65.27 (standaardafwyking van 13.39) behaal, terwyl bruin adolessente gemiddelde tellings van 51.80 (standaardafwyking van 13.84) en 67.15 (standaardafwyking van 16.90) behaal het. Vir emosionele reaktiwiteit het die swart en wit groep soortgelyke tellings gerapporteer, terwyl die bruin groep die beste gevaar het op die skaal (gemiddeld van 30.12 en standaardafwyking van 16.98). Die huidige studie se resultate stem ooreen met dié van 'n ander Suid-Afrikaanse studie deur Nelson (2008) asook, 'n Amerikaanse studie deur Prince-Embury (2009).

Verskille tussen etniese groepe se patrone van 'n gevoel van bemeestering en 'n gevoel van verwantskap kan toegeskryf word aan die effek van apartheid (Galbie & Davids, 2009). Ten spyte van die verbeterde posisie van die swart bevolking, blyk dit steeds dat die wit populasie oor die meeste bronne soos goeie skole, toegang tot gesondheidsdienste en sanitasie beskik. Gevolglik is die wit gemeenskap beter instaat om te cope in stresvolle situasies, en sodoende hul gevoel van bemeestering te bevorder deur middel van selfeffektiwiteit. Morgan (2007) het getoon dat selfeffektiwiteit bydra tot die ontwikkeling van nuwe vaardighede en 'n gevoel van bevoegdheid. Weens 'n gebrek aan toepaslike bronne word swart adolessente weerhou van die ontwikkeling van vaardighede om bemeestering te bevorder (Adebajo et al., 2007). Ten spyte hiervan het die 'n groot persentasie van die swart bevolking se sosio-ekonomiese posisie verbeter tot so 'n mate dat hulle hoër vlakke van bemeestering rapporteer as die bruin groep.

Sooka (2007) beskou die bruin groep as die gemarginaliseerde groep in Suid-Afrika. Gevolglik word hierdie groep steeds benadeel, net soos in die apartheidsera. Die bruin gemeenskap se siening dat hulle steeds benadeel word (Steyn et al., 2010) kan moontlik verduidelik waarom hulle die laagste vlakke van bemeestering rapporteer.

Apartheid kan moontlik ook die verskille in terme van 'n gevoel van verwantskap verduidelik. Tydens die apartheidsera is nie-wit gemeenskappe gedwing om in die dominante wit stede te werk en in informele nedersettings buite die stede te woon (Adebajo et al., 2007). Gevolglik het ouers soms ver van die huis af gewerk en vir dae lank weggebly, terwyl die kinders in ander se sorg gelaat is. Die impak van hierdie reël was dat swart en ander, nie-wit gemeenskappe, nie geleenthede gegun is om goeie en handhawende verhoudings te skep nie (Louw, 2004). Alhoewel hierdie reëls nie meer bestaan nie, waarsku Prince-Embury (2008) dat die kumulatiewe effek van vorige ervarings ten opsigte van verwantskap die individu se psigologiese ervarings kan beïnvloed. Weereens het die bruin groep ook onder hierdie reëls geval, maar tot 'n mindere mate (Louw, 2004).

Rassespanning kan moontlik die resultate van emosionele reaktiwiteit verduidelik. Die feit dat rassiespanning hoofsaaklik tussen swart en wit gemeenskappe in Suid-Afrika

plaasvind verduidelik moontlik hierdie twee groepe se soortgelyke vlakke van emosionele reaktiwiteit. Die geskiedenis van rass spanning tydens apartheid kan hierdie twee groepe kwesbaar maak vir verdere konflik nog voordat teës poed beleef word. Hierdie stelling word bevestig deur Berger (2010) se berig in die telegraaf. Volgens hierdie berig het rass spanning opgevlam tydens die verhoor van die voormalige leier van die AWB, Eugene Terreblanche, se moordsaak. 'n Groot hoeveelheid van die betogers het die moord op Terreblanche aan apartheid gekoppel. Die tussen-in posisie van die bruin populasie kan hulle moontlik beskerm teen hierdie rass spanning. Louw (2004) beweer dat die bruin gemeenskap die minste deur rass spanning geraak word, en dus minder emosioneel opgewek raak. Gevolglik toon die bruin gemeenskap beter op emosionele reaktiwiteit te vaar.

In terme van lewenstevredenheid kan vanuit Tabel 8 afgelei word dat wit adolessente (gemiddelde telling van 25) die hoogste vlakke van lewenstevredenheid gerapporteer het, gevolg deur bruin adolessente (gemiddelde telling van 24.29). Swart adolessente (gemiddelde telling van 23.66) blyk die minste tevrede met hul lewe te wees. Ook Basson (2008), Galbie en Davids (2009), sowel as Möller (2006) het getoon dat wit adolessente die hoogste vlakke van lewenstevredenheid rapporteer. Ten spyte van hierdie etniese verskille in lewenstevredenheid, toon swart, wit en bruin groepe matige lewenstevredenheid. Diener en Ryan (2009) skryf sulke resultate toe aan die bevinding dat verskillende kulture op verskillende domeine fokus om globale lewenstevredenheid te bepaal.

Die verskil wat wel tussen die verskillende etniese groepe bestaan kan moontlik toegeskryf word aan die groepe se sosio-ekonomiese status. Cramm, Möller en Nieboer (2010) het getoon dat Suid-Afrikaners se sosio-ekonomiese status een van die belangrikste voorspellers van lewenstevredenheid is. Die vlakke van lewenstevredenheid wat die huidige studie opgelwer het reflekteer Napier, Beghin, Higgs en Powell (2008) se vlakke van inkomste. Napier et al. (2008) het bevind dat wit gesinne die hoogste gemiddelde inkomste rapporteer met R19 600 per maand, gevolg deur Asiatiese en bruin gesinne met 'n gemiddeld van R13 650 en R5 350 per maand,

onderskeidelik. Swart stedelike gesinne verdien steeds die laagste gemiddelde inkomste per maand, naamlik R4 050.

Nog 'n moontlike rede vir die etniese verskillende in lewenstevredenheid kan toegeskryf word aan die tipe items wat in die Lewenstevredenheidskaal ingesluit word. Die items van die Lewenstevredenheidskaal fokus hoofsaaklik op individualistiese ideale soos “ek is tevrede met my lewe” en “tot dusver het ek die belangrike dinge wat ek wil hê, gekry”. Gevolglik is hierdie items meer toepaslik vir individue met 'n individualistiese oriëntering. Vir individue met 'n kollektivistiese benadering, is hierdie items minder verteenwoordigend van daardie waardes wat hulle op 'n daaglikse basis nastreef. Ferrante (2003) beskou die wit en swart gemeenskappe in Suid-Afrika as onderskeidelik, individualisties en kollektivisties. Gevolglik behoort swart individue laer tellings as wit individue te rapporteer.

4. 2. ANOVA Prosedures vir Weerbaarheid en Lewenstevredenheid

Twee-rigting variansie-ontleding is as 'n ANOVA-tegniek gebruik ten einde adolessente seuns en meisies van verskillende etniese groepe se vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid te vergelyk. ANOVA-tegnieke is verder gebruik om te bepaal of adolessente se geslag en etnisiteit 'n betekenisvolle impak op hul vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid het.

4. 2. 1. ANOVA vir weerbaarheid: 'n Gevoel van bemeestering van verskillende etniese groepe in terme van geslag

Tabel 9 (op die volgende bladsy) vergelyk adolessente meisies en seuns se gevoel van bemeestering in terme van verskillende etniese groepe. Vanuit Tabel 9 kan afgelei word dat seuns, veral wit adolessente seuns, die hoogste gevoel van bemeestering toon met 'n gemiddelde telling van 57.91 (standaardafwyking van 13.12), gevolg deur wit adolessente meisies met 'n gemiddelde telling van 55.10 (standaardafwyking van 14.15). Die bruin groep het die laagste gemiddelde tellings vir bemeestering opgelewer

met 'n gemiddeld van 52.71 (standaardafwyking van 15.23) vir die seuns, gevolg deur die meisies met 'n gemiddeld van 51.25 (standaardafwyking van 10.50). Vir die swart groep is daar byna geen verskil gevind tussen meisies en seuns nie. Swart adolessente seuns het 'n gemiddelde telling van 53.42 (standaardafwyking van 11.54) behaal, terwyl swart meisies 'n gemiddelde telling van 53.20 (standaardafwyking van 11.62) behaal het vir bemeestering.

Tabel 9

Gemiddelde tellings in gevoel van bemeestering in verskillende etniese groepe in terme van geslag

Weerbaarheid: Gevoel van bemeestering			
	N	Gemiddeld	Standaardafwyking
Swart			
Vroulik	162	53.20	11.62
Manlik	112	53.42	11.54
Wit			
Vroulik	93	55.10	14.15
Manlik	44	57.91	13.12
Bruin			
Vroulik	40	51.25	10.50
Manlik	24	52.71	15.23

Conger et al. (2009), asook Nurullah (2010), het in onlangse studies getoon dat mans 'n hoër gevoel van bemeestering as vrouens rapporteer. Prince-Embury (2006) verskil egter, deurdat haar studie bevind het dat meisies beter as seuns vaar in terme van bemeestering. Die verskil kan moontlik toegeskryf word aan die verskille in steekproewe. Die huidige studie se steekproef bestaan hoofsaaklik uit 14-jarige adolessente, terwyl Prince-Embury se studie uit adolessente tussen die ouderdomme van 9 en 14 bestaan. Ontwikkelingsteoretici (Bukatko & Deahler, 2004; Seifert &

Hoffnung, 2000) beweer dat die intensiteit van fisiologiese veranderinge ongeveer teen die ouderdom van 14 'n hoogtepunt bereik (Sigelman & Rider, 2009). Barker en Bornstein (2009), asook Matud (2004) is van mening dat adolessente meisies hierdie fisieke veranderinge as meer stresvol en minder optimisties sien as seuns. Jang, Chiriboga, Lee en Cho (2009) toon in hul studie dat lae vlakke van bemeestering verband hou met hoë vlakke van stresvolle gebeure en simptome van depressie. Gevolglik word adolessente meisies se selfbeeld negatief beïnvloed (Conger et al., 2009). As gevolg van die meer negatiewe ervaring toon adolessente meisies van die huidige steekproef laer vlakke van bemeestering as seuns. Adolessente in Prince-Embury (2006) se studie het nog nie hierdie piekfase bereik nie. Bogenoemde bespreking kan ook die verskille tussen adolessente meisies en seuns van die huidige studie se vlakke van bemeestering verduidelik.

Verder is Ferrante (2003) van mening dat vrouens in gemeenskappe wat individualistiese waardes koester, deur dubbele standaarde gekonfronteer word. Daar word van hulle verwag om individualistiese waardes van bemeestering, sukses, goeie selfbeeld en kompetisie na te streef, asook tradisionele waardes van omgee, ondersteuning, verwantskap en versorging (Worell, 2001). Weens die siening dat wit en bruin gemeenskappe as individualisties beskou word (Ferrante, 2003), kan verwag word dat daar 'n groter gaping tussen mans en vrouens in hierdie groepe se bemeestering sal wees. Net so, in swart gemeenskappe wat meer kollektivisties is (Norris, 2005), behoort hierdie gaping kleiner te wees, aangesien beide mans en vrouens hoofsaaklik kollektivistiese waardes van ondersteuning, groeplidmaatskap en verwantskap aan die groep nastreef. Resultate van die huidige studie ondersteun hierdie aanname deurdat die gaping tussen adolessente seuns en meisies in die wit en bruin groepe groter is as in die swart groep. Tabel 10 (op die volgende bladsy) bied die resultate van 'n ANOVA met betrekking tot geslagsverskille en etnisiteit in terme van 'n gevoel van bemeestering.

Tabel 10

ANOVA met betrekking tot geslag en etnisiteit in terme van 'n gevoel van bemeestering

Bron	V	SS	MS	F	Pr>F
Geslag	1	88.60	88.55	0.58	0.50
Etnisiteit	2	983.91	491.95	3.21	0.04*
Etnisiteit*Geslag	2	184.50	92.24	0.60	0.60

* $p \leq 0.05$

'n Twee-rigting variansieontleding is afgeneem om die impak van geslag en etnisiteit op gevoel van bemeestering te ondersoek, soos gemeet deur die Stresweerbaarheidsskaal (Prince-Embury, 2006). Vir geslag was daar twee groepe, naamlik manlik en vroulik, en vir etnisiteit drie groepe, naamlik swart, wit en bruin. Daar was nie 'n statisties beduidende hoofeffek vir geslag nie [$F_{1; 469} = 0.58$, $p > 0.05$]. Daarteenoor was die tweede hoofeffek, naamlik etnisiteit, wel statisties beduidend [$F_{2; 469} = 3.21$, $p < 0.05$]. Verdere ondersoek, met behulp van die Scheffé toets, na die verskille in etnisiteit het egter geen statisties betekenisvolle resultate opgelewer nie. Daar is ook geen statisties beduidende resultate opgelewer vir die gekombineerde effek tussen geslag en etnisiteit op 'n gevoel van bemeestering nie [$F_{2; 469} = 0.60$, $p > 0.05$].

Die bevinding dat geslag geen statistiese beduidende effek op adolessente se gevoel van bemeestering het nie, word ondersteun deur die klein verskille wat verkry is tussen adolessente meisies en seuns van dieselfde etniese groep se vlakke van bemeestering (verwys na Tabel 9 op bladsy 82 vir die verskille tussen adolessente seuns en meisies se gevoel van bemeestering in terme van verskillende etniese groepe). Hierdie bevinding word deur die literatuur ondersteun (Prince-Embury, 2009; Ungar et al., 2007; Wasonga et al., 2003).

Etniese verskille in terme van bemeestering kan toegeskryf word aan die maatstaaf wat elke etniese groep aan sy lede bied om te bepaal of hulle oor die nodige hulpbronne beskik om die stresvolle situasie te kan hanteer of nie (Ungar et al., 2007). Nog 'n

moontlike verklaring vir die etniese verskille in vlakke van bemeestering kan in Taylor et al. (2006) se beginsel van gelykheid gevind word. Volgens hierdie beginsel kan individue hulle eie bemeestering beoordeel, deur die hulpbronne waaroor hul etniese groep beskik te vergelyk met die hulpbronne van ander etniese groepe. Indien die individu bepaal dat hy oor minder bronne beskik kan dit sy gevoel van optimisme en aanpasbaarheid negatief beïnvloed. Die belangrikheid van só 'n evaluering kan in die Suid-Afrikaanse konteks gevind word. Adebajo et al. (2007) skryf die beginsel van swart bemagtiging toe aan die jarelange oneweredige verspreiding van bronne onder Suid-Afrikaners. Die doel van swart bemagtiging, volgens hulle, is juis om aan voorheen benadeelde groepe van Suid-Afrika toegang tot beter ekonomiese bronne te bied.

4. 2. 2. ANOVA vir weerbaarheid: 'n Gevoel van verwantskap van verskillende etniese groepe in terme van geslag

Volgens Tabel 11 (op die volgende bladsy) toon wit adolessente seuns en meisies soortgelyke vlakke vir 'n gevoel van verwantskap met gemiddelde tellings van 73.40 (standaardafwyking van 14.84) en 73.24 (standaardafwyking van 14.60) onderskeidelik. Selfs vir die swart groep, wat die laagste gemiddelde tellings behaal het, is daar geen merkwaardige verskille tussen seuns en meisies se gevoel van verwantskap nie. Vir hierdie groep het swart adolessente seuns 'n gemiddelde telling van 65.24 (standaardafwyking van 13.42) behaal, terwyl swart adolessente meisies 'n gemiddelde telling van 65.20 (standaardafwyking van 13.40) behaal het. Die grootste verskil in gevoel van verwantskap, in terme van geslag, kom by die bruin groep voor. Bruin adolessente meisies het 'n gemiddelde telling van 67.90 (standaardafwyking van 17.12) behaal en bruin adolessente seuns 'n gemiddelde telling van 65.96 (standaardafwyking van 16.84). Tabel 11 toon dus dat 'n gevoel van verwantskap 'n belangrike beskermingsfaktor vir adolessente van die huidige studie is, ongeag die tipe etniese groep of geslag waaraan hulle behoort. Die huidige studie se resultate stem ooreen met dié van Prince-Embury en Couville (2008) se resultate.

Tabel 11

Gemiddelde tellings in gevoel van verwantskap in verskillende etniese groepe in terme van geslag

Weerbaarheid: Gevoel van verwantskap			
	N	Gemiddeld	Standaardafwyking
Swart			
Vroulik	162	65.20	13.40
Manlik	112	65.24	13.42
Wit			
Vroulik	93	73.24	14.60
Manlik	44	73.40	14.84
Bruin			
Vroulik	41	67.90	17.12
Manlik	24	65.96	16.84

Die bevinding dat die bruin groep afwyk van die resultate in die swart en wit groep kan moontlik toegeskryf word aan die aantal bruin respondente wat die studie voltooi het. Die gemiddelde vlak van verwantskap wat gevind is vir die bruin groep as geheel (Verwys na Tabel 8 op bladsy 78) reflekteer die gemiddelde vlakke van verwantskap van bruin meisies. Gevolglik kan aangeneem word dat meer bruin meisies as seuns die studie voltooi het. 'n Meer homogene groep in terme van die aantal bruin meisies en seuns kan moontlik die gaping in die bruin gemeenskap verklein.

Tabel 12

ANOVA met betrekking tot geslag en etnisiteit in terme van 'n gevoel van verwantskap

Bron	V	SS	MS	F	Pr>F	Scheffé Toets (0.01% vlak van beduidenheid)
Geslag	1	62.20	62.20	0.30	0.60	
Etnisiteit	2	6004.10	3002.10	14.71	<.0001	1 van 2 1 van 3
Etnisiteit*Geslag	2	0.00	0.00	0.00	1.00	

(1) = Wit groep; (2) = Bruin groep; (3) = Swart groep

Tabel 12 toon die resultate vir die twee-rigting variansieontleding om die impak van geslag en etnisiteit op gevoel van verwantskap te eksploreer, soos gemeet deur die Stresweerbaarheidskaal (Prince-Embury, 2006). Vir geslag was daar twee groepe, naamlik manlik en vroulik, en vir etnisiteit drie groepe, naamlik swart, wit en bruin. Daar was nie 'n statisties beduidende hoofeffek vir geslag nie [$F_{1; 470} = 0.30$, $p > 0.05$]. Vir die tweede hoofeffek, naamlik etnisiteit, was daar statisties beduidende resultate opgelewer [$F_{2; 470} = 14.71$, $p < 0.01$]. Verdere ondersoek is ingestel na waar die verskille tussen etniese groepe lê in terme van gevoel van verwantskap met behulp van die Scheffé-toets. Resultate van die Scheffé-toets het getoon dat daar betekenisvolle verskille op die 0.01% vlak van beduidenheid tussen die wit en bruin groep, asook tussen die wit en swart groepe bestaan. Vir die gekombineerde effek tussen geslag en etnisiteit se impak op gevoel van verwantskap is geen statisties beduidende resultate opgelewer nie [$F_{2; 470} = 0.00$, $p > 0.05$]. In 'n studie deur Li (2002) is soortgelyke resultate opgelewer, in adolessente, in terme van die impak van geslag en etnisiteit op 'n gevoel van verwantskap. Inteenstelling met die huidige resultate het Li (2002) ook 'n statisties beduidende gekombineerde effek vir geslag en etnisiteit gevind.

Die impak van etnisiteit op 'n gevoel van verwantskap kan moontlik toegeskryf word aan die gevoel van vertroue onder Suid-Afrikaners. Vertroue vorm een van die komponente van 'n gevoel van verwantskap (Prince-Embury, 2006). Mmotlane,

Struwig en Roberts (2010) het getoon dat daar etniese verskille bestaan in die vlakke van vertroue onder Suid-Afrikaners. Hulle het bevind dat wit Suid-Afrikaners hoër vlakke van sosiale vertroue rapporteer as beide die swart en bruin gemeenskappe. Die swart gemeenskap het die laagste vlakke gerapporteer. Delgard, Thapa, Hauff, McCubbin en Syed (2006) skryf lae vlakke van sosiale vertroue toe aan lae sosio-ekonomiese status, weens die gebrek aan toepaslike bronne om vertroue te bevorder. Die wit gemeenskap van Suid-Afrika toon steeds die hoogste sosio-ekonomiese vlakke, terwyl die swart en bruin gemeenskappe die laagste vlakke rapporteer. Hierdie verhouding tussen sosio-ekonomiese status en vertroue verduidelik dus die huidige studie se resultate dat wit adolessente hoër vlakke van verwantskap rapporteer as die swart en bruin adolessente.

'n Verdere moontlike verduideliking vir die verskille in etniese groepe se vlakke van verwantskap is die verskille in waargenome ondersteuning. Prince-Embury (2006) is van mening dat ondersteuning op onderliggende vertroue gebaseer word. Gevolglik kan aangeneem word dat individue met 'n sterk gevoel van vertroue ook 'n sterk gevoel van ondersteuning sal hê. Crocker en Canevello (2008) bevestig hierdie aanname. Hulle het 'n positiewe korrelasie gevind tussen individue se gevoel van vertroue en waargenome ondersteuning van die gesin en vriende. Verder stem Bruwer, Emsley, Kidd, Lochner en Seedat (2008) se vlakke van waargenome ondersteuning van wit adolessente ooreen met Mmotlane et al. (2010) se vlakke van vertroue in dieselfde etniese groep. Gevolglik rapporteer die wit deelnemers ook die hoogste vlakke van verwantskap. Die swart gemeenskap het die laagste vlakke vir beide 'n gevoel van vertroue en 'n gevoel van ondersteuning gerapporteer. Ook in terme van verwantskap het die swart deelnemers die swakste gevaar. Vir die bruin gemeenskap stem vlakke van vertroue, waargenome ondersteuning en 'n gevoel van verwantskap ook ooreen.

4. 2. 3. ANOVA vir weerbaarheid: Emosionele reaktiwiteit van verskillende etniese groepe in terme van geslag

Tabel 13

Gemiddelde tellings in emosionele reaktiwiteit in verskillende etniese groepe in terme van geslag

Weerbaarheid: Emosionele reaktiwiteit			
	N	Gemiddeld	Standaardafwyking
Swart			
Vroulik	161	31.20	14.50
Manlik	112	33.60	13.21
Wit			
Vroulik	93	32.50	16.72
Manlik	44	33.00	17.70
Bruin			
Vroulik	41	28.10	12.30
Manlik	24	33.70	15.90

Tabel 13 toon dat bruin adolessente meisies die beste vaar in terme van emosionele reaktiwiteit, gevolg deur swart en wit adolessente meisies onderskeidelik. Hierdie drie groepe het gemiddelde tellings van onderskeidelik 28.10 (standaardafwyking van 12.30), 31.20 (standaardafwyking van 14.50) en 32.50 (standaardafwyking van 16.72) behaal. Vir die adolessente seuns het wit adolessente seuns die beste gevaar, gevolg deur swart en bruin adolessente seuns onderskeidelik. Gemiddelde tellings vir die adolessente seuns was onderskeidelik 33.00 (standaardafwyking van 17.70) vir die wit groep, 33.60 (standaardafwyking van 13.21) vir die swart groep en 33.70 (standaardafwyking van 15.90) vir die bruin groep. Adolessente meisies het beter gevaar op emosionele reaktiwiteit ongeag die etniese groep waaraan hulle behoort. Die grootste verskil in terme van geslag is in die bruin groep gevind met 'n verskil van 'n gemiddelde telling van 5.60. In teenstelling met die ander twee subskale van

weerbaarheid, naamlik 'n gevoel van bemeestering en 'n gevoel van verwantskap, dui 'n laer telling van emosionele reaktiwiteit op beter emosionele weerbaarheid (Prince-Embury, 2006).

Die huidige studie se resultate in terme van geslagsverskille in emosionele reaktiwiteit sluit aan by Prince-Embury (2006) se resultate. Ten spyte van hierdie ooreenkomste, bestaan daar ook verskille tussen die hierdie twee studies. Só byvoorbeeld vaar adolessente meisies van die huidige studie beter as adolessente in Prince-Embury se studie. 'n Gemiddelde telling van 49.8 (standaardafwyking van 10.1) is gevind vir adolessente in Prince-Embury (2006) se studie teenoor 'n gemiddelde telling van 32.22 (standaardafwyking van 14.93) van die huidige studie. Verder is die afwyking van die gemiddelde tussen adolessente meisies van Prince-Embury se studie kleiner as vir enige van die adolessente meisies in die drie etniese groepe van die huidige studie. Nog 'n verskil is dat die gaping tussen adolessente meisies en seuns in die huidige studie groter is as vir die steekproef in Prince-Embury se studie. Hierdie verskille toon dus dat daar groter variansie in emosionele reaktiwiteit in die huidige studie se steekproef bestaan.

Weens beter vlakke van emosionele reaktiwiteit in meisies as seuns in die huidige studie, kan verwag word dat adolessente meisies, emosioneel, meer beskerm word teen negatiewe uitkomstes in stresvolle situasies. Die literatuur toon egter die teenoorgestelde. Volgens Taylor et al. (2006) toon meisies meer simptome van depressie as seuns. Sigelman en Rider (2009) skryf hoër vlakke van depressie onder adolessente meisies aan hul laer selfbeelde en die ervaring van meer negatiewe gebeure toe. Emosionele reaktiwiteit, alleen, beskerm dus nie adolessente meisies teen negatiewe uitkomstes nie (Taylor et al., 2006). Ander faktore wat welstand kan verhoog deur meisies se weerbaarheid te verhoog sluit in, onder andere, 'n ondersteunende sosiale netwerk (Benzies & Mychasiuk, 2008), toegang tot sosio-ekonomiese bronne (Coleman & Hagell, 2007) en 'n positiewe skoolkonteks (Frisch et al., 2005).

Tabel 14

ANOVA met betrekking tot geslag en etnisiteit in terme van emosionele reaktiwiteit

Bron	V	SS	MS	F waarde	Pr>F
Geslag	1	598.80	598.80	2.70	0.10
Etnisiteit	2	296.40	148.20	0.67	0.51
Etnisiteit*Geslag	2	281.54	140.80	0.64	0.53

Tabel 14 toon die resultate vir die twee-rigting variansieontleding om die impak van geslag en etnisiteit op emosionele reaktiwiteit te eksploreer, soos gemeet deur die Stresweerbaarheidsskaal (Prince-Embury, 2006). Vir geslag was daar twee groepe, naamlik manlik en vroulik, en vir etnisiteit drie groepe, naamlik swart, wit en bruin. Geen statistiese beduidende effek is vir die hoofeffek (geslag) [$F_{1; 469} = 2.70$, $p > 0.05$], die tweede hoofeffek (etnisiteit) [$F_{2; 469} = 0.67$, $p > 0.01$] of die gekombineerde effek tussen geslag en etnisiteit [$F_{2; 469} = 0.64$, $p > 0.05$], se impak op emosionele reaktiwiteit is gevind nie.

Matsumoto (2006) bevestig die bevinding dat geslag geen statistiese beduidende effek op emosionele reaktiwiteit het nie. Dieselfde studie het egter bevind dat etnisiteit wel 'n statistiese beduidende effek het wat in teenstelling met die huidige studie se bevinding is. Die verskil tussen hierdie resultate kan wees as gevolg van die verskil in steekproewe wat gebruik is. Matsumoto se studie het China (as 'n kollektivistiese nasie) en Amerika (as 'n individualistiese nasie) vergelyk, eerder as om na verskillende etniese groepe binne-in elkeen van hierdie nasies te kyk. In die huidige studie is verskillende etniese groepe binne 'n etniese-geïntegreerde nasie bestudeer, waar individualistiese kulture kollektivistiese eienskappe, en kollektivistiese kulture individualistiese eienskappe toon (Naidoo & Mahabeer, 2006).

4. 2. 4. ANOVA vir lewenstevredenheid van verskillende etniese groepe in terme van geslag

Tabel 15

Gemiddelde tellings in lewenstevredenheid van verskillende etniese groepe in terme van geslag

Lewenstevredenheid			
	N	Gemiddeld	Standaardafwyking
Swart			
Vroulik	161	23.90	6.14
Manlik	114	23.34	5.44
Wit			
Vroulik	92	25.50	6.61
Manlik	43	24.02	6.95
Bruin			
Vroulik	41	24.34	4.90
Manlik	24	24.21	6.30

Op grond van die resultate in Tabel 15 kan afgelei word dat wit adolessente meisies die hoogste vlakke van lewenstevredenheid rapporteer, terwyl swart manlike adolessente die minste tevrede met hul lewe is. Wit adolessente meisies toon 'n gemiddelde telling van 25.50 (standaardafwyking van 6.61) en swart manlike adolessente 'n gemiddeld van 23.34 (standaardafwyking van 5.44). Die enigste merkwaardige verskil in vlakke van lewenstevredenheid onder adolessente van verskillende geslagte, maar in dieselfde etniese groep, is onder wit adolessente gevind, waar adolessente seuns gemiddeld 1.48 tellings laer as meisies presteer. Vir elkeen van die etniese groepe blyk dit verder dat adolessente meisies ietwat meer tevrede as adolessente seuns is.

Gemiddelde vlakke van lewenstevredenheid tussen adolessente meisies en seuns van verskillende etniese groepe wat die huidige studie opgelewer het stem ooreen met dié van Cicognani et al. (2008). Beide studies toon dat adolessente meisies meer tevrede

met hul lewe as seuns is. Valois et al. (2009) het ook onder Amerikaanse adolessente bevind dat meisies hoër vlakke van tevredenheid toon, maar dat swart adolessente meisies eerder as wit adolessente meisies, die hoogste vlakke van lewenstevredenheid rapporteer. In teenstelling met die huidige studie het Goldbeck et al. (2007), onder Duitse adolessente van dieselfde ouderdomsgroep, getoon dat adolessente seuns hoër lewenstevredenheid as adolessente meisies ervaar.

Wêreldwyd word nie net gepoog om gapings tussen verskillende etniese groepe te verklein nie, maar ook die gapings tussen verskillende geslagte (Adebajo et al., 2007). Ferrante (2003) is van mening dat meer vrouens lewensdomeine soos die werksdomein betree, wat vroeër deur mans gedomineer is, met die gevolg dat mans nou ook teen vrouens moet kompeteer vir werkseleenthede. Hierdie faktore kan moontlik bydra tot verhoogde tevredenheid onder adolessente meisies en verlaagde tevredenheid onder adolessente seuns, veral onder wit seuns. Die verskil tussen wit adolessente seuns en wit adolessente meisies, in terme van lewenstevredenheid, kan toegeskryf word aan die negatiwiteit oor Suid-Afrika. Kamper en Steyn (2007) het in hul studie gevind dat wit adolessente seuns meer negatief oor Suid-Afrika as wit adolessente meisies is, weens faktore soos regstellende aksie en swart bemagtiging.

Die lae globale lewenstevredenheid onder swart adolessente bevestig die impak wat apartheid steeds in Suid-Afrika het, aangesien swart mans die meeste deur apartheid geraak is (Bray et al., 2010). Hierdie vlakke kan egter, soos reeds getoon, verbeter, aangesien die swart bevolking die hoogste vlakke van optimisme oor hul toekoms toon (Steyn et al., 2010). Die huidige studie se resultate toon egter nie waar presies die verskille lê tussen die swart, wit en bruin etniese groepe nie. Tabel 16 (op die volgende bladsy) toon die ANOVA resultate met betrekking tot geslagsverskille en etnisiteit in lewenstevredenheid.

Tabel 16

ANOVA met betrekking tot geslag en etnisiteit in lewenstevredenheid

Bron	V	SS	MS	F	Pr>F
Geslag	1	75.95	75.95	2.07	0.15
Etnisiteit	2	164.20	82.10	2.23	0.11
Etnisiteit*Geslag	2	4.42	2.21	0.06	0.94

'n Twee-rigting variansieontleding is afgeneem om die impak van geslag en etnisiteit op lewenstevredenheid te eksploreer, soos gemeet deur die Lewenstevredenheidskaal (Diener et al., 1985). Vir geslag was daar twee groepe, naamlik manlik en vroulik, en vir etnisiteit drie groepe, naamlik swart, wit en bruin. Daar was nie 'n statisties beduidende hoofeffek vir geslag nie [$F_{1; 469} = 2.07$, $p > 0.05$]. Die tweede hoofeffek, naamlik etnisiteit, was ook nie statisties beduidend nie [$F_{2; 469} = 2.23$, $p > 0.05$]. Vir die gekombineerde effek tussen geslag en etnisiteit was ook geen beduidend impak gevind nie [$F_{2; 469} = 0.06$, $p > 0.05$]. Die afleiding wat dus gemaak kan word is dat geslag, etnisiteit of die interaksie tussen hierdie veranderlikes geen statisties beduidende effek op adolessente se lewenstevredenheid het nie. Laasgenoemde aanname stem ooreen met Diener en Ryan (2009) se studie. Hulle het byvoorbeeld gevind dat geslag minder as 1% bydra tot die variansie van adolessente se lewenstevredenheid.

4. 4. Hiërargiese Regressie-Analise van Weerbaarheid en Lewenstevredenheid onder Verskillende Etniese Groepe

Die SPSS-rekenaar program (SPSS Incorporated, 2009) is gebruik om 'n hiërargiese regressie-analise uit te voer ten einde die bydrae van verskillende voorspellers te ondersoek in adolessente se lewenstevredenheid. Die veranderlikes, naamlik 'n gevoel van bemeestering, 'n gevoel van verwantskap en emosionele reaktiwiteit, is afsonderlik vir elkeen van die etniese groepe ingevoer. Resultate vir die swart, wit en bruin groepe

kan gevind word in Tabel 17, Tabel 18 (op bladsy 96) en Tabel 19 (op bladsy 97) afsonderlik.

Die resultate van tabel 17 toon dat die drie veranderlikes van weerbaarheid ('n gevoel van bemeestering, 'n gevoel van verwantskap en emosionele reaktiwiteit) gesamentlik vir 12.5 % (aangepaste $R^2 = 0.125$) van die variansie in die swart groep se lewenstevredenheid verantwoordelik is. Daarteenoor kan 87.5% van die variansie toegeskryf kan word aan ander veranderlikes. Weerbaarheid het 'n beduidende effek op swart adolessente se lewenstevredenheid op die 1% vlak van beduidenheid [$F_{3;267} = 13.9$, $p < 0.01$]. 'n Gevoel van bemeestering het geen betekenisvolle bydrae tot swart adolessente se lewenstevredenheid gelewer nie. In teenstelling met hierdie bevinding het beide, 'n gevoel van verwantskap en emosionele reaktiwiteit, wel 'n betekenisvolle bydrae gelewer tot swart adolessente se lewenstevredenheid.

Tabel 17

Hiërargiese regressie vir die swart groep

Veranderlike N= 271	DF	Parameter skatting	Standaardfout	t	Pr>[t]	R²	Aangepaste R²
Afsnit	1	17.59	1.97	8.94	<.001	0.135	0.125
Weerbaarheid: Gevoel van bemeestering	1	0.06	0.04	1.49	0.138		
Weerbaarheid: Gevoel van verwantskap	1	0.09	0.04	2.37	0.018*		
Weerbaarheid: Emosionele reaktiwiteit	1	-0.08	0.02	-3.52	0.0005**		

* $p \leq 0.05$; ** $p \leq 0.01$

Tabel 18 toon dat meer as 'n derde (35.8%) van die variansie in lewenstevredenheid toegeskryf kan word aan die gesamentlike effek van die voorspellingskriterium, naamlik weerbaarheid in terme van 'n gevoel van bemeestering, 'n gevoel van verwantskap en emosionele reaktiwiteit. Ten spyte van weerbaarheid se bydrae tot wit adolessente se lewenstevredenheid, moet in ag geneem word dat 64.2% (1-aangepaste R^2) aan faktore, anders as weerbaarheid, toegeskryf kan word. Ook vir wit adolessente blyk weerbaarheid 'n beduidende effek op lewenstevredenheid te hê, op die 1% vlak van beduidenheid [$F_{3;130} = 25.80$, $p < 0.01$]. 'n Gevoel van verwantskap en emosionele reaktiwiteit lewer egter nie 'n statisties betekenisvolle bydrae tot wit adolessente se lewenstevredenheid nie, terwyl 'n gevoel van bemeestering wel 'n betekenisvolle bydrae lewer.

Tabel 18

Hiërargiese regressie vir die wit groep

Veranderlike N= 134	DF	Parameter skatting	Standaardfout	t	Pr>[t]	R²	Aangepaste R²
Afsnit	1	10.75	2.71	3.98	0.0001	0.373	0.358
Weerbaarheid: Gevoel van bemeestering	1	0.26	0.05	5.10	<.0001**		
Weerbaarheid: Gevoel van verwantskap	1	0.010	0.05	0.42	0.675		
Weerbaarheid: Emosionele reaktiwiteit	1	-0.05	0.03	-1.81	0.072		

* $p \leq 0.05$; ** $p \leq 0.01$

Vanuit Tabel 19 kan afgelei word dat weerbaarheid bruin adolessente se lewenstevredenheid tot 'n geringe mate voorspel (aangepaste $R^2 = 0.080$). Slegs sowat 8% van die variansie in bruin adolessente se lewenstevredenheid kan toegeskryf word aan die gesamentlike effek van die voorspellingskriterium ('n gevoel van bemeestering, 'n gevoel van verwantskap en emosionele reaktiwiteit) Die oorblywende 92% van die variansie kan aan faktore, anders as die voorspellingsveranderlikes, toegeskryf word. Hierdie R^2 waarde is betekenisvol op die 5% vlak van beduidenheid [$F_{3;59} = 2.80$]. Net soos in die geval van die wit groep het slegs 'n gevoel van bemeestering 'n betekenisvolle bydrae gelewer tot bruin adolessente se lewenstevredenheid. 'n Gevoel van verwantskap en emosionele reaktiwiteit het geen betekenisvolle bydrae gelewer het nie.

Tabel 19

Hiërargiese regressie vir die bruin groep

Veranderlike N= 63	DF	Parameter skatting	Standaardfout	t	Pr>[t]	R^2	Aangepaste R^2
Afsnit	1	17.49	3.22	5.43	<.0001	0.125	0.080
Weerbaarheid: Gevoel van bemeestering	1	0.19	0.08	2.53	0.014*		
Weerbaarheid: Gevoel van verwantskap	1	-0.05	0.06	-0.86	0.395		
Weerbaarheid: Emosionele reaktiwiteit	1	0.001	0.05	0.03	0.980		

* $p \leq 0.05$; ** $p \leq 0.01$

Die resultate van die hiërargiese regressie-analise sluit aan by Resnick (2000) se bevinding dat verskillende etniese groepe verskillende maniere vind om te cope in stresvolle situasies. Vir die swart adolessente is dit veral 'n gevoel van verwantskap en emosionele reaktiwiteit wat belangrik is, terwyl hierdie twee veranderlikes geen betekenisvolle bydrae tot wit en bruin adolessente se lewenstevredenheid lewer nie. Vir laasgenoemde twee groepe is dit eerder 'n gevoel van bemeestering wat 'n betekenisvolle bydrae lewer. Hierdie resultate bevestig die aanname van Ferrante (2003) dat die swart bevolking in Suid-Afrika hoofsaaklik kollektivistiese waardes nastreef, terwyl die wit bevolking neig om individualistiese waardes hoog te ag. Individualistiese kulture fokus op die ontwikkeling van onafhanklikheid en om die individu self te dien, terwyl kollektivistiese kulture meer op die bediening, omgee en ondersteuning vir en deur ander, sowel as groeplidmaatskap fokus (Kuppens et al. 2008; Mokwena, 2007). Dus kan aangeneem word dat bemeestering kenmerkend van individualistiese kulture is, en 'n gevoel van verwantskap kenmerkend van kollektivistiese kulture is.

Die betekenisvolle impak van emosionele reaktiwiteit onder die swart groep, maar nie onder wit en bruin groepe nie, kan verduidelik word aan die hand van Ferrante (2003) se beginsel van emosionele reëls. Hierdie beginsel behels dat kulture sekere norms, van hoe om emosies op 'n toepaslike wyse uit te druk, daarstel vir lede van die spesifieke kultuur. Só byvoorbeeld is dit ontoepaslik vir twee mans om fisieke kontak te hê in individualistiese kulture, terwyl kontak tussen mans in kollektivistiese kulture nie ongewoon of vreemd is nie. Hierdie kulturele norms en waardes kan moontlik die rede wees waarom emosionele reaktiwiteit 'n beter voorspeller is van lewenstevredenheid in swart kulture (wat meer kollektivisties is) eerder as in wit kulture (wat meer individualisties is).

Vroeër is genoem dat bruin adolessente vasgevang voel tussen die swart en wit kulture van Suid-Afrika (Steyn et al., 2010). Vanuit die hiërargiese regressie-analise blyk dit dat bruin adolessente in die Vrystaat meer neig na die individualistiese domeine van weerbaarheid, soos 'n gevoel van bemeestering, om hul lewenstevredenheid te bepaal, eerder as kollektivistiese domeine, soos 'n gevoel van verwantskap. Dit wil dus

voorkom asof die bruin gemeenskap in die Vrystaat meer soortgelyk aan die wit bevolking as aan die swart bevolking is, in terme van domeine van weerbaarheid om hul lewenstevredenheid te bepaal. Die bruin gemeenskap van Suid-Afrika bly egter 'n etniese groep van onsekerheid (Steyn & Kamper, 2009), en verdere navorsing word in hierdie groep benodig ten einde die bruin etniese groep beter te verstaan. 'n Samevatting van die resultate sal in die volgende hoofstuk aangebied word.

Hoofstuk 5

Bespreking

In hierdie hoofstuk word 'n samevatting van beide die literatuur, sowel as die resultate van die huidige studie voorgestel. Beperkinge van die huidige studie sal ook in hierdie hoofstuk bespreek word. Hoofstuk vyf word afgesluit met aanbevelings vir verdere navorsing.

5. 1. Samevatting van Literatuur

Literatuur oor die adolessente tydperk bevestig die belangrikheid van kenmerkende fisiologiese, kognitiewe en psigososiale veranderinge vir die ontwikkeling van 'n gesonde, onafhanklike en stabiele identiteit. Verder blyk dit dat veral positiewe verhoudings 'n veilige omgewing skep vir die adolessent om te eksperimenteer met verskeie rolle en identiteite, asook om verskeie belangrike sosiale en kognitiewe vaardighede aan te leer en te beoefen (Sigelman & Rider, 2009). Shearer et al. (2005) het bevind dat alhoewel adolessente se verhoudings met die portuur dominant in hierdie tydperk is, hul ouers steeds van kardinale belang is. Volgens die ekologiese sisteme model (Bronfenbrenner, 1979) speel hierdie veranderinge en psigososiale faktore 'n belangrike rol in adolessente se ontwikkeling op die mikrosisteem vlak. Bukatko en Deahler (2004) beweer dat gesonde ontwikkeling bydra tot 'n gesonde identiteit, wat weer bydra tot adolessente se welstand.

Ten spyte van talle uitdagings en veranderinge waaraan adolessente blootgestel word, toon hulle steeds matige vlakke van lewenstevredenheid (Antaramian et al., 2008; Basson, 2008; Galbie & Davids, 2009; Gilman & Huebner, 2003; Visser & Routledge, 2007). Verskeie faktore dra by tot adolessente se lewenstevredenheid insluitend persoonlikheidsfaktore soos 'n gesonde selfbeeld en positiewe affek (Cohn et al., 2009; Gilman & Huebner, 2003), positiewe verhoudings met gesinslede en die portuur

(Conger et al., 2009), 'n positiewe skoolkonteks (Frisch et al., 2005) en gemeenskaplike faktore soos sosio-ekonomiese status, gesondheid en godsdiens (Patel et al., 2009; Strine et al., 2008). Morales (2008) beklemtoon die belangrikheid van positiewe ontwikkeling in elkeen van hierdie individuele, skool-, gesins-, vriende- en gemeenskapsdomeine. Vanuit die ekologiese benadering (Bronfenbrenner, 1979) is dit duidelik dat daardie faktore, in die mikrosisteem, wat ontwikkeling beïnvloed ook 'n rol in adolessente se lewenstevredenheid speel. Dit is binne hierdie domeine waar adolessente die nodige vaardighede aanleer om effektief in stresvolle tye te cope.

Adolessente se matige vlakke van lewenstevredenheid kan deels toegeskryf word aan hulle matige vlakke van weerbaarheid (Cohn et al., 2009). Vanuit die literatuur kan afgelei word dat, ten spyte van die uitdagings waaraan adolessente blootgestel word, hulle oor die nodige stresweerbaarheid beskik om gesonde volwassenheid te bereik. Masten (2001) bevestig hierdie aanname. Individuele-, gesins-, portuur- en gemeenskapsfaktore beskerm adolessente in 'n tydperk waar negatiewe uitkomstes 'n risiko inhou vir ontwikkeling. Ook hierdie faktore wat weerbaarheid beïnvloed kan binne-in die mikrosisteem gevind word. Dit is dus duidelik dat, vanuit die ekologiese sisteme model (Bronfenbrenner, 1979), die mikrosisteem 'n belangrike fokuspunt vir die bevordering van weerbaarheid en lewenstevredenheid van adolessente is.

Bronfenbrenner (1994) waarsku egter dat ontwikkeling nie beperk word tot die mikrosisteem nie, en ook nie in isolasie plaasvind nie. Die mikro-, meso-, ekso- en makrosisteme is verweef. Gevolglik beïnvloed hierdie vlakke mekaar. Die geskiedenis van apartheid (eksosisteem), tesame met die ryk etniese diversiteit (makrosisteem) van Suid-Afrika, dien as bykomende en unieke uitdagings waaraan Suid-Afrikaanse adolessente blootgestel word (Bray et al., 2010). Suid-Afrika se unieke konteks bied dus moontlikhede vir verdere spanning en stres aan adolessente. Post-apartheid het gelei tot statusverskille in Suid-Afrika vanaf dominant wit tydens apartheid na dominant swart post-apartheid. Die verandering in status word in swart, wit en bruin etniese groepe se vlakke van optimisme oor hul heil in Suid-Afrika gevind (Kamper & Badenhorst, 2010; Kamper & Steyn, 2007; Steyn & Kamper, 2009; Steyn et al., 2010).

Nie net is die verandering in status 'n uitdaging nie, maar ook die kulturele diversiteit van Suid-Afrika. Dit is om dié rede dat Adebajo et al. (2007) Suid-Afrika as die reënboog nasie sien. Suid-Afrika word ook gekenmerk deur 'n verskeidenheid van subkulture. Sommige van hierdie kulture en subkulture volg individualistiese waardes na, terwyl ander meer kollektivisties van aard is. Ander subkulture kan selfs 'n gekombineerde waardesisteem volg (Ferrante, 2003).

Vanuit die literatuur is dit dus duidelik dat 'n positiewe sielkunde benadering in die Suid-Afrikaanse konteks 'n belangrike rol het om te vervul. Csikszentmihalyi en Csikszentmihalyi (2006) beskou die fokus van positiewe sielkunde as die bestudering van daardie eienskappe wat 'n individu, gesin of gemeenskap in staat stel om optimaal te funksioneer en te floreer. Peterson (2006) is van mening dat positiewe ervarings, positiewe eienskappe en positiewe institusionele instellings belangrik vir adolessente se welstand is. Die welstand van 'n nasie hang van sy jeug se welstand af, terwyl die jeug se welstand verband hou met hul siening van die lewe as verstaanbaar, hanteerbaar en betekenisvol (Koen, 2008).

5. 2. Samevatting van Resultate

Alfa koëffisiënte vir elkeen van die skale en subskale wat in die studie gebruik is, het waardes hoër as 0.60 opgelewer. Hierdie waardes is, volgens Salkind (2008), 'n aanduiding van aanvaarbare betroubaarheid. 'n Samevatting van die resultate word aangebied in terme van die twee navorsingsdoelwitte vir die huidige studie. Eerstens is gepoog om die vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid onder adolessente van die Vrystaat te bepaal. Die tweede doelwit van hierdie studie is om te bepaal of geslag en etnisiteit 'n impak op adolessente se weerbaarheid en lewenstevredenheid het.

5. 2. 1. Vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid

Twee spesifieke doelwitte is geformuleer ten einde die vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid onder Vrystaatse adolessente te bestudeer. Eerstens is gepoog om adolessente, as 'n groep, se vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid te bepaal. Tweedens poog die huidige studie om te bepaal of adolessente se vlakke van weerbaarheid ooreenstem met hul vlakke van lewenstevredenheid.

5. 2. 1. 1. Adolessente, as 'n groep, se vlakke van lewenstevredenheid en weerbaarheid

Adolessente in die huidige studie blyk bo-gemiddelde vlakke van weerbaarheid, sowel as bo-gemiddelde vlakke van lewenstevredenheid te hê, ongeag die etniese groep waaraan hulle behoort. Ander studies het soortgelyke vlakke van weerbaarheid (Masten, 2001; Romero, 2005) en lewenstevredenheid (Basson, 2008; Patel, 2009) opgelewer. Selfs met die impak van apartheid wat steeds sigbaar is (Adebajo et al., 2007), toon adolessente bo-gemiddelde vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid. Netso het Ronen en Seeman (2007) bevind dat adolessente in oorlog geteisterde streke steeds matige vlakke van lewenstevredenheid openbaar. Sulke resultate kan verwag word volgens Ungar et al. (2007). Hulle het bevind dat verskillende etniese groepe verskillende lewensdomeine as belangrike beskermingsfaktore teen stresvolle situasies sien. Só ook het Diener en Ryan (2009) bevind dat verskillende etniese groepe op verskillende faktore fokus om hul lewenstevredenheid te bepaal. Hulle het byvoorbeeld gevind dat individualistiese gemeenskappe op aspekte van bemeestering fokus, terwyl kollektivistiese gemeenskappe verwantskap hoër ag, om hul weerbaarheid aan te meet.

5. 2. 1. 2. Vergelyking van adolessente se vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid

Die bevinding van die huidige studie dat adolessente se vlakke van weerbaarheid ooreenstem met hul vlakke van lewenstevredenheid, stem ooreen met Cohn et al. (2009) se studie. In laasgenoemde studie is 'n positiewe verband gevind tussen weerbaarheid en lewenstevredenheid. Hierdie verband tussen weerbaarheid en lewenstevredenheid kan deur Bronfenbrenner (1979) se ekologiese sisteme model verduidelik word. Volgens hierdie model vorm die mikrosisteem die basis vir ontwikkeling in die meso-, ekso-, en makrosisteme. Faktore wat op hierdie vlak in ag geneem word sluit, onder andere, emosionele ontwikkeling, die gesin, skool en portuurgroepe in. Nie net beïnvloed laasgenoemde faktore adolessente se ontwikkeling nie, maar ook hul vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid (Cohn et al., 2009; Conger et al., 2009; Mnsi & Astedt-Kurki, 2004).

Ook op die eksosisteem kan die geskiedenis van apartheid, asook die huidige bedeling van Suid-Afrika adolessente se weerbaarheid en lewenstevredenheid beïnvloed, deur toegang tot bronne soos goeie skole en ekonomiese status, in te perk (Dass-Brailsford, 2005; Möller, 2006). Kulturele waardes speel 'n rol in beide weerbaarheid en lewenstevredenheid op die wydste vlak van die ekologiese sisteme model, naamlik die makrosisteem (Diener et al., 2009; Ungar et al., 2007). Die gevolgtrekking wat gemaak kan word is dat beide weerbaarheid en lewenstevredenheid vanuit dieselfde domeine ontwikkel, en dus verband hou met mekaar.

5. 2. 2. Impak van geslag en etnisiteit op adolessente se weerbaarheid en lewenstevredenheid

Ten einde die impak van geslag en etnisiteit op adolessente se vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid te bepaal is drie spesifieke doelwitte geformuleer. Eerstens word gepoog om te bepaal of geslag en etnisiteit 'n betekenisvolle impak op adolessente se vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid het. Die tweede

spesifieke doelwit poog om te bepaal tot watter mate weerbaarheid van verskillende etniese groepe gebruik kan word om die spesifieke groep se lewenstevredenheid te voorspel. Die derde doelwit word geïntegreer met die eerste twee doelwitte, aangesien hierdie doelwit poog om die moontlike verskille tussen etniese groepe te verduidelik.

5. 2. 2. 1. Impak van geslag en etnisiteit op adolessente se vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid

Analiserings van die ANOVA's wys dat geslag geen statisties beduidende effek op enige van die veranderlikes gehad het nie. Ook vir die gekombineerde effek van geslag en etnisiteit op lewenstevredenheid, 'n gevoel van bemeestering, 'n gevoel van verwantskap en emosionele reaktiwiteit is geen statisties beduidende effek gevind nie. Alhoewel etnisiteit ook geen statisties beduidende effek op lewenstevredenheid of emosionele reaktiwiteit het nie, wys die resultate dat etnisiteit 'n statisties beduidende effek op 'n gevoel van bemeestering, sowel as vir 'n gevoel van verwantskap het. Vroeër studies deur Li (2002) en Wasonga et al. (2003) het onderskeidelik die statisties beduidende effek van etnisiteit op 'n gevoel van verwantskap en 'n gevoel van bemeestering getoon.

Vir beide 'n gevoel van bemeestering en 'n gevoel van verwantskap het wit adolessente beter as die swart en bruin adolessente gevaar. Basson (2008) en Nelson (2008) het soortgelyke resultate in hul studies gerapporteer. Die negatiewe impak van apartheid kan die verskille in hierdie groepe se gevoel van bemeestering en verwantskap verduidelik.

Die wit gemeenskap van Suid-Afrika het die grootste voordeel getrek uit bronne soos goeie skole, toegang tot mediese dienste en sosio-ekonomiese status tydens die apartheidsera (Adebajo et al., 2007). Galbie en Davids (2009) is van mening dat hierdie ongelykheid steeds tussen swart en wit etniese groepe bestaan, met die wit groep wat die grootste voordeel trek. Hulle is van mening dat toegang tot sulke bronne die wit etniese groep beter geleenthede bied om vaardighede van bemeestering te ontwikkel,

wat hulle in stresvolle sistuasies sal beskerm. Thapa et al. (2006) het verder bevind dat lae vlakke van sosio-ekonomiese status verband hou met laer vlakke van vertroue, terwyl Crocker en Canevello (2008) bevind het dat lae vlakke van vertroue verband hou met laer vlakke van ondersteuning. Beide, vertroue en ondersteuning, vorm deel van die konsep verwantskap (Prince-Embury, 2006). Swart adolessente het op beide, vertroue en ondersteuning, laer vlakke as die wit en bruin individue gerapporteer (Crocker & Canevello, 2008; Thapa et al., 2006). Gevolglik vaar hierdie groep ook swakker as die wit en bruin groepe in terme van 'n gevoel van verwantskap.

Nog 'n impak op 'n gevoel van verwantskap is die tipe leefwyse tydens die apartheids-era. Louw (2004) is van mening dat weens die feit dat swart individue soms ver van die huis moes werk en woon, is hulle van geleenthede ontnem om hegte verhoudings met ander te skep.

Vir die bruin groep word hul tussen-in posisie besvestig. Die bruin groep het laer vlakke van vertroue en ondersteuning as die wit groep gerapporteer, maar hoër vlakke as die swart groep (Crocker & Canevello, 2008; Thapa et al., 2006). Ook in terme van die huidige studie het die bruin groep beter as die swart groep, maar swakker as die wit groep, gevaar in terme van bemeestering en verwantskap. Hierdie resultate toon op die kompleksiteit van die steeds gemarginaliseerde groep in Suid-Afrika (Steyn et al., 2010).

5. 2. 2. 2. Weerbaarheid as 'n voorspeller van adolessente se lewenstevredenheid

Hiërargiese regressie toon daarop dat die konstruk van lewenstevredenheid onder Suid-Afrikaanse adolessente nog relatief onbekend is. Hierdie aanname word verduidelik aan die hand van die persentasie van die variansie in lewenstevredenheid wat deur die gekombineerde effek van die voorspellingsveranderlikes ('n gevoel van bemeestering, 'n gevoel van verwantskap en emosionele reaktiwiteit) verduidelik kan word. Vir die swart, wit en bruin etniese groepe word onderskeidelik 12.5%, 35.8% en

8.00% van lewenstevredenheid deur weerbaarheid verduidelik. Daar is dus 87.5%, 64.2% en 92.00% van lewenstevredenheid wat onderskeidelik toegeskryf kan word aan faktore anders as weerbaarheid.

Etniese verskille in terme van watter weerbaarheidsdomeine lewenstevredenheid kan voorspel word toegeskryf aan die verskillende kulturele waardes wat etniese groepe nastreef. Só byvoorbeeld is 'n gevoel van bemeestering verteenwoordigend van individualistiese kulture, terwyl 'n gevoel van verwantskap en uitdrukking van emosies verteenwoordigend van kollektivistiese kulture is (Kuppens et al. 2008; Vera et al, 2008). Aangesien Ferrante (2003) die swart etniese groep in Suid-Afrika as kollektivisties en die wit etniese groep as individualisties beskou, kan verwag word dat die wit deelnemers meer op 'n gevoel van bemeestering, en swart deelnemers op 'n gevoel van verwantskap sal fokus as voorspellers van lewenstevredenheid. Resultate van die huidige studie ondersteun hierdie verwagting. Resultate van die hiërargiese regressie-analise toon dat vir die wit etniese groep slegs 'n gevoel van bemeestering 'n beduidende voorspeller van lewenstevredenheid is. Daarteenoor is gevind dat 'n gevoel van verwantskap en emosionele reaktiwiteit, maar nie 'n gevoel van bemeestering nie, beduidende voorspellers van swart adolessente se lewenstevredenheid is.

'n Belangrike gevolgtrekking uit die hiërargiese regressie-analise is dat dit blyk asof bruin adolessente meer ooreenstem met wit adolessente as swart adolessente in daardie domeine van weerbaarheid wat lewenstevredenheid betekenisvol kan voorspel. Resultate van die hiërargiese regressie-analise het getoon dat ook vir die bruin groep, 'n gevoel van bemeestering die enigste beduidende voorspeller van lewenstevredenheid is. Die persentasie van bemeestering wat lewenstevredenheid in die bruin etniese groep voorspel is egter laer as vir die wit groep, wat ruimte vir verskeie ander faktore laat. Verdere navorsing word benodig om bruin adolessente se posisie in terme van kulturele waardes te bevestig. Dit kan selfs wees dat bruin adolessente 'n gekombineerde waardesistiem het.

5. 3. Beperkinge en Aanbevelings

5. 3. 1. Beperkinge van huidige studie

Resultate van die huidige studie moet geïnterpreteer word binne-in die konteks van die beperkinge van hierdie studie. 'n Beperking ten opsigte van die steekproef is gevind in die verteenwoordiging van die strata. Die steekproef het grotendeels uit swart adolessente (56.7%) bestaan, terwyl die wit groep 28.1% en bruin groep 13.4% van die steekproef uitgemaak het. Die Asiër groep (0.8%) het minder as 1 persent van die steekproef uitgemaak en is gevolglik nie in die statistiese analisering ingesluit nie. Die uitsluiting van die Asiër groep en die oneweredige verspreiding van etniese verteenwoordiging kan daartoe lei dat die huidige studie nie die etniese diversiteit van Suid-Afrika ten volle weerspieël nie. Ook in terme van geslag was daar ongelykheid in terme van verteenwoordiging. Net meer as 60 persent (61.5%) van die steekproef het uit meisies bestaan, teenoor die 38.5% van die seuns.

Nog 'n beperking kom in by die taalvoorkeure van die respondente. Alhoewel Sesotho weergawes van die meetinstrument beskikbaar was, is die meerderheid instrumente in Afrikaans of Engels afgeneem. Taalbeperkinge kon 'n moontlike effek op die resultate gehad het aangesien meer as die helfte (53.3%) van adolessente 'n Afrikataal as hul taalvoorkeur aangedui het.

Resultate van die huidige studie reflekteer die gemiddelde vlakke van weerbaarheid en lewenstevredenheid van skoolgaande adolessente onder normale omstandighede.

Adolessente wat gebruik maak van tuisonderrig of adolessente wat die skool verlaat of nie eens in 'n skool is nie, se weerbaarheid tydens stresvolle situasies en lewenstevredenheid kan moontlik verskil van die gemiddelde adolessent.

Verder het die huidige studie hoofsaaklik op globale weerbaarheid en lewenstevredenheid gefokus, eerder as op spesifieke domeine van lewenstevredenheid of spesifieke faktore wat bydra tot weerbaarheid in hierdie groepe. Antamaruan et al. (2008) beweer dat globale lewenstevredenheid tevredenheid in verskeie domeine versteek. Alhoewel die studie dus bevind het dat adolessente in die Vrystaat matige

lewenstevredenheid toon, toon die studie nie of hierdie etniese groepe verskil in terme van verskillende domeine van tevredenheid nie. Dieselfde geld vir weerbaarheid. Alhoewel die resultate matige vlakke van weerbaarheid rapporteer, toon die resultate nie watter faktore tot die verskillende etniese groepe se weerbaarheid bydra nie. Deur bogenoemde beperkinge in ag te neem kan toekomstige navorsing poog om die konstrakte van weerbaarheid en lewenstevredenheid onder adolessente, in 'n multikulturele nasie soos Suid-Afrika, beter te verstaan en te bevorder.

5. 3. 2. Aanbevelings

Op grond van bogenoemde beperkinge het die navorser sekere aanbevelings gemaak ten opsigte van die huidige studie. Hierdie aanbevelings is toepaslik vir beide verdere navorsing, asook vir praktiese doeleindes.

5. 3. 2. 1. Aanbevelings vir verdere navorsing

Die volgende aanbevelings word voorgestel ten einde navorsing in weerbaarheid en lewenstevredenheid by adolessente van verskillende etniese groepe te bevorder. 'n Groter en meer homogenene steekproef in terme van geslag, etnisiteit en tipe onderrig word benodig om 'n meer volledige beeld van adolessente se weerbaarheid en lewenstevredenheid te verkry.

Die huidige studie kan toekomstige navorsing aanmoedig om meer te fokus op ander etniese groepe in Suid-Afrika soos die Indiër, Chinese en bruin bevolkingsgroepe. So 'n benadering kan nader beweeg aan om Suid-Afrika as 'n geheel en geïntegreerde nasie te verstaan. Gevoglika kan navorsers wegbreek van navorsing wat hoofsaaklik op swart teenoor wit adolessente fokus.

Verdere navorsing word benodig in spesifieke domeine van weerbaarheid en lewenstevredenheid om unieke faktore te identifiseer wat sal bydra tot die verskillende etniese groepe se weerbaarheid en lewenstevredenheid, soos byvoorbeeld verskille in

sosioekonomiese statusse van die verskillende groepe. Ten einde laasgenoemde doelwit te bereik stel die navorser 'n meta-analise navorsingsmetode voor. Eerder as om verskillende etniese groepe oppervlakkig te vergelyk in terme van welstand, kan navorsers in diepte fokus op verskillende etniese groepe se welstand en dan meta-analise toepas om hierdie groepe te vergelyk.

Dit is ook nodig om 'n in diepte ondersoek te doen na faktore wat verskillende etniese groepe gebruik as beskerming tydens stresvolle situasies om sodoende weerbaarheid in Suid-Afrikaners as 'n nasie te bevorder. Soos die resultate van die huidige studie toon, verskil swart, wit en bruin groepe in terme van watter domeine van weerbaarheid belangrik vir hul lewenstevredenheid is.

Nog 'n moontlike aanbeveling kan wees om kwantitatiewe navorsingsmetode van die huidige studie met 'n kwalitatiewe metode aan te vul. So byvoorbeeld kan die navorser respondente binne-in verskeie domeine, soos die skool, gesin en buurt, direk waarneem. Verder kan die studie aangevul word met 'n longitudinale navorsingsontwerp, aangesien 'n korrelasionele ontwerp nie die oorsaaklikheid tussen die veranderlikes kan bepaal nie.

5. 3. 2. 2. Aanbevelings vir die praktyk

Resultate van die hiërargiese regressie-analise kan gebruik word om intervensieprogramme te ontwikkel, spesifiek vir elke etniese groep. Só byvoorbeeld toon die resultate dat 'n gevoel van bemeestering 'n belangrike voorspeller van wit en bruin adolessente se lewenstevredenheid is. Daarteenoor is 'n gevoel van verwantskap en emosionele reaktiwiteit belangrike voorspellers van swart adolessente se lewenstevredenheid is. Op grond van bogenoemde resultate kan intervensieprogramme ontwikkel word met etniese-spesifieke uitkomstes om sodoende weerbaarheid te bevorder. Soos deur De Villiers (2009) bewys is, blyk sulke programme suksesvol te wees.

Verder kan etniese-spesifieke programme gebruik word om minder weerbare individue van die spesifieke groep se weerbaarheid te bevorder. Gevolglik kan hierdie individue negatiewe uitkomstes voorkom deur meer weerbaar te wees teen negatiewe ervarings. Op dié manier kan voorkomingsprogramme ontwikkel word om negatiewe uitkomstes te vermei nog voordat dit voorkom of ervaar word.

Deur verskille tussen verskeie etniese groepe se lewenstevredenheid te identifiseer en te aanvaar, kan rass spanning moontlik verlaag word deur middel van voorkomingsprogramme in skole. Skoliere kan bewus gemaak word dat daar etniese verskille bestaan in die faktore wat 'n goeie lewe karakteriseer. Gevolglik kan adolessente van verskeie etniese groepe se sensitiwiteit en verdraagsaamheid teenoor mekaar bevorder word.

Verwysings

- Adams, G., & Plaut, V. C. (2003). The cultural grounding of personal relationships: Friendship in North America and West African worlds. *Personal Relationships*, 10(3), 333-347. doi:10.1111/1475-6811.00053
- Adebajo, A., Adediji, A., & Landsberg, C. (2007). *South Africa in Africa: The post-apartheid era*. Scottsville, South Africa: University of Kwazulu-Natal Press.
- Agnew, R. (2003). An integrated theory of the adolescent peak in offending. *Youth and Society*, 34(3), 263-299. doi:10.1177/0044118X02250094
- Ahern, N. R., Ark, P., & Byers, J. (2008). Resilience and coping strategies in adolescents. *Paediatric Nursing*, 20(10), 32-36. Retrieved from <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19119747>
- Amoateng, A. Y., & Richter, L. M. (2007). Social and economic context of families and households in South Africa. In A. Y. Amoateng & T. B. Heaton (Eds.), *Families and households in post-apartheid South Africa: Socio-demographic perspectives* (pp.1-26). Cape Town, South Africa: HSRC Press.
- Antaramian, S. P., Huebner, E. S., & Valois, R. F. (2008). Adolescent life satisfaction. *Applied Psychology: An International Review*, 57(1), 112-126. doi:10.1111/j.1464-0597.2008.00357.x
- Ash, C., & Huebner, E. S. (2000). Environmental events and life satisfaction reports of adolescents: A test of cognitive mediation. *School Psychology International*, 22(3), 320-336. doi:10.1177/0143034301223008
- Bandura, A. (2001). Social cognitive theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 1-26. Retrieved from <http://epsy.tamu.edu/uploads/files/Elliott/cpsy685/Bandura%20selfefficacy%202001%20annurev.psych.52.1.pdf>

- Barker, E. T., & Bornstein, M. H. (2009). Global self-esteem, appearance satisfaction and self-reported dieting in early adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 30(2), 205-224. doi:10.1177/0272431609332936
- Barlow, D. H., & Durand, V. M. (2005). *Abnormal psychology: An integrative approach* (4th ed.). Belmont, CA: Thomson/Wadsworth.
- Basson, N. (2008). *The influence of psychosocial factors on the subjective well-being of adolescents* (Unpublished master's dissertation). University of the Free State, Bloemfontein, South Africa.
- Benzies, K., & Mychasiuk, R. (2008). Fostering family resiliency: A review of the key protective factors. *Child and Family Social Work*, 14(1), 103-114. doi: 10.1111/j.1365-2206.2008.00586.x
- Berger, S. (2010, April 6). South Africa: Police use barbed wire to separate whites and blacks. *The Telegraph*. Retrieved from <http://www.telegraph.co.uk/news/world-news/africaandindianocean/southafrica/7560357/South-Africa-police-use-barbed-wire-to-separate-whites-and-blacks.html>
- Berk, L. E. (2000). *Child development* (5th ed.). Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Biddlecom, A., Gregory, R. G., Lloyd, C. B., & Mensch, B. S. (2008). Associations between premarital sex and leaving school in four Sub-Saharan African countries. *Studies in Family Planning*, 39(4), 337-350. doi: 10.1111/j.1728-4465.2008.00179.x
- Bjorklund, D. F. (2005). *Children's thinking: Cognitive development and individual differences* (4th ed.). Belmont, CA: Thomson/Wadsworth.
- Bonanno, G. A. (2008). Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely adverse events? *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 1(1), 101-113. doi:10.1037/1942-9681.s.1.101

- Bray, R., Gooskens, I., Kahn, L., Moses, S., & Seekings, J. (2010). *Growing up in the new South Africa: Childhood and adolescence in post-apartheid Cape Town*. Cape Town, South africa: HSRC Press.
- Briggs, S. (2009). Risks and opportunities in adolescence: Understanding adolescent mental health difficulties. *Journal of Social Work Practice*, 23(1), 49-64. doi: 10.1080/02650530902723316
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. *International Encyclopedia of Education*, 3(2), 1643-1647. Retrieved from <http://www.psy.cmu.edu/~siegler/35bronfebrenner94.pdf>
- Bruwer, B., Emsley, R., Kidd, M., Lochner, C., & Seedat, S. (2008). Psychometric properties of the multidimensional scale of perceived social support in youth. *Comprehensive Psychology*, 49(2), 195-201. doi:10.1016/j.compsych.2007.09.002
- Bukatko, D., & Deahler, M.W. (2004). *Child development: A thematic approach*. Boston, MA: Houghton Mifflin.
- Burroughs, J. E., & Rindfleisch, A. (2002). Materialism and well-being: A conflicting values perspective. *Journal of Consumer Research*, 29(3), 348-370. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/3132003>
- Casey, B. J., Getz, S., & Galvan, A. (2008). The adolescent brain. *Developmental Review*, 28(1), 62-77. doi:10.1016/j.dr.2007.08.003
- Chen, X., French, D. C., & Schneider, B. H. (2006). *Peer relationships in cultural context*. New York, NY: Cambridge University Press.
- Cicognani, E., Albanesi, C., & Zani, B. (2008). The impact of residential context on adolescents' subjective well-being. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 18(6), 558-575. doi:10.1002/casp.972

- Cohen, A. P. (1993). Culture as identity: An anthropologist's view. *New Literary History*, 2(1), 195-209. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/469278>
- Cohn, M. A., Fredrickson, B. L., Brown, S. L., Mikels, J. A., & Conway, A. M. (2009). Happiness unpacked: Positive emotions increase life satisfaction by building resiliency. *Emotion*, 9(3), 361-368. doi: 10.1037/a0015952
- Coleman, J., & Hagell, A. (2007). *Adolescence, risk and resilience: Against the odds*. West Sussex, England: Wiley & Sons.
- Conger, K. J., Williams, S. T., Little, W. M., Masyn, K. E., & Shebloski, B. (2009). Development of mastery during adolescence: The role of family problem-solving. *Journal of Health and Social Behavior*, 50(1), 99-114. Retrieved from <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=36533562&site=ehost-live>
- Cramm, J. M., Möller, V., & Nieboer, A. P. (2010). Improving subjective well-being of the poor in Eastern Cape. *Journal of Health Psychology*, 15(7), 1012-1019. doi:10.1177/1359105310367833
- Crocker, J. R., & Canevello, A. (2008). Creating and undermining social support in communal relationships: The role of compassionate and self-image goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(3), 555-575. doi:10.1037/0022-3514.95.3.555
- Csikszentmihalyi, M., & Csikszentmihalyi, I. S. (2006). *A life worth living: Contributions to Positive Psychology*. New York: Oxford University Press.
- Dahlsgaard, K. A., Peterson, C., & Seligman, M. E. P. (2002). *Virtues converge across culture and history*. Unpublished manuscript. University of Pennsylvania, Philadelphia, USA.

- Dass-Brailsford, P. (2005). Exploring resiliency: Academic achievement among disadvantaged black youth in South Africa. *South African Journal of Psychology*, 35(3), 574-591. Retrieved from <http://www.melissainstitute.org/documents/ExplorationinResiliency.pdf>
- Davern, M. T., Cummins, R., & Stokes, M. A. (2007). Subjective well-being as an affective-cognitive construct. *Journal of Happiness Studies*, 8(4), 429-449. doi:10.1007/s10902-007-9066-1
- Davidson, R. J. (2000). Affective style, psychopathology and resilience: Brain mechanisms and plasticity. *American Psychologist*, 55(11), 1196-1214. Retrieved from <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/11280935>
- Davis, M. (2005). *The recipe for resilience: Three simple practices for staying unfrazzled*. Retrieved from <http://www.Changewise.biz/rw/rw3-ex-character.html>
- Deater-Deckard, K., & Cahill, K. (2006). Nature and nurture in early childhood. In K. McCartney & D. Phillips (Eds.). *Blackwell handbook of early childhood development* (pp. 3-21). Malden, MA: Blackwell.
- Deaton, A. (2008). Income, health and well-being around the world: Evidence from the Gallup World Poll. *Journal of Economic Perspectives*, 22(2), 53-72. doi:10.1257/jep.22.2.53
- De Byer, M. (2008). *Know your child: Do you really see your child as an individual?* Retrieved from http://www.parent24.com/Teen_13-18/development_behavior/Know-your-child-20080820
- Delgard, F., Gieler, U., Holm, J. Ø., Bjertness, E., & Hauser, S. (2008). Self-esteem and body satisfaction among late adolescents with acne: Results from a population survey. *Journal of American Academy of Dermatology*, 59(5), 746-751. doi:10.1016/j.jaad.2008.07.013

- Delgard, O. S., Thapa, S. B., Hauff, E., McCubbin, M., & Syed, H. R. (2006). Immigration, lack of control and psychological distress: Findings from the Oslo health study. *Scandinavian Journal of Psychology*, 47(6), 551-558. Retrieved from <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17107504>
- De Villiers, M. (2009). *Die ontwikkeling en evaluering van 'n intervensieprogram om kinders se stresweerstandigheid te bevorder* (Unpublished doctoral thesis). University of the Free State, Bloemfontein, South Africa.
- Dickow, H., & Möller, V. (2002). South Africa's 'rainbow people', national pride and optimism: A trend study. *Social Indicators Research*, 59(2), 175-202. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/27527026>
- Diener, E. (2006). Guidelines for national indicators of subjective well-being and ill-being. *Applied Research in Quality of Life*, 1(2), 151-157. doi:10.1007/s11 482-006-9007-x
- Diener, E., & Seligman, M. E. P. (2002). Very happy people. *Psychological Science*, 13(1), 81-84. doi:10.1111/1467-9280.00415
- Diener, E., & Ryan, K. (2009). Subjective well-being: A general overview. *South African Journal of Psychology*, 39(4), 391-406. Retrieved from [http:// www .sabinet.co.za/abstracts/sapsyc/sapsyc_v39_n4_a2.html](http://www.sabinet.co.za/abstracts/sapsyc/sapsyc_v39_n4_a2.html)
- Diener, E., Diener, M., & Diener, C. (2009). Factors predicting subjective well-being of nations. In E. Diener (Ed.). *Assessing well-being: The collected works of Ed Diener* (pp. 43-70). Champaign, IL: Springer.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment*, 49(1), 71-75. doi: 10.1207 /s15327 752jpa4901_13

- D'Imperio, R. L., Dubow, E. F., & Ippolito, M. F. (2000). Resilient and stress-affected adolescents in an urban setting. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29(1), 129-142. Retrieved from <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=2850476&site=ehost-live>
- Eccles, J. S. (n.d.). *Adolescence-grand theories of adolescent development, biological changes associated with puberty-social changes associated with adolescence in western industrialized countries*. Retrieved from <http://www.social.jrank.org/pages/16/Adolescence.html>
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society* (2nd ed.). New York, NY: Norton.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crises*. New York, NY: Norton.
- Ferrante, J. (2003). *Sociology: A global perspective* (5th ed.). Belmont, CA: Thomson/Wadsworth.
- Fischer, M. A., Mazor, K. M., Baril, J., Alper, E., DeMarco, D., & Pugnaire, M. (2006). Learning from mistakes: Factors that influence how students and residents learn from medical errors. *Journal of General Internal Medicine*, 21(5), 419-423. doi:10.1111/j.1525-1497.2006.00420.x
- Foxcroft, C., & Roodt, G. (2005). *An introduction to psychological assessment in the South_African context* (2nd ed.). Cape Town, South Africa: Oxford University Press.
- Frisch, M. B., Clark, M. P., Rouse, S. V., Rudd, M. D., Pawaleck, J. K., Greenston, A., & Kopplin, D. A. (2005). Predictive and treatment validity of life-satisfaction and the quality of life inventory. Assessment. *Journal of Happiness Studies*, 12(1), 66-78. doi:10.1177/1073191104268006
- Fredrickson, B. L. (2004). The broaden-and-build theory of positive emotions. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London (Biological Science)*, 359(1449), 1367-1378. doi:10.1098/rstb.2004.1512.

- Fredrickson, B. L. (2006). The broaden-and-build theory of positive emotions. In M. Csikszentmihalyi & I. S. Csikszentmihalyi (Eds.), *A life worth living: Contributions to positive psychology* (pp. 85-103). New York, NY: Oxford University Press.
- Fredrickson, B. L., Tugade, M. M., Waugh, C. E., & Larkin, G. R. (2003). What good are positive emotions in crisis? A prospective of resilience and emotion following the terrorist attacks on the United States on September 11th, 2001. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(2), 365-376. doi:10.1037/0022-3514.84.2.365
- Fugl-Meyer, A. R., Melin, R., & Fugl-Meyer, K. S. (2002). Life satisfaction in 18-to 64-year-old Swedes: In relation to gender, age, partner and immigrant status. *Journal of Physical and Rehabilitation Medicine*, 34(5), 239-246. Retrieved from <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=cmedm&AN=12392240&site=ehost-live>
- Gable, S. L., & Haidt, J. (2005). What (and why) is positive psychology? *Review of General Psychology*, 9(2), 103-110. doi: 10.1037/1089-2680.9.2.10
- Galbie, F., & Davids, Y. D. (2009). *Quality of life among South Africans*. Retrieved from http://www.hsrc.ac.za/research/output/outputDocuments/6004_Galbie_Qualityoflife.pdf
- Gibbons, S., & Silva, O. (2009). *School quality, child well-being and parents' satisfaction*. London, England: Centre for economics and education.
- Gilman, R., & Huebner, E. S. (2003). A review of life satisfaction research with children and adolescents. *School Psychology Quarterly*, 18(2), 192-205. doi:10.1521/scpq.18.2.192.21858
- Gilman, R., Huebner, E. S., & Laughlin, L. E. (2000). A first study of the Multidimensional Students' life satisfaction scale with adolescents. *Social Indicators Research*, 52(2), 135-160. doi:10.1023/A:100705922750

- Gilman, R., Huebner, E. S., Tian, L., Park, N., O'Byrne, J., Schiff, M., Sverko, D., & Langknecht, H. (2007). Cross-national adolescent multidimensional life satisfaction report: Analyses of mean scores and response style differences. *Journal of Youth and Adolescence*, 37(2), 142-154. doi:10.1007/s10964-007-9172-8
- Gini, C. (2007). Associations among overt and relational victimization and adolescents' satisfaction with friends: The moderating role of the need for affective relationships with friends. *Journal of Youth and Adolescence*, 37(7), 812-820. doi:10.1007/s10964-007-9236-9
- Glanz, K., Maskarinec, G., & Carlin, L. (2005). Ethnicity, sense of coherence, and smoking. *Annals of Behavioral Medicine*, 29(3), 192-199. doi:10.1207/s15324796abm2903_5
- Goldbeck, L., Schmitz, T. G., Besier, T., Herschbach, P., & Henrich, G. (2007). Life satisfaction decreases during adolescence. *Quality of Life Research*, 16(8), 969-979. doi:10.1007/s11136-007-9205-5
- Goodwin, C. J. (2009). *Research in psychology: Research and designs* (6th ed.). Hoboken, NJ: Wiley & Sons.
- Greeff, A. (2005). *Resilience: Personal skills for effective learning* (Vol. 1). Carmarthen, Wales: Crown House.
- Grootboom, G. A. (2007). *How adolescents perceive their future, and why: A cross cultural study* (Unpublished doctoral thesis). University of the Free State, Bloemfontein, South Africa.
- Grotberg, E. H. (n.d.). *The international resilience project: Research, application, and policy*. Retrieved from <http://www.resilnet.uiuc.edu/library/grotb95a.html>
- Gruber, J. E., & Fineran, S. (2007). The impact of bullying and sexual harassment on middle and high school girls. *Violence Against Women*, 13(6), 627-643. doi:10.1177/1077801207301557

- Heckman, J. (2000). Policies to foster human capital. *Research in Economics*, 54(1), 3-56. Retrieved from <http://www.nber.org/papers/w7288.pdf>
- Henn, C. M. (2005). *The relationship between certain family variables and the psychological well-being of black adolescents*. (Unpublished doctoral thesis). University of the Free State, Bloemfontein, South Africa.
- Hetherington, E. M. (2003). Social support and the adjustment of children in divorced and remarried families. *Childhood*, 10(2), 217-236. doi:10.1177/0907568203010002007
- Higgs, N. T. (2007). Measuring and understanding the well-being of South Africans: Everyday quality of life in South Africa. *Social Indicators Research*, 81(2), 331-356. doi:10.1007/s11205-006-9012-3
- Hilpert, P. (2008). *A positive psychology intervention: Improving strategies for sustainable positive change in significant everyday situations*. (Unpublished master's dissertation). University of Zurich, Zurich, Switzerland.
- Hoff, D. A., Andersen, A., & Holstein, B. E. (2010). Poor school satisfaction and number of cannabis using peers within school classes as individual risk factor for cannabis use among adolescents. *School Psychology International*, 31(5), 547-556. doi:10.1177/0143034310382870
- Homza, I. (2010, November 28). South African black empowerment a failure: Pravin Gordhan. *African Bussiness Review*. Retrieved from <http://www.africanbussinessreview.co.za/tags/southafrican-black-empowerment-failure-pravin-gordhan>
- Howard, S., & Johnson, B. (2000). *Young adolescents displaying resilient and non resilient behaviour: Insights from a qualitative study. Can schools make a difference?* Retrieved from <http://www.aare.edu.au/00pap/how00387.htm>

- Huebner, E. S., Drane, W., & Valois, R. F. (2000). Levels and demographic correlates of adolescent life satisfaction reports. *School Psychology Quarterly*, 21(3), 281-292. doi:10.1177/0143034300213005
- Huschka, D., & Mau, S. (2005). Social anomie and racial segregation in South Africa. *Social Indicators Research*, 76(3), 467-498. doi:10.1007/s11205-005-2903-x
- Jang, Y., Chiriboga, D. A., Lee, J., & Cho, S. (2009). Determinants of a sense of mastery in Korean American elders: A longitudinal assessment. *Aging Mental Health*, 13(1), 99-105. doi:10.1080/13607860802154531
- Jørgensen, I. S., & Nafstad, H. E. (2004). Positive psychology: Historical, philosophical, and epistemological perspectives. In P. A. Linley & S. Joseph (Eds.), *Positive psychology in practice* (pp. 15-34). Hoboken, NJ: Wiley & Sons.
- Kagitcibasi, C. (2005). Autonomy and relatedness in cultural context: Implications for self and family. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 36(4), 403-422. doi:10.1177/0022022105275959
- Kahneman, D., Diener, E., & Schwarz, N. (1999). *Well-being: The foundations of hedonic psychology*. New York, NY: Knopf.
- Kamper, G., & Steyn, M. (2007). My toekoms in Suid-Afrika: Perspektiewe en verwagtings van die Afrikaanssprekende jeug. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 47(4), 516-530. Retrieved from http://www.up.ac.za/dspace/bitstream/2263/4385/1/Kamper_My%282007%29.pdf
- Kamper, G., & Badenhorst, J. Z. (2010). Facing the future: The perception of black adolescents on their prospects in South Africa. *Journal of Asian and African Studies*, 45(3), 243-257. doi:10.1177/0021909610364774
- Keyes, C. L. M. (2006). Mental health in adolescence: Is America's youth flourishing? *American Journal of Orthopsychiatry*, 76(3), 395-402. doi:10.1037/0002-9432.76.3.395

- King, K. (2004). *Adolescence...overview, historical background and theoretical perspectives*. Retrieved from <http://www.psyking.net/id183.htm>
- Kingdon, G. G., & Knight, J. (2006). Subjective well-being poverty vs. income poverty and capabilities poverty? *Journal of Development Studies*, 42(7), 1199-1224. doi:10.1080/00220380600884167
- Koen, A. (2008). *Die verband tussen emosionele intelligensie en psigologiese welstand van adolessente: 'n Multikulturele ondersoek* (Unpublished master's dissertation). University of the Free State, Bloemfontein, South Africa.
- Kumar, P. K. S., & Dileep, D. (2006). *Academic life satisfaction scale (ALSS) and its effectiveness in predicting academic success*. Retrieved from: <http://www.eric.ed.gov/PDFS/ED491869.pdf>
- Kuppens, P., Realo, A., & Diener, E. (2008). The role of positive and negative emotions in life satisfaction judgement across nations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95(1), 66-75. doi:10.1037/0022-3514.95.1.66
- Kwan, Y. (2008). Life satisfaction and family structure among adolescents in Hong Kong. *Social Indicators Research*, 86(1), 59-67. doi:10.1007/s11205-007-9092-8
- Lamb, S., & Rice, S. (2008). *Effective intervention strategies for students at risk of early leaving: Discussion paper*. Retrieved from <http://www.gillen.org.au/downloads/Microsoft20%-20Effective%20interventions%20discussion20%20paper%20revised.pdf>
- Larson, R. W. (2000). Toward a psychology of positive youth development. *American Psychologist*, 55(1), 170-183. Retrieved from <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/11392861>
- Larson, R. W., & Brown, J. R. (2007). Emotional development in adolescence: What can be learned from a high school theater program? *Child Development*, 78(4), 1083-1099. doi:10.1111/j.1467-8624.2007.0105.x

- Lazarus, R. (1991). *Emotion and adaptation*. New York, NY: Oxford University Press.
- Lent, R. (2004). Toward a unifying theoretical and practical perspective on well-being and psychosocial adjustment. *Journal of Counseling Psychology*, 51(10), 482-590. Retrieved from <http://www.sciencedirect.com/science/journal/00220167>
- Leventhal, T., & Brooks-Gunn, J. (2000). The neighborhoods they live in: The effects of neighborhood residence on child and adolescent outcomes. *Psychological Bulletin*, 126(2), 309-337. Retrieved from http://www.gxe2010.org/Speakers/pubs/Brooks-Gunn_2000a.pdf
- Levin, K. A., & Currie, C. (2010). Family structure, mother-child communication, father-child communication, and adolescent life satisfaction: A cross-sectional multilevel analysis. *Health Education*, 110(3), 152-168. doi:10.1108/09654281011038831
- Li, H. Z. (2002). Culture, gender and self-close-other(s) connectedness in Canadian and Chinese samples. *European Journal of Social Psychology*, 32(1), 93-104. doi: 10.1002/ejsp.63
- Louw, P. (2004). *The rise, fall and legacy of apartheid*. Cape Town, South Africa: Preager.
- Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71(3), 543-562. Retrieved from <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1885202/pdf/nihms-21559.pdf>
- Lyubormirsky, S., King, L., & Diener, E. (2005). The benefits of frequent positive affect: Does happiness lead to success? *Psychological Bulletin*, 131(6), 803-855. doi:10.1037/0033-2909.131.6.803

- Makiwane, M., & Kwizera, S. (2008). Youth and well-being: A South African case study. *Social Indicators Research*, 91(2), 223-242. doi:10.1007/s11205-008-9279-7
- Makola, S. (2007). *Meaning in life and life stressors as predictors of first-year students' academic performance*. (Unpublished doctoral thesis). University of the Free State, Bloemfontein, South Africa.
- Marcia, J. E. (1966). Development and validation of ego identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3(5), 551-558. doi:10.1037/h0023281
- Marshall, S. K. (2004). Relative contributions of perceived mattering to parents and friends in predicting adolescents' psychological well-being. *Perceptual and Motor Skills*, 99(2), 591-601. doi:10.2466/pms.99.2.591-601
- Martin, K., Huebner, E. S., & Valois, R. F. (2008). Does life satisfaction predict victimization experiences in adolescence? *Psychology in Schools*, 45(8), 705-714. doi:10.1002/pits.20336
- Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56(3), 227-238. doi: 10.1037//0003-066X.56.3.227
- Matsumoto, D. (2006). Are cultural differences in emotion regulation mediated by personality traits? *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 37(4), 421-437. doi:10.1177/0022022106288478
- Matud, M. P. (2004). Gender differences in stress and coping styles. *Personality and Individual Differences*, 37(7), 1401-1415. doi:10.1016/j.paid.2004.01.010
- Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, X. (2000). Models of emotional intelligence. In R. J. Sternberg (Ed.), *Handbook of intelligence* (pp. 396-420). New York, NY: Cambridge.
- McCartney, K., & Phillips, D. (2006). *Blackwell handbook of early childhood development*. Malden, MA: Blackwell.

- McCullough, G., Huebner, E. S., & Laughlin, J. E. (2000). Life events, self-concept, and adolescents positive subjective well-being. *Psychology in the Schools*, 37(3), 281-290. Retrieved from <http://www3.interscience.wiley.com/journal/71006940>
- Mills, H., & Dombeck, M. (2005). Emotional resilience. Retrieved from http://www.mentalhelp.net/poc/view_doc.php?type=doc&id=5778&cn=298
- Mmothlane, R., Struwig, J., & Roberts, B. (2010). The glue that binds or divides: Social trust in South Africa. *HSRC Review*, 8(3). Retrieved from <http://www.hsrc.av.za/HSRC-Review-Article-204phtml>
- MNSci, K. J., & Astedt-Kurki, P. (2004). Familial contribution to adolescent subjective well-being. *International Journal of Nursing Practice*, 11(3), 125-133. doi:10.1111/j.1440-172X.2005.00509.x
- Mokwena, M. (2007). African cosmology and psychology. In M. Visser (Ed.), *Contextualising community psychology in South Africa* (pp. 66-78). Pretoria, South Africa: Van Schaik.
- Möller, V. (2001). Happiness trends under democracy: Where will the new South African set-level come to rest? *Journal of Happiness Studies*, 2(1), 33-53. Retrieved from <http://eprints.ru.ac.za/674/1/Happiness-trends.pdf>
- Möller, V. (2005). Resilient or resigned? Criminal victimization and quality of life in South Africa. *Social Indicators Research*, 72(3), 263-317. doi:10.1007/s11205-004-5584-y
- Möller, V. (2006). Quality of life in South Africa – The first ten years of democracy. *Social Indicators Research*, 81(2), 181-201. doi:10.1007/s11205-006-9003-4
- Möller, V., & Saris, E. (2001). The relationship between subjective well-being and domain satisfaction in South Africa. Retrieved from <http://eprints.ru.ac.za/689/1/Relationship-between.pdf>

- Morales, E. E. (2008). Exceptional female students of color: Academic resilience and gender in higher education. *Innovative Higher Education*, 33(3), 197-213. doi: 10.1007/s10755-008-9075-y
- Morgan, P. (2007). 'Get up. Stand up.' Riding on to resilience on a surfboard. *Child & Family Social Work*, 15(1), 56-65. doi:10.1111/j.1365.2206.2009.00637.x
- Murphy, J. G., & McDevitt-Murphy, M. E. (2005). Drink and be merry? Gender, life satisfaction, and alcohol consumption among college students. *Psychology of Addictive Behaviors*, 19(2), 184-191. doi:10.1037/0893-164x.19.2.184
- Murray, C. (2003). *Human accomplishment: The pursuit of excellence in the arts and sciences, 800BC to 1950*. New York, NY: HarperCollins.
- Myrin, B. & Lagerström, M. (2008). Sense of coherence and psychosocial factors among adolescents. *Acta Pædiatrica*, 97(6), 805-811. doi:10.1111/j.1651-2227.2008.0081.x
- Naidoo, J. C., & Mahabeer, M. (2006). Acculturation and integration patterns among Indian and African university students in South Africa: Implications for ethno-gender relations in the "rainbow" nation. *Psychology Developing Societies*, 18(1), 115-132. doi:10.1177/097133360501800
- Nakamura, J., & Csikszentmihalyi, M. (2002). The concept of flow. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 89-105). New York, NY: Oxford University Press.
- Napier, M., Beghin, D., Higgs, N., & Powell, R. (2008). *South Africa in black and white*. Retrieved from http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:IYKa8l18LMsJ:www.finscope.co.za/document/2009/PRFS08_sa.pdf+Average+monthly+income+for+south+africans&hl=en&gl=za&pid=bl&srcid=ADGEESgaqRKo31L3dyO_tpIJHf51PTWSfCqGytizN3yPkGdfDcZrZ8-Y7fylN45h-vAUF2CAD9hNaDxY_i8Yxd8Ayi-aDk3gctFPnWoNriuYKpzewh2ulvwR3CzrGFuVyiU89qIbbe-&sig=AHIEtbTteOB0-2O6qg5gYRli-Gh58J8pnw

- Neill, J. (2006). *What is psychological resiliency?* Retrieved from <http://www.wilderdom.com/JamesNeill/html>
- Nelson, L. P. (2008). A resiliency profile of hurricane Katrina adolescents: A psychosocial study of disaster. *Canadian Journal of School Psychology, 23*(1), 57-69. doi:10.1177/0829573508316593
- Nickerson, C., Schwarz, N., & Diener, E. (2007). Financial aspirations, financial success, and overall life satisfaction: Who? And how? *Journal of Happiness Studies, 8*(4), 467-515. Retrieved from <http://www.hdl.handle.net/10.1007/s10902-006-9026-1>
- Nilsson, K. W., Starrin, B., Simonsson, B., & Leppert, J. (2007). Alcohol-related problems among adolescents and the role of a sense of coherence. *International Journal of Social Welfare, 16*(2), 159-167. doi:10.1111/j.14682397.2006.00452.x
- Norris, S. A., & Richter, L. M. (2005). Usefulness and reliability of Tanner pubertal self-rating to urban black adolescents in South Africa. *Journal of Research on Adolescents, 15*(4), 609-624. doi:10.1111/j.1532-7795.2005.00113.x
- Norris, S. A., Roeser, R. W., Richter, L. M., Levin, N., Ginsburg, C., Fleetwood, S. A., Taole, E., & Van der Wolf, K. (2008). South African-ness among adolescents: The emergence of a collective identity within the birth to twenty cohort study. *Journal of Early Adolescence, 28*(1), 51-69. doi:10.1177/0272431607308674
- Nurullah, A. S. (2010). Gender differences in distress: The mediating influence of life stressors and psychological resources. *Asian Social Science, 6*(5), 27-35. Retrieved from <http://www.ccsenet.org/journal/index.php/ass/article/viewFile/5397/4692>
- Oda, A. Y. (2007). David Elkin and the crisis of adolescence: Review, critique and application. *Journal of Psychology and Christianity, 26*(3), 251-256. Retrieved from http://www.content.ebscohost.com/pdf19_22/pdf/2007/GA2/01Sep07/

- Oishi, S., Diener, E., Choi, D., Kim-Prieto, C., & Choi, I. (2007). The dynamics of daily events and well-being across cultures: When less is more. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(4), 685-698. doi:10.1037/002-3514.93.4.685
- O'Leary, B. (2007). Change in the quality of life of Durban's people. *Social Indicators Research*, 81(2), 357-373. doi:10.1007/s1205-006-9013-2
- Olsson, G. A., Bond, L., Burns, J. M., Vella-Brodrick, D. A., & Sawyer, S. A. (2002). Adolescent resilience: A concept analysis. *Journal of Adolescence*, 26(1), 1-11. doi:10.1016/S0140-1971(02)00118-5
- Oswalt, A. (2008). *Child and adolescent development overview*. Retrieved from http://www.mentalhelp.net/poc/center_index.php?id=28&cn=28
- Oyedemi, T. D. (2009). Social inequalities and the South African ICT access policy agendas. *International Journal of Communication*, 3, 151-168. Retrieved from: <http://ijoc.org/ojs/index.php/ijoc/article/viewFile/347/304>
- Palmer, B., Donaldson, C., & Stough, C. (2001). Emotional intelligence and life satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 33(7), 1091-1100. doi: 10.1016/s0191-8869(01)00215-X
- Park, N., & Peterson, C. (2003). Virtues and organizations. In K. S. Cameron, J. E. Dutton, & R. E. Quinn (Eds.), *Positive organizational scholarship: Foundation of a new discipline* (pp. 33-47). San Francisco, CA: Berrett-Koehler.
- Patel, C. J., Ramgoon, S., & Paruk, Z. (2009). Exploring religion, race and gender as factors in the life satisfaction and religiosity of young South African adults. *South African Journal of Psychology*, 39(3), 266-274. Retrieved from http://www.sabinet.co.za/abstracts/sapsyc/sapsyc_v39_n3_a2.html
- Pavot, W., & Diener, E. (2009). Review of the satisfaction with life scale. In E. Diener (Ed.), *Assessing well-being: The collected works of Ed Diener* (pp. 107-117). Champaign, IL: Springer.

- Pearlin, L. I., & Schooler, C. (1978). The structure of coping. *Journal of Health and Social Behavior*, 19(1), 2-21. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2136319>
- Peterson, C. (2006). *A primer in positive psychology*. New York, NY: Oxford University Press.
- Peterson, C., & Park, N. (2004). Classification and measurement of character strengths: Implication for practice. In P. A. Linley & S. Joseph (Eds.), *Positive psychology in practice* (pp. 433-446). Hoboken, NJ: Wiley & Sons.
- Peterson, C., Ruch, W., Beermann, U., Park, N., & Seligman, M. E. P. (2007). Strengths of character, orientations to happiness, and life satisfaction. *The Journal of Positive Psychology*, 2(3), 149-156. doi:10.1080/17439760701228938
- Piaget, J. (1950). *The Psychology of intelligence*. New York, NY: Harcourt, Brace & World.
- Prince-Embury, S. (2006). *Resiliency scales for children and adolescents: A profile of personal strengths*. San Antonio, CA: Harcourt.
- Prince-Embury, S. (2009). The resiliency scales for children and adolescents as related to parent education level and race/ethnicity in children. *Canadian Journal of School Psychology*, 24(2), 167-182. doi:10.1177/0829573509335475
- Prince-Embury, S., & Courville, T. (2008). Comparison of one-, two-, and three-factor models of personal resiliency using the Resiliency Scale for Children and Adolescents. *Canadian Journal of School Psychology*, 23(1), 11-25. doi: 10.1177/0829573508316589
- Prince-Embury, S., & Steer, R.A. (2010). Profiles of personal resiliency for normative and clinical samples of youth assessed by the resiliency scale for children and Adolescents. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 28(4), 303-314. doi:10.1177/0734282910366833

- Proctor, C. L., Linley, P. A., & Maltby, J. (2008). Youth life satisfaction: A review of literature. *Journal of Happiness Studies*, 10(5), 583-630. doi:10.1007/s10902-008-9110-9
- Pierre, M. R., & Mahalik, J. R. (2005). Examining African self-consciousness and black racial identity as predictors of black men's psychological well-being. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 11(1), 28-40. doi:10.1037/1099-9809.11.1.28
- Ravens-Sleberer, U., Torshelm, T., Hetland, J., Vollebergh, W., Cavallo, F., Jericek, H., Alikasifaglu, M., Välimaa, R., Ottova, V., & Erhart, E. (2009). Subjective health, symptom load and quality of life of children and adolescents in Europe. *International Journal of Public Health*, 54(2), 151-159. doi:10.1007/s00038-009-5406-8
- Reddy, R., Rhodes, J. E., & Mulhall, P. (2003). The influence of teacher support on student adjustment in the middle school years: A latent growth curve study. *Development and Psychopathology*, 15(1), 119-138. doi: 10.1017/S095457940300007
- Resnick, M. D. (2000). Protective factors, resilience, and healthy youth development. *Adolescent Medicine: State of the Art Reviews*, 11(1), 157-164. Retrieved from http://www.womenshealth.vcu.edu/education/wh_2006/Articles/Resnick_ProtectiveFactors.pdf
- Richardson, G. (2002). The metatheory of resilience and resiliency. *Journal of Clinical Psychology*, 58(3), 307-321. doi:10.1002/jclp.10020
- Robbins, S., & Kliewer, W. (2000). Advances in theory and research on subjective well-being. In S. Brown & R. Lent (Eds.), *Handbook of counseling psychology* (pp. 310-345). Hoboken, NJ: Wiley.
- Romero, A. J. (2005). Low-income neighborhood barriers and resources for adolescents' physical activity. *Journal of Adolescent Health*, 36(3), 253-259. doi:10.1016/j.jadohealth.2004.02.027

- Ronen, T., & Seeman, A. (2007). Subjective well-being of adolescents in boarding schools under threat of war. *Journal of Traumatic Stress*, 20(6), 1053-1062. doi:10.1002/jts.20248
- Roos, V., Potgieter, J., & Wissing, M. (2005). Die lekkerste lekker wat ek nooit weer wil oor hê nie! 'n Ondersoek na nuwelinge se persepsies van inlywing by 'n akademiese konteks. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 45(4), 478-490. Retrieved from http://www.sabinet.co.za/abstracts/akgees/akgees_v45_n4_a5.html
- Rose, H. A., Rodgers, K. B., & Small, S. A. (2006). Sexual identity confusion and problem behaviors in adolescents: A risk and resilience approach. *Marriage and Family Review*, 40(2/3), 131-150. doi:10.1300/J002v40n02_01
- Rutter, M. (1985). Family and school influences on behavioural development. *Journal of Child Psychology*, 26(3), 349-368. doi:10.1111/j.1469-7610.1985.tb.01938.x
- Salkind, N. J. (2008). *Statistics for people who think they hate statistics* (3rd ed.). Chicago, IL: Sage.
- Santrock, J. W. (2005). *Adolescents*. New York, NY: McGraw Hill.
- Sarafino, E. P. (2008). *Health Psychology: Biopsychosocial interactions* (6th ed.). Hoboken, NJ: Wiley & Sons.
- Schaefer, R. T. (2000). *Racial and ethnic groups* (8th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall.
- Scheier, M. F., & Carver, C. S. (1985). Optimism, coping, and health: Assessment and implication and generalized outcome expectancies. *Health Psychology*, 4(3), 219-247. doi:10.1037/0278-6133.4.3.219
- Schimmack, U., Radhakrishnan, T., Oishi, S., Dzokoto, V., & Ahadi, S. (2002). Culture, personality and subjective well-being: Integrating process models of life satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(4), 582-593. doi:10.1037//0022-3514.82.4.582

- Seekings, J. (2008). The continuing salience of race: Discrimination and diversity in South Africa. *Journal of Contemporary African Studies*, 26(1), 1-25. doi: 10.1080/02589000701782612
- Seifert, K. L., & Hoffnung, R. J. (2000). *Child and adolescent development* (5th ed.). Boston, MA: Houghton Mifflin.
- Seligman, M. E. P. (2000). Positive psychology. In J. E. Gilham (Ed.), *The science of optimism and hope. Research essays in honor of Martin E. P. Seligman* (pp. 415-429). Radnor, PA: Templeton Foundation Press.
- Selod, H., & Zenou, Y. (2002). Private versus public schools in post-apartheid South African cities: Theory and policy implications. *Journal of Developmental Economics*, 71(2), 351-394. doi:10.1016/S0304-3878(03)00033-6
- Shaffer, D. R., & Kipp, K. (2007). *Developmental Psychology: Childhood & adolescence* (7th ed.). Belmont, CA: Thomson/Wadsworth.
- Shearer, C. L., Crouter, A. C., & McHale, S. M. (2005). Parents' perceptions of changes in mother-child and father-child relationships during adolescence. *Journal of Adolescent Research*, 20(6), 662-684. doi:10.1177/0743558405275086
- Shubane, K. (2007). Black economic empowerment: Myths and realities. In A. Adebajo, A. Adedeji & C. Landsberg (Eds.), *South Africa in Africa: The post apartheid era* (pp. 63-77). Scottsville, South Africa: University of Kwazulu-Natal Press.
- Sigelman, C. K., & Rider, E. A. (2009). *Life-span human development* (6th ed.). Belmont, CA: Wadsworth.
- Sin, N. L., & Lyubomirsky, (2009). Enhancing well-being and alleviating depressive symptoms with positive psychology interventions: A practice-friendly meta-analysis. *Journal of Clinical Psychology in Session*, 65(5), 467-487. doi:10.1002/jclp.20593

- Skinner, B. F. (1953). *Science and human behavior*. New York, NY: MacMillan.
- Smith, B. W., Tooley, E. M., Montague, E. Q., Robinson, A. E., Cosper, C. J., & Mullins, P. G. (2009). The role of resilience and purpose in life in habituation to heat and cold pain. *Journal of Pain*, 10(5), 493-500. doi: 10.1016/j.jpain.2008.11.007
- Snyder, C. R. (2004). Hope and other strengths: Lessons from animal farm. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 23(5), 624-627. doi:10.1521/jscp.23.5.624.50751
- Sooka, Y. (2007). Race and reconciliation: E pluribus unum? In A. Adebajo, A. Adedeji & C. Landsberg (Eds.), *South Africa in Africa: The post apartheid era* (pp.78-92). Scottsville, South Africa: University of Kwazulu-Natal Press.
- Spencer, S. M., & Patrick, J.H. (2009). Social support and personal mastery as protective resources during emerging adulthood. *Journal of Adult Development*, 16(4), 191-198. doi:10.1007/s10804-009-9064-0
- SPSS Incorporated (2009). *SPSS user's guide: Version 17.0*. New York: Wiley & Sons.
- Steinberg, L. (2005). Cognitive and affective development in adolescence. *Trends in Cognitive Science*, 9(2), 69-74. doi:10.1016/j.tics.2004.12.005
- Steyn, M., & Kamper, G. (2009). Toekomsverwagtings onder die jeug van die bruin bevolkingsgroep in Suid-Afrika. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, 49(4), 688-704. Retrieved from <http://www.hdl.handle.net/2263/13471>
- Steyn, M., Badenhorst, J., & Kamper, G. (2010). Our voice counts: Adolescents' view on their future in South Africa. *South African Journal of Education*, 30(2), 169-188. Retrieved from <http://www.hdl.handle.net/2263/14718>

- Strine, T. W., Chapman, D. P., Balluz, L. S., Moriarty, D. G., & Mokdad, A. H. (2008). The association between life satisfaction and health-related quality of life, chronic illness, and health behaviors among U.S. community-dwelling adults. *Journal of Community Health, 33*(1), 40-50. doi:10.1007/s10900-007-9066-4
- Suldo, S. M., & Huebner, E. S. (2004). Does life satisfaction moderate the effects of stressful *life* events on psychopathological behavior during adolescence? *School Psychology Quarterly, 19*(2), 93-105. doi:10.1521/scpq.19.2.93.33313
- Suldo, S. M., Riley, K. N., & Shaffer, E. J. (2006). Academic correlates of children and adolescents' life satisfaction. *School Psychology International, 27*(5), 567-582. doi:10.1177/0143034306073411
- Taylor, S. E., Peplau, L. A., & Sears, D. O. (2006). *Social psychology* (12 th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice-Hall.
- Thomas, R. M. (2005). *Comparing theories of child development* (6 th ed.). Belmont, CA: Thomson/Wadsworth.
- Ungar, M. (2004). The importance of parents and other caregivers to the resilience of high risk adolescents. *Family Process, 43*(1), 23-41. doi:10.1111/j.15455300.2004.04301004.x
- Ungar, M. (2008). Resilience across cultures. *British Journal of Social Work, 38*(2), 218-235. doi:10.1093/bjsw/bc1343
- Ungar, M., Brown, M., Liebenberg, L., Othman, R., Kwong, W. M., Armstrong, M., & Gilgun, J. (2007). Unique pathways to resilience across cultures. *Adolescence, 42*(166), 287-310. Retrieved from http://www.resilienceproject.org/files/unique_pathways_to_resilience_across_cultures_adolescence.pdf

- Valois, R. F., Zullig, K. J., Huebner, E. S., & Drane, J. W. (2009). Youth developmental assets and perceived life satisfaction: Is there a relationship? *Applied Research in Quality of Life*, 4(4), 315-331. doi:10.1007/s11482-009-9083-9
- Valois, R. F., Zullig, K. J., Huebner, E. S., Kammermann, S. A., & Drane, J. W. (2002). Association between life satisfaction and sexual risk-taking behaviors among adolescents. *Journal of Child and Family Studies*, 11(4), 427-440. doi: 10.1023/A:1020931324426
- Vandell, D. L., Nenide, L., & Van Winkle, S. J. (2006). Peer relationships in early childhood. In K. McCartney & D. Phillips (Eds.). *Blackwell handbook of early childhood development* (pp. 455-471). Malden, MA: Blackwell.
- Van Hoof, A. (1999). The identity status field re-reviewed: An update of unresolved and neglected issues with a view on some alternative approaches. *Developmental Review*, 19(4), 497-556. Retrieved from <http://www.linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0273229799904847>
- Van Hoof, A., & Raaijmakers, Q. W. (2002). The spatial integration of adolescent identity: It's relation to age, education and subjective well-being. *Scandinavian Journal of Psychology*, 4(3), 201-212. doi:10.1111/1467-9450.00288
- Van Hoorn, A. (2007). *A short introduction to subjective well-being: Its measurement, correlates and policy uses*. Retrieved from <http://www.oecd.org/dataoecd/16/39/38331839.pdf>
- Van Niekerk, R. (2009, August 6). Dis uithou, aanhou en kophou vir Suid Afrika se ekonomie. *Volksblad*, p.11.
- Van Staaden, A. M. (2003). *Die verband tussen deelname aan ekstrakurrikulêre aktiwiteite en psigiese welstand tydens adolessensie* (Unpublished master's dissertation). University of the Free State, Bloemfontein, South Africa.

- Vemuri, A. W., Grove, M., Wilson, M. A., & Burch, W. R. (2011). The tale of two scales: Evaluating the relationship among life satisfaction, social capital, income, and the natural environment at individual and neighborhood levels in metropolitan Baltimore. *Environment and behavior*, 43(1), 3-25. doi: 10.1177/0013916509338551
- Vera, A., Thakral, C., Gonzalez, R., Morgan, M., Caskey, W. C., Casey, E., Bauer, A., Mattera, L., Clark, S., Dick, K. B., & Dick, L. (2008). Subjective well-being in urban adolescents of color. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 14(13), 224-233. doi:10.1037/1099-9809.14.3.224
- Visser, M. (2007). *Contextualising community psychology in South Africa*. Pretoria, South Africa: Van Schaik.
- Visser, M., & Routledge, L. (2007). Substance abuse and psychological well-being of South African adolescents. *South African Journal of Psychology*, 37(3), 595-615. Retrieved from <http://www.hdl.handle.net/2263/5924>
- Waller, M. A., Okamoto, S. K., Miles, B. W., & Hurdle, D. E. (2003). Resiliency factors related to substance use/resistance: Perceptions of native adolescents of the southwest. *Journal of Sociology & Social Welfare*, 30(4), 79-94. Retrieved from http://findarticles.com/p/articles/mi_m0CYZ/is_4_30/ai_111933184/
- Wasonga, T. (2002). Gender effects on perceptions of external assets, development of resilience and academic achievements: Perpetuation theory approach. *Gender Issues*, 20(4), 43-54. Retrieved from <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=13021606&site=ehost-live>
- Wasonga, T., Christman, D. A., & Kilmer, L. (2003). Ethnicity, gender and age: Predicting resilience and academic achievement among urban high school students. *American Secondary Education*, 32(1), 62-74. Retrieved from <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=11839405&site=ehost-live>

- Weiss, L. G. (2008). Toward the mastery of resiliency. *Canadian Journal of School Psychology, 23*(1), 127-137. doi:10.1177/0829573508316600
- Winseman, A. L., Clifton, D. O., & Liesveld, C. (2003). *Living your strengths: Discover your God-given talents, and inspire your congregation and community*. Washington, DC: The Gallop Orginazation.
- Woller, J. (2001). *Encyclopedia of women and gender: Sex similarities and differences* (Vol. 1). San Diego, CA: Academic Press.
- Zullig, K. J., Valois, R. F., Huebner, E. S., & Drane, J. W. (2005). Association among family structure, demographics, and adolescent perceived life satisfaction. *Journal of Child and Family Studies, 14*(2), 195-206. doi:10.1007/s10826-005-5047-3

Aanhangsel A – Toestemmingsbrief aan skoolhoofde

Brief aan skoolhoofde

Geagte Skoolhoof

Ons is 'n groep navorsers van die Departement Sielkunde aan die Universiteit van die Vrystaat. Die groep bestaan uit ses dosente en agt meestersgraadstudente. Ons is betrokke by 'n navorsingsprojek wat fokus op die risiko- en veerkragtigheids- (“resilience”) faktore wat deur graad 8-leerders in die Vrystaat ervaar word. Die doel van die studie is om die beskikbaarheid te bepaal van psigososiale hulpbronne en ondersteuningstelsels vir ons jeug in tye wanneer hulle met stresvolle gebeurtenisse gekonfronteer word. Verder fokus die studie op hoe hierdie faktore tot positiewe en gesonde adolessente ontwikkeling bydra en hoe dit riskante gedrag beïnvloed. Resultate van die studie gaan gebruik word vir die ontwikkeling van intervensiestrategieë en behandelingsplanne wat gedurende 2011 ontwikkel en gratis aan skole gebied sal word. Die navorsingspan sal gedurende die tweede helfte van 2010 programme ontwikkel wat gebaseer is op die resultate wat verkry is. Alle deelnemende skole sal dan die geleentheid gegee word om hierdie programme te gebruik (byvoorbeeld om lewensoriënteringslesse aan te vul oor onderwerpe soos substansmisbruik, hanteringsvaardighede, emosionele reguleringstegnieke, ens.).

Vir die doel van hierdie studie benodig ons die deelname van graad 8-leerders. Deelname aan die studie behels die voltooiing van 'n opnameboekie, bestaande uit vraelyste, wat positiewe en negatiewe aanpassing by die adolessente omgewing assessee. In 'n loodsstudie waarby 16 leerders betrokke was, het die deelnemers die vraelyste tussen een en 'n half en twee ure voltooi. 'n Pouse van 15 minute sal halfpad deur die opname geskeduleer word waartydens die navorsingspan verversings aan leerders sal verskaf. Deelname is vrywillig en leerders kan op enige stadium van die

studie onttrek sonder enige nodige verduideliking. Die response van die deelnemers sal anoniem en vertroulik hanteer word. Spesifieke skole sal geïdentifiseer word sodat die navorsers terugvoer aan skoolhoofde kan gee rakende riskante gedrag wat intervensie benodig, soos hoë vlakke van selfmoord-denkebeeldvorming.

Die betrokkenheid wat van die skool vereis word, is om een onderwyser te identifiseer wat die navorsingspan met die praktiese reëlins kan help, nl. om die datum/tyd vir data-insameling te skeduleer, om die ingeligte toestemmingsbriewe aan ouers te versprei en in te neem, en om 'n klaskamer(s) te reël waarin die data-insameling kan plaasvind. Lede van die navorsingspan sal teenwoordig wees om die proses te organiseer, instruksies te gee en die leerders se vrae te hanteer. Ons sal graag die data-insameling tydens skoolure wil doen, maar as dit nie moontlik is nie, sal ons reël om die data na skoolure in te samel.

Indien u enige verdere inligting benodig, kontak my gerus by die besonderhede wat hieronder verskyn.

Die uwe

H. S. VAN DEN BERG

Van den Berg, Henriëtte S. (Dr.)

Projekkoördineerder en senior dosent

PhD Sielkunde (Departement Sielkunde, Universiteit van die Vrystaat, Suid-Afrika)

Vdberghs.hum@ufs.ac.za

TEL: 051-4013451

Aanhangsel B – Toestemmingsbrief aan ouers

BRIEF AAN OUERS

12 April 2010

Geagte Ouer

Ons is 'n groep navorsers van die Departement Sielkunde by die Universiteit van die Vrystaat. Die doel van die studie is om die beskikbaarheid te bepaal van hulpbronne en ondersteuningstelsels vir ons jeug in tye wanneer hulle met stresvolle gebeurtenisse gekonfronteer word. Verder fokus die studie op hoe hierdie faktore tot positiewe en gesonde adolessente ontwikkeling bydra en hoe dit riskante gedrag beïnvloed. Resultate van die studie kan 'n belangrike rol speel in die ontwikkeling van intervensiestrategieë en behandelingsplanne wat gedurende 2011 ontwikkel en gratis aan skole gebied sal word.

Vir die doel van hierdie studie benodig ons die deelname van graad 8-leerders. Deelname aan die studie is **vrywillig** en leerders kan op enige stadium van die studie onttrek sonder enige verduideliking. Indien hulle nie wil deelneem nie of hulle response onttrek, sal daar geen negatiewe gevolge wees nie. Die studie sal die vorm aanneem van gestandaardiseerde vraelyste, bestaande uit verskeie vrae, wat aan die deelnemers uitgedeel sal word. Die studie sal **anoniem** wees en **vertroulikheid** van response sal gerespekteer word. Ek vra toestemming om u seun/dogter in hierdie navorsingsprojek in te sluit met die doel om by te dra tot die bestaande literatuur oor risiko- en veerkragtigheid ("resilience") in Suid-Afrikaanse adolessente. Ek sal dit waardeur indien u die aangehegte vorm kan voltooi en terugstuur skool toe. Indien u enige verdere inligting benodig, kontak my gerus by die besonderhede wat hieronder verskyn. Teken asseblief in die ruimte hieronder om toestemming vir u kind se deelname aan hierdie studie te gee:

TOESTEMMING DEUR OUER

Ek _____ gee hiermee toestemming dat my seun/dogter
_____ in hierdie projek ingesluit kan word. Ek
verstaan dat hierdie projek vrywillig is en dat my seun/dogter enige tyd sy/haar
response kan onttrek indien hy/sy so verkies.

Geteken op die _____ dag van _____

Ouer/Voog: _____

Die uwe

H. S. VAN DEN BERG

Henriëtte van den Berg (Dr.)

Aanhangsel C – Toestemmingsbrief aan deelnemers

BRIEF AAN DEELNEMER EN INGELIGTE TOESTEMMING

Geagte Deelnemer

12 April 2010

Dankie dat jy deelname aan hierdie studie oorweeg. Die doel van hierdie studie is om die beskikbaarheid te bepaal van hulpbronne en ondersteuningstelsels vir ons jeug wanneer hulle met stresvolle gebeurtenisse gekonfronteer word. Verder fokus die studie op hoe hierdie faktore tot positiewe en gesonde adolessente ontwikkeling, asook tot riskante gedrag, bydra.

Deelname aan hierdie studie is vrywillig en enige moontlike data wat jou kan identifiseer, sal met die strengste vertroulikheid hanteer word. Alhoewel die data wat verkry word, gepubliseer sal word, sal vraelyste anoniem voltooi word. Indien jy individuele terugvoer oor jou data wil verkry, sal dit op aanvraag aan jou beskikbaar gestel word.

Jou deelname aan hierdie studie sal help om 'n beter begrip te verkry van hoe sekere faktore die gesonde ontwikkeling van ons jeug, wat uiteindelik die leiers van môre is, bevorder of beperk. Hierdie studie het die ondersteuning van die Vrystaatse Onderwysdepartement, asook die Universiteit van die Vrystaat. Soos reeds genoem, is deelname aan die studie totaal vrywillig en indien jy so voel, kan jy op enige stadium van die studie onttrek.

Indien jy gewillig is om aan hierdie studie deel te neem, voltooi asseblief die volgende:

Deelnemer se naam en van _____

Handtekening van deelnemer _____

Datum _____

Indien jy enige vrae of bekommernis het, kontak my gerus.

Die uwe

Henriëtte Van den Berg (Dr.)

Departement Sielkunde

Universiteit van die Vrystaat

Bloemfontein

KANTOOR: (051) 401-3451

Aanhangsel D - Biografiese vraelys (Afrikaans)

1	Naam van skool			
2	Graad			
3	Ouderdom			
4	Geslag	Manlik		
		Vroulik		
5	Ras	Asiaties		
		Swart		
		Kleurling		
		Wit		
		Ander		
				Spesifiseer : _____
6	Dui die plek waar jy woon (skryf asb. plekke se name)			
	a) dorp	_____		
	b)	_____		
	voorstad/township	_____		
	c) plaasdistrik (indien jy op 'n plaas woon)	_____		
7	Huistaal (merk die een wat jou <u>gesin</u> die meeste tuis gebruik)			
	Engels			
	Afrikaans			
	Xhosa			
	Zoeloe			
	Sotho			
	Tswana			
	Sepedi			
	Ander			
				Spesifiseer : _____
	Leef jou ouers nog?			
8	a) Moeder:	Lewe		
		Oorlede		
	b) Vader	Lewe		
		Oorlede		
9	Ouers se opvoeding. Dui die hoogste voltooide graad of universiteitsgraad			
	a) Moeder:	_____		
	b) Vader:	_____		
10	Huwelikstatus van ouers			
	Getroud			
	Uitmekaar			
	Geskei			
	Geskei en weer getroud			
	Gemenereghuwelik			
	Enkelouer			

1 Huidige
1 woonreëlings

Woon saam met albei ouers	
Woon saam met een ouer	
Woon by grootouer(s)	
Uitgebreide gesin bv. oom	
Woon net saam met sibbe	
Woon alleen	
Jeugsentrum	
Ander	

Spesifiseer : _____

1
2 Beroepstatus van primêre broodwinner van gesin:

Permanent in diens	
Tydlike betrekking	
Selfgeëmpleeër	
Werkloos	

→ Dui aan Formele sektor
Informele sektor

→ Noem vorige betrekking

1
3 Hoe dikwels doen jy die volgende:

Eet gereelde maaltye
Eet kitskos (hamburgers, KFC, ens.)
Gaan honger bed toe as gevolg van 'n gebrek aan geld om kos te koop

Nooit	Een of twee maal per week	Drie of vier maal per week	Vyf tot sewe maal per week

1
4 Onvang jou gesin enige maatskaplike toelae (bv. Kindertoelae, ongeskiktheidstoelae, ens.)

Ja	
Nee	

1
5 Het jy al ooit jouself gesny of geskend?

Ja	
Nee	

Indien JA, a) Op watter ouderdom het jy begin?

--	--

b) Hoe dikwels doen jy die?

		keer per	Dag	
			Week	
			Maand	

c) Doen jy dit nog steeds?

--

Het jy opgehou?

d) As jy opgehou het daarmee:
Op watter ouderdom het jy opgehou

--

Wat het jou laat ophou?

1

6 Wat is jou gunsteling musiek waarna jy luister?

Hip-hop	
Pop	
Afrikaanse rock-musiek	
Heavy Metal	
Rave-musiek	
Rap	
Country	
Ander	

Spesifiseer : _____

1

7 Was jy al ooit aktief betrokke by enige van hierdie subkulture?

(meer as een opsie kan gemerk word)

Goths	
Satanisme	
Paganisme	
Gangsterisme	
Emo	
Ander	

Spesifiseer : _____

1

8 Ken jy enigiemand wat selfmoord gepleeg het?

Ja	
Nee	

Indien **JA**, wat was jou verhouding met die persoon?
(meer as een opsie kan gemerk word)

Broer	
Suster	
Vader	
Moeder	
Oom/Tanie	
Neef/Niggie	
Groot ouer	
Meisie/Kêrel	
Vriend	
Ander	

Indien gemerk, spesifiseer
asb. die jaar

Spesifiseer: _____

1

9 Ken jy enigiemand wat onsuksesvol probeer selfmoord pleeg het?

Ja

Nee

Indien JA, wat was jou verhouding met die persoon?
(meer as een opsie kan gemerk word)

Broer	
Suster	
Vader	
Moeder	
Oom/Tanie	
Neef/Niggie	
Groot ouer	
Meisie/Kêrel	
Vriend	
Ander	

Indien gemerk, spesifiseer
asb. die jaar

Spesifiseer: _____

2

0 Het jy al ooit probeer selfmoord pleeg?

Ja

Nee

Indien JA, spesifiseer asb. die jaar

--	--

2

1 Noem jou religieuse verband

Christen	
Moslem	
Hindu	
Boeddhis	
Afrika tradisioneel	
Geen	
Ander	

Spesifiseer

: _____

Indien CHRISTEN, spesifiseer asb. die denominasie

2

2 Indien toepaslik, hoe dikwels woon u godsdienstige byeenkomste by?

Weekliks of meer	
Maandeliks	
Per geleentheid	
Glad nie	

2 Beskryf in 'n paar sinne die faktore wat jou positief/goed

3

omtrent jouself, jou lewe en jou toekoms laat voel.

2

4 Beskryf in 'n paar sinne daardie faktore wat frustrasie by jou veroorsaak en daartoe mag bydra dat jy ontevrede met jouself is.

2

5 Wat doen jy om jouself beter te laat voel wanneer jy ontsteld is?

2

6 Besit jy 'n selfoon?

Ja	☐
Nee	☐

2

7 Watter van die volgende elektronise sosiale kommunikasiestelsels gebruik jy?
(meer as een opsie kan gemerk word)

Mxit	☐
Facebook	☐
MySpace	☐
Ander	☐

Spesifiseer : _____

2 Hoeveel uur bestee u daaraan om met al bogenoemde elektroniese

8 kommunikasiestelsels gekombineerd met ander mense te kommunikeer?
(skryf die gemiddelde aantal ure per dag)

a) Gedurende weeksdag		
b) Oor naweke		

2
9 Beskryf kortliks wat jy dink dalk die potensiële effek van kommunikasie
via die bogenoemde elektroniese sosiale kommunikasiestelsels is

3
0 Beskryf kortliks wat jy dalk dink die potensiële negatiewe effek van kommunikasie
via die bogenoemde elektroniese sosiale kommunikasiestelsels is

3
1 Was jy al ooit die slagoffer van enige vorm van kuberbullebakkerij?

Ja	
Nee	

3
2 Hoe dikwels speel jy rekenarspeletjies?

Nooit	
Selde	
n Paar maal per maand	
n Paar maal per week	
Daagliks	

3

3 Watter rekenaarspeletjie speel jy die meeste?

3

4 Hoeveel tyd bestee jy daaglik saam met jou ouers/voogde?

(sluit die tyd in wat julle saam bestee om TV te kyk, sport/speletjies te speel, maaltye te deel, ens.)

Skryf asb. die gemiddelde aantal ure per dag neer (bv. 1,25=1¼)

--	--	--	--	--

3

5 Was jy al op enige van hierdie wyses aan pornografie blootgestel?

(meer as een opsie kan gemerk word)

Op die internet	
Gedrukte media (tydskrifte, ens.)	
In fliekteaters	
In gehuurde films	
Op TV	
Op selfone	
Ander	

Spesifiseer : _____

3

6 Indien enige van die opsies in vraag 35 gemerk is,

a) dui asseblief die bron van hierdie blootstelling aan

(meer as een opsie kan gemerk word)

Gesinslede	
Vriende	
Self	
Per abuis	
Ander	

Spesifiseer : _____

b) dui asb. aan op watter ouderdom jy vir die eerste keer aan pornografie blootgestel was

--	--

c) dui asb. aan of u tans probeer om na pornografie te kyk

Daaglik	
Weeklik	
Maandelik	
Per geleentheid	
Glad nie	

NB: Wag asb. vir instruksies voordat jy met die volgende vraeys aangaan.